

แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

กฤษณา วรรณกลาง

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรการศึกษาดุซฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ปีการศึกษา 2565
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรการศึกษาดุขฎิบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ปีการศึกษา 2565
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยานิพนธ์ เรื่อง "แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท"

ของ กฤษณา วรรณกลาง

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษาดุชะฎิบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(ดร.เกรียงศักดิ์ สร้อยสุวรรณ)

..... ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอี่ยมพร หลินเจริญ)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทักษ์ อุดมรัตน์)

อนุมัติ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.กรองกาญจน์ ชูทิพย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท
ผู้วิจัย	กฤษณา วรณกลาง
ประธานที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ กศ.ด. พัฒนศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2565
คำสำคัญ	หลักธรรมในนวกวาท, การนำไปใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิต, สังคมยุคดิสรพ์ชัน

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาจากหลักธรรมนวกวาท และ 2) เสนอแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร ในลักษณะการสำรวจและวิเคราะห์เนื้อหาของหลักธรรมจากหนังสือนวกวาทที่นิพนธ์โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้มาโดยความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน นำไปสู่การออกแบบแนวทางในการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ หรือสังคมยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างผกผันและไม่หวนกลับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา และใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้าในการตรวจสอบข้อมูล กับนำเสนอในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย พบว่า

1. หลักธรรมของนวกวาทมีอยู่ด้วยกัน 10 ธรรมบท แต่ละบทมีอรรถของความหมายที่ชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมและหลักในการดำรงชีวิตและการดำเนินชีวิต และมองว่า หัวใจสำคัญของหลักในการดำรงและดำเนินชีวิตจากนวกวาทอยู่ที่คำว่า “สติ”

2. แนวทางการดำรงชีวิตอยู่ที่หลัก “โพชฌงค์” หรือการดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันตัวเอง นั่นคือ “การรู้สภาพแห่งตน-รู้จักของตน-รู้ธรรมในการรักษาตน-รู้การกระทำให้ตน” โดยมีแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาทอยู่กับการดำเนินชีวิตที่ “มีและใช้” สติสัมปชัญญะ กับ หิริ โอตตัปปะ เป็นกลไกทุกกิจกรรมของการใช้ชีวิต ประจำวัน ในลักษณะของการตระหนักรู้เท่าทันเหตุปัจจัยใช้ปัญญาในการจัดการชีวิต และดำเนินชีวิตแบบ “เรียนให้รู้-ดูให้ทัน-ผันให้เป็น-เย็นให้ได้” อันเป็นการดำเนินชีวิตที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงใดๆที่เกิดขึ้นอย่างรู้และมีสติ กับมีแนวทางในการนำหลักนวกวาทลงสู่การดำรงและดำเนินชีวิตด้วยหลักโพชฌงค์ ด้วยการนำลงสู่สังคมในลักษณะการจัด “การศึกษาที่แท้จริง” ที่ทำให้ “ธรรม” เป็นหลักและแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนและหรือคนในสังคม

Title	THE PRINCIPLE OF LIVING IN THE MODERN SOCIETY WHICH BASED ON NOVAKOVADA
Author	KRITSANA WANNAKLANG
Advisor	Associate Professor Panuwat Pakdeewong, Ph.D.
Academic Paper	Ed.D. Dissertation in Development Education, Naresuan University, 2022
Keywords	The NAVAKOVADA's Principles, The Means of Living, Disruption Society

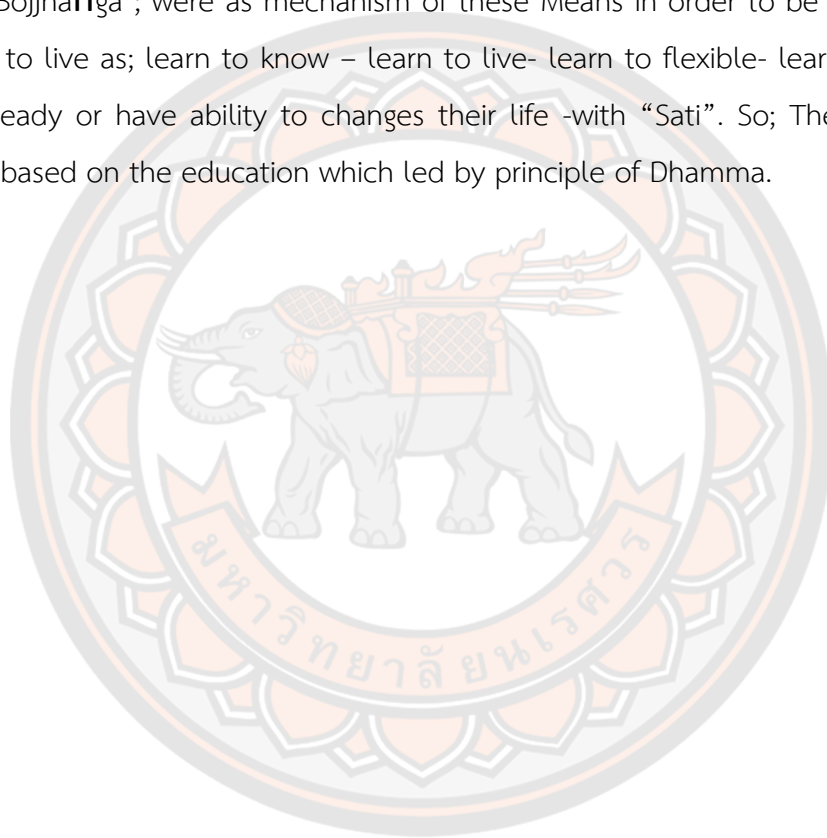
ABSTRACT

The research objective were to; 1) Study and analyze the principle of Navakovada and 2) provide the MEANS of Living in Disruptive Society by mean of the principle of Navakovada. The Navagovada wrote by Somdet Phramahasamanachao Kromphraya Vajirananavarorasa, which recruited by 5 academic dignitaries, was the main document. Qualitative Research Technique; documentary research method; was employed. Content analysis and triangulation were as data analysis technique and report by analytic description.

The research results find that:

1. 10 groups of the principle were found and all of them led to talk about the daily life' behaviors, So the center of them was "Sa-ti".

2. “Bojjhaṅga”; by mean of the meaning in “Bojjhaṅga” principle; was shown as the mainly principle of these means because persons must have been aware of the fact sin these society and it will shown that: to be aware of their self, to be aware of their mind, to be aware of principle of their life and to be aware of their action. So; having and maneuvering; of “Sati - Sumpachunya” and “Hiri- Oottuppa” with Bojjhaṅga ; were as mechanism of these Means in order to be aware of live or learn to live as; learn to know – learn to live- learn to flexible- learn to endurance; and ready or have ability to changes their life -with “Sati”. So; Their manipulation have based on the education which led by principle of Dhamma.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้สละเวลาอันมีค่ามาเป็นທີ່ปรึกษา พร้อมทั้งให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่ ตลอดระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จนสามารถทำสำเร็จเรียบร้อยด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการวิทยานิพนธ์ ดร.เกรียงศักดิ์ สร้อยสุวรรณ ผู้ช่วย ศาสตราจารย์ ดร.เอี่ยมพร หลินเจริญ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทักษ์ อุดมรัตน์ ที่เมตตาและกรุณาให้ ข้อเสนอแนะ แก้ไขข้อบกพร่อง ตลอดจนให้คำแนะนำเพิ่มเติม อันเป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ ด้วยความเอาใจใส่ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ รองศาสตราจารย์ ดร.พระราชสิทธิเวที ดร.พระครูพิสุทธิปัญญา ดร.พระครูพิฑูรณคราภิรักษ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชลพัฒน์ ยศธร รองศาสตราจารย์ ดร.สุณี บุญพิทักษ์ ที่ได้ให้ความเมตตาในการประเมิน ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความถูกต้องเหมาะสม เป็นประโยชน์ และมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรการศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ทุกท่านที่ให้ความกรุณาแนะนำ ให้กำลังใจ รวมถึงคณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และบุคลากร ทุก ๆ ท่าน ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่คอยสนับสนุน ห่วงใย เป็นกำลังใจให้ผ่านพ้น อุปสรรคในการทำวิทยานิพนธ์นี้ให้ลุล่วงสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ พี่ น้อง ที่เป็นครอบครัวหลักสูตรการศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ทุกท่านที่ร่วมเรียนรู้และเป็นกำลังใจให้กันตลอดระยะเวลาการศึกษา

เหนือสิ่งอื่นใดขอกราบขอบพระคุณ ครอบครัวที่ให้กำลังใจ และให้การสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน อย่างดีที่สุดเสมอมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
ประกาศคุุณูปการ.....	ช
สารบัญ.....	ซ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามในการวิจัย (Research Question).....	4
จุดมุ่งหมายของการวิจัย (Objective of the Study).....	4
ความสำคัญของการวิจัย (Significance of the Study).....	4
ขอบเขตของการวิจัย (Scope of the Study).....	4
นิยามศัพท์ (Definition of Terms).....	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
สภาพสังคมยุคใหม่.....	6
ทฤษฎีและแนวคิดการดำเนินชีวิตในสังคม.....	18
หลักกรรมในนวกวาท.....	25
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	44
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	47

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	48
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์หลักธรรมจากนวโกวาท.....	48
ขั้นตอนที่ 2 การยกร่าง แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวโกวาท	48
ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรม นวโกวาท.....	48
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	52
ขั้นตอนที่ 1 ผลการศึกษาและวิเคราะห์นัยหลักธรรมนวโกวาทกับการดำเนินชีวิตใน สังคมสมัยใหม่.....	52
ขั้นตอนที่ 2 ผลการยกร่างแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่จากหลักธรรม นวโกวาท.....	68
ขั้นตอนที่ 3 ผลการตรวจสอบร่างแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่จากหลักธรรม นวโกวาท.....	76
บทที่ 5 บทสรุป.....	84
สรุปผลการวิจัย.....	84
อภิปรายผลการวิจัย.....	84
ข้อเสนอแนะ.....	94
บรรณานุกรม.....	96
ภาคผนวก.....	101
ประวัติผู้วิจัย.....	122

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 แสดงตัวอย่างแก่นความหมายการดำเนินชีวิตของกระแสน้ำและหลักธรรม...60

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	47
ภาพ 2 แสดงขั้นตอนการวิจัยแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมไทยสมัยใหม่จากหลักธรรม นวกวาท.....	50
ภาพ 3 แสดงฐานคิดกระแสหลักของโลก.....	53
ภาพ 4 แสดงฐานคิดกระแสธรรมทางศาสนา.....	55
ภาพ 5 แสดงฐานคิดกระแสหลักทางวิทยาศาสตร์.....	56
ภาพ 6 แสดงข้อธรรมจากนวกวาทกับการดำรงและดำเนินชีวิตในสังคม.....	64
ภาพ 7 แสดงการเรียนรู้ธรรมจากประสบการณ์ชีวิต.....	65
ภาพ 8 แสดงการถอดบทเรียนจากประสบการณ์จริงในการดำรงและดำเนินชีวิต.....	66
ภาพ 9 แสดงธรรมกับการดำเนินชีวิตในสังคมดิสรพ์ชั้น.....	67
ภาพ 10 แสดงหลักธรรมที่เป็นกลไกหลักในการดำเนินชีวิต.....	67
ภาพ 11 แสดงบทสรุปของรูปแบบแนวทางและกลไกการนำนวกวาทไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน.....	69
ภาพ 12 แสดงนวกวาท ธรรมสำหรับปุถุชนในยุคดิสรพ์ชั้น.....	70
ภาพ 13 แสดงนวกวาทกับระบบการศึกษา.....	71
ภาพ 14 แสดงนวกวาทกับการสร้างผู้มีการศึกษาที่แท้จริง.....	72
ภาพ 15 แสดงธรรมนวกวาทกับการพัฒนาทุนทางสังคมและวัฒนธรรม.....	73
ภาพ 16 แสดงเป้าหมายนัยธรรมกับระดับการจัดการศึกษา.....	73
ภาพ 17 แสดงหลักธรรมนวกวาทกับการใช้ปัญญา.....	74
ภาพ 18 แสดงขั้นตอนการนำเอาอรรถในหลักธรรมของนวกวาท ลงสู่ห้องเรียน.....	75

ภาพ 19 แสดงการนำนวโกวาทลงสู่องค์ประกอบของจัดการศึกษาทุกระบบ75

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศที่ใช้ “เศรษฐกิจ” เป็นตัวนำส่งผลกระทบต่อวิถีการใช้ชีวิตของคนในสังคม ในลักษณะที่อยู่กับ “สังคมที่ใช้เงินเป็นตัวตั้ง” คนในสมัยปัจจุบันจึงใช้ชีวิตขึ้นอยู่กับวัตถุ จิตใจ จึงถูกละเลย คุณค่าทางจิตใจจึงไม่ได้รับการพัฒนา

นอกจากนี้ การพัฒนาหรือการสร้างความสำเร็จทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว มนุษย์พากันตื่นตัวกับการค้นพบความจริงใหม่ทางวิทยาศาสตร์และหลงใหลกับความอัศจรรย์ของเทคโนโลยี แล้วพากันฝากความหวังไว้กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีว่าตอบคำถามและแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ทุกอย่าง ความจริงทุกอย่างของธรรมชาติ จะถูกเปิดเผย แล้ววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขสมบูรณ์เป็นผลให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของคนในปัจจุบันที่ว่า 1) เราต้องมีเงินจึงจะมีชีวิตที่มีความสุขได้ 2) เราต้องมีเทคโนโลยีจึงจะมีชีวิตที่ดีได้ คนส่วนใหญ่คิดว่าผู้ที่ประสบความสำเร็จต้องมีเงินมาก มุ่งแต่การแสวงหาเงิน

แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ความจริงของธรรมชาติที่วิทยาศาสตร์สนใจศึกษาค้นคว้านั้น เป็นเพียงบางด้านบางส่วน คือ โลกธรรมชาติแห่งวัตถุภายนอกเท่านั้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของสังคมโลก อันเกิดจากการใช้การพัฒนาด้วยระบบเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดภาพของความเหลื่อมล้ำ ภาพของการแข่งขัน ภาพของการชิงดีชิงเด่น ภาพของการแข่งขันแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง ทั้งภายในและภายนอกตัวตนของมนุษย์ อันเป็นเหตุให้มนุษย์ต้องเกิดการสังหารกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ดังเช่น การกำเนิดสงครามจากกลุ่มไอซิส ที่เกิดจากการที่สังคมทุนนิยมพยายามเผยแพร่อุดมการณ์ การแย่งชิงทรัพยากรและการแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรจนละเลยที่จะคำนึงถึงความเป็นมนุษย์และหลักการทางศาสนาอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมถึงองค์ความรู้ทางตะวันตก มิได้ให้คำตอบเกี่ยวกับโลกธรรมชาติแห่งชีวิตภายในของมนุษย์ ซึ่งเป็นดินแดนที่มนุษย์เคยได้คำตอบจากศาสนา ที่บอกว่าเป้าหมายของชีวิตที่ดีไม่ใช่การมีทรัพย์สินเงินทองและเทคโนโลยีมาในการกำกับและดำเนินชีวิต แต่การเป็นชีวิตที่มีหลักการดำเนินชีวิตที่มีความสมดุล ด้วยสติสัมปชัญญะต่างหากที่จะนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่มีความสมดุลและสงบสุข

เมื่อเป็นเช่นนี้ การดำเนินชีวิตในปัจจุบันจึงมีและใช้หลักการที่จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้ อย่างน้อยสองหลัก คือ หลักกฎหมายและหลักศีลธรรม

หลักกฎหมายหรือระบบการจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม กฎหมายแม้จะมีความสำคัญแต่ก็ไม่เพียงพอและไม่เป็นหลักประกันว่าจะทำให้ชีวิตดีงามและสังคมมีสันติสุขได้ โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตยที่มีและยอมรับความแตกต่างหลากหลายของประชาชน มนุษย์จะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยหลักการพื้นฐานและจิตใจที่เข้ากันได้

ส่วนหลักศีลธรรมเป็นหลักความจริงภายในของมนุษย์ ที่มุ่งพัฒนาภายในจิตใจตนเอง เพื่อจะอยู่ในสังคมได้ซึ่งจะต้องมีจิตใจที่มีหลักศีลธรรมในการดำรงชีวิต โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การมีชีวิตที่มีความสุขในปัจจุบันต้องมีหลักศีลธรรม

แต่ปัจจุบันมนุษย์ไม่นำหลักศีลธรรมมาใช้เป็นหลักในการดำรงชีวิตเหมือนกับการบังคับใช้กฎหมาย ประกอบกับสังคมในปัจจุบันใช้กฎหมายในการดำเนินชีวิตในลักษณะที่บิดเบี้ยวไปจากเจตนารมณ์ของกฎหมายจึงทำให้สังคมขาดความสงบสุขและขาดความสมดุลแห่งจิตใจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่เป็นเหตุแห่งการทำร้าย ทำลายและขัดแย้งกัน

ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ประชาชนไม่ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เหตุข้างต้นสำหรับประเทศไทย ก่อให้เกิดภาวะของการเสื่อมคุณธรรมจริยธรรมทางจิตใจในสังคมไทย กับภาวะของการบิดเบี้ยวในการใช้กฎหมาย ที่ส่งผลต่อภาวะความล่มสลายของรากเหง้าทางจิตใจในสังคมไทยที่แปรจากสังคมคุณธรรมเป็นสังคมทุนนิยมเสรีที่เน้นการแข่งขันแย่งชิงทรัพยากรหรือคำโบราณที่ว่า “มือใครยาวสาวได้สาวเอา”

ปรากฏการณ์ที่สามารถหยิบยกเป็นตัวอย่าง ได้แก่ การที่ประเทศไทย มีการคอร์ปชั่นเป็นจำนวนมากในหลากหลายองค์กร สิ่งเหล่านี้แสดงถึงการขาดหลักศีลธรรมในการดำเนินชีวิตของกลุ่มข้าราชการไทยและหรือประชาชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องโดยการให้สินบนหรือของตอบแทนเพื่อแลกมาซึ่งบริการหรือผลประโยชน์อันมิควรได้ และทำให้เห็นภาพของการถูกโกงทั้งทางอาญาและวินัย รวมถึงการโกงทางสังคมของบุคคลเหล่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าบุคคลเหล่านั้น ไม่สามารถนำหลักศีลธรรมเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิต ฉะนั้นหากเราไม่นำหลักศีลธรรมมาใช้ ในการดำเนินชีวิต ชีวิตก็มีปัญหา

นับจากอดีตที่ผ่านมา หลังจากที่สังคมไทยรับพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็นศาสนาประจำชาติ การเข้ารับราชการในอดีต ผู้ที่จะเข้ารับราชการได้จะมาจากคนสองกลุ่ม คือ กลุ่มเชื้อพระวงศ์ และลูกหลานขุนนาง กับกลุ่มพระสงฆ์หรือไพร่ผู้มีฝีมือ

เพราะผู้ที่ผ่านการบวชเป็นพระสงฆ์มาแล้วจะเป็นผู้ที่สามารถนำหลักธรรม ในพระพุทธ ศาสนา ในใช้ในการนำการดำเนินชีวิตของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน จึงเป็นที่ยอมรับของสังคมในสมัยนั้นว่าเป็นผู้ได้รับการศึกษามาดีแล้ว จึงนับเป็นข้อสังเกตได้ว่า จากอดีตจวบจน ปัจจุบันสังคมไทยเป็นสังคมที่ยกย่องผู้ที่มี หลักธรรมหรือผู้มีการศึกษาให้มีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้นำทางสังคมในทุกระดับชั้น

ในปัจจุบันการศึกษาของไทยมักมุ่งเน้นด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับมาก ทำให้ ห่างจากคำสอนของพระพุทธศาสนาที่จำเดิมแต่ประเทศไทยนับจากการจัดตั้งกระทรวงธรรมการขึ้น ทำหน้าที่จัดการศึกษาเป็นต้นมา จนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นกระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาของคนไทย ก็เห็นห่างจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาตามลำดับ เพราะหันไปเอาแบบ ทางการจัด การศึกษาตะวันตก โดยมองว่าแนวทางการจัดการศึกษาแบบไทย ๆ ซึ่งแนบแน่นมากับพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่โบราณล้าสมัย ไม่ทันสมัยและไม่สอดคล้องกับการเร่งรัดพัฒนาบ้าน เมืองให้ก้าวหน้าทันสมัย อารยประเทศ ยังผลให้ประเทศไทยสูญเสียเส้นแนวทางในการจัดการศึกษาของตนเอง การศึกษาและ อ้าองความคิดและแบบอย่างของตะวันตกกลายเป็นเกณฑ์กำหนดความรู้ความคิดของนักการศึกษา ไทยไปโดยอัตโนมัติ

การดังกล่าวส่งผลให้การจัดการศึกษาของประเทศไทยในช่วงเกือบร้อยปีที่ผ่านมา ล้วนกำกับ ควบคุมโดยคนที่เรียนจบมาจากประเทศทางตะวันตก และนิยมนับถือแนวคิดและแนวทางของตะวันตก โดยลืมไปว่าเราเองก็มี “ปรัชญาทางการศึกษา” อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์

ทั้งนี้ ขุมทรัพย์ทางการศึกษาของประเทศไทย อันได้แก่ พุทธธรรมคำสอนในพระพุทธ ศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ผู้นำทางการศึกษาของไทยก็พากันมองผ่านขุมทรัพย์นี้ แม้ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จะเคยทรงท้วงติงให้หันมาสนใจนำ เอาคำสอน ในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการจัดการศึกษาสำหรับคนไทย แต่แล้วผู้นำทางการศึกษาไทยนับจาก อดีตจวบจนถึงปัจจุบันก็ไม่ได้ใส่ใจในข้อเสนอของพระองค์ท่าน โดยเห็นว่าคำสอนในพระพุทธศาสนา เหมาะแต่จะนำไปใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับพระสงฆ์เท่านั้น จึงส่งผลให้รอยต่อของการศึกษากับการศานาก็ขาดสะบั้นจากกันแต่นั้นมาและส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรมของคนไทย ในสังคมไทยที่ละเลยกฎหมาย ละเลยกฎสังคม จนมีความเห็นแก่ตัวไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เฉกเช่นในปัจจุบัน

ในทางการศึกษาสงฆ์ “นวโกวาท” เป็นหนังสือที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส ได้รวบรวมหมวดธรรมจากพระไตรปิฎก มาจัดเป็นหมวดหมู่ ตั้งแต่หมวดสอง ถึงหมวด ปกิณณกะ (เบ็ดเตล็ด) เพื่อให้สะดวกต่อพระนวกะ (บวชใหม่) ที่มีเวลาเพียง 3 เดือน สามารถศึกษา ได้ทันและนำไปใช้ดำเนินชีวิตประจำวันได้เมื่อลาสิกขาบทแล้ว การนี้จึงมีความหมายว่า นวโกวาท เป็นหนังสือที่ย่อยหลักธรรมที่เหมาะสมกับประชาชนทุกคนที่มุ่งแสวงหาหลักในการดำเนินชีวิตและ นำหลักธรรมที่เหมาะสมกับชีวิตในสังคมปัจจุบัน เพื่อนำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่าง

มีความสุข ตัวอย่างการวิเคราะห์หลักธรรมเพื่อนำเสนอองค์ความรู้หลักธรรม ในการนำไปใช้ดำเนินประจำวัน เช่น หลักหมวด 2 ทิริ โอตป์ปะ เกิดจากการคุมพฤติกรรม ด้วยสติ สัมปชัญญะ ที่มนุษย์แสดงออกทางพฤติกรรม

ถ้าหากประชาชนในสังคมได้ศึกษาหลักธรรมจากนวกวาทและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างเข้าใจในอรรถประโยชน์ของหลักธรรมอย่างแท้จริงแล้ว โดยมิได้แต่เพียงท่องได้ จำได้ และรับรู้ในอักษรของหลักธรรม ก็น่าที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรมของคนไทย ในสังคมได้ย้อนกลับมาทำให้สังคมไทยเกิดความสงบสุข

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์หลักธรรมจากนวกวาท สำหรับนำไปใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต เพื่อให้ชีวิตเกิดความสุขและสังคมเกิดสันติสุขตามสภาพความเป็นจริงของบริบทสังคมสมัยใหม่

คำถามในการวิจัย (Research Question)

1. จะนำหลักธรรมจากนวกวาท มาใช้สร้างเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ได้อย่างไร
2. แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาทจะทำได้อย่างไร

จุดมุ่งหมายของการวิจัย (Objective of the Study)

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักธรรมจากนวกวาทสำหรับนำมาประยุกต์สร้างเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่
2. เพื่อเสนอแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

ความสำคัญของการวิจัย (Significance of the Study)

เป็นการวิจัยเพื่อสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตโดยการประยุกต์หลักคิดของวิธีการปฏิบัติจากหลักธรรมนวกวาท ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิต ทำให้บุคคลเกิดความสุขและสังคมเกิดสันติสุขตามสภาพความเป็นจริงของสังคมยุคใหม่

ขอบเขตของการวิจัย (Scope of the Study)

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมไทยยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาสำรวจและวิเคราะห์หลักธรรมจากนวกวาท เพื่อนำมาประยุกต์สร้างเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต โดยใช้สภาพความเป็นจริงของความเป็นสังคมยุคใหม่

เป็นฐาน กำหนดขอบเขตการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยไว้ 2 ด้าน คือ ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล และขอบเขตด้านพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์หลักคิดของหลักธรรมนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์ ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่เป็นหนังสือนวโกวาทและเอกสารที่เกี่ยวข้องการเผยแพร่นวโกวาท โดยย้อนไป ในอดีตเท่าที่จะหาได้จนถึงปัจจุบัน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่/เนื้อหา

หลักธรรมในหนังสือนวโกวาทซึ่งนิพนธ์โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

นิยามศัพท์ (Definition of Terms)

1. แนวทางการดำเนินชีวิต หมายถึง การดำรงอยู่และดำรงตนของแต่ละบุคคลที่มีลักษณะของ พฤติกรรมอันเป็นวิธีประจำในการกระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องจนติดเป็นนิสัยในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขและประสบความสำเร็จ ทั้งนี้พฤติกรรมดังกล่าวเกิดจากการผสมผสานความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ ตลอดจนได้รับอิทธิพลจากสังคมและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ร่วมด้วย

2. หลักธรรมนวโกวาท หมายถึง วิธีคิดของการปฏิบัติที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา ในหนังสือ นวโกวาท ซึ่งนิพนธ์โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

3. สังคมยุคใหม่ หมายถึง สังคมโลกรวมถึงสังคมไทย ที่การเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคม เกิดขึ้นอย่างฉับไวตามกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจการค้าหรือระบบทุนนิยม อุตสาหกรรมเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน จึงเป็นสังคมที่อยู่ในกระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยม คนในสังคมมีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับเทคโนโลยีอย่างแนบแน่น แต่มีความห่างเหิน กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ตลอดจนขาดการมองเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ในด้านอื่นที่มีใช้ ด้านเศรษฐกิจ

4. แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวโกวาท หมายถึง แนวทาง การดำเนินชีวิตที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการนำหลักการหรือวิธีคิดของการปฏิบัติที่ได้จากการวิเคราะห์ หลักธรรมในหนังสือนวโกวาท ซึ่งนิพนธ์ โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ไปใช้ สำหรับประพฤติดำเนินชีวิตประจำวัน ให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพตามความเป็นจริงของ บริบทความเป็นสังคมยุคใหม่ เมื่อปฏิบัติตามแนวทางที่สร้างไว้จะส่งผลทำให้บุคคลเกิดความสุข และสังคมเกิดสันติสุข

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท ได้นำเอาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. สภาพสังคมยุคใหม่
2. ทฤษฎีและแนวคิดการดำเนินชีวิตในสังคม
3. หลักธรรมในนวกวาท
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

สภาพสังคมยุคใหม่

1. กระบวนทัศน์สามสมัย

สภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของคนในแต่ละยุคแต่ละสมัยสามารถมองผ่าน กระบวนทัศน์ทางสังคม (social paradigm) ที่จำแนกสภาพสังคมออกเป็นสามสมัย ได้แก่ กระบวนทัศน์ก่อนความทันสมัย (Pre-modernism) กระบวนทัศน์ความทันสมัย (Modernism) และ กระบวนทัศน์หลังความทันสมัย (Post-modernism) (ชนิตา รัชชพลเมือง, 2557)

ในยุคก่อนความทันสมัย (Pre-modernism) ศาสนาเป็นสิ่งที่แกนหลักของวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะมีความเชื่อว่าความจริงทั้งหลายมาจากพระเจ้า ศาสนาจึงมีคำตอบสำหรับทุกเรื่องทุกอย่างพร้อมสรรพสำหรับมนุษย์ มนุษย์ไม่ได้รับอนุญาตให้คิดในสิ่งที่เป็นการทำลายต่อโลก ไม่อนุญาตให้คิดแม้แต่จะเปลี่ยนแปลงธรรมชาติเพราะถือว่าการดูหมิ่นเหยียดหยามและอวดดีต่อศาสนา

ยุคทันสมัย (Modernism) หรือยุคสมัยใหม่ เกิดขึ้นในยุคศตวรรษที่ 18 คือ ยุคที่ถือว่าความจริงเป็นสิ่งที่สามารถชี้วัดและพิสูจน์ได้ด้วยหลักการและผลทางวิทยาศาสตร์ (scientism) หรือหลักความเป็นวัตถุวิสัย (objectivism) คือ มองทุกสรรพสิ่งอย่างเป็นวัตถุวิสัยเท่านั้น สิ่งใดที่ไม่สามารถเป็นไปตามหลักการวิทยาศาสตร์ปรนัยดังกล่าว ถือว่าไม่ใช่ความจริง ความเป็นสมัยใหม่จึงเป็นยุคที่เต็มไปด้วย “กลจักรของการขับเคลื่อนโลก” ด้วยองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่ทรงพลัง การสร้างสมความรู้ และวิชาการที่เจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ เป็นสิ่งที่ทำให้โลกและสังคมดีขึ้น “การพัฒนา” หรือ การเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดีขึ้น (Change for the better) จึงเป็นรูปแบบ จำลองที่แน่นอน

เพื่อที่จะวัดได้ว่าสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายหรือไม่ “เกณฑ์มาตรฐานแห่งความเป็นสากล” จึงได้ถูกสร้างขึ้นจากประเทศมหาอำนาจโดยเฉพาะทางประเทศทางตะวันตกที่มีคนที่มีความรู้และวิทยาการที่เหนือกว่า จนกระทั่งกลายเป็นคุณค่าทางสังคมด้วยการสร้างความเป็นสังคมมาตรฐาน และภายใต้วาทกรรมของการพัฒนา (Discourse of development) “ความเป็นตะวันตก” จึงแทบจะเป็นความหมายเดียวกันกับ “ความทันสมัย” ทุกสังคมในโลกต่างถูกทำให้เชื่อว่าจำเป็นจะต้องยอมรับวาทกรรมการพัฒนาที่เป็นกระแสโลกอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

กระบวนทัศน์หลังความทันสมัยหรือหลังสมัยใหม่ ยุคนี้เกิดขึ้นประมาณปลายทศวรรษที่ 1970 เป็นการอธิบายสภาพสังคมร่วมสมัยโดยมองว่าเป็น เป็นสภาวะที่สังคมเกิดการแปรปรวนในการให้คุณค่ากับปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์หรือหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นความพล่าเลื่อนที่ใช้แยกแยะสิ่งต่าง ๆ มาตรฐานการตัดสินคุณค่าที่เคยบ่งชี้ชัดเจนลงไปในยุคสมัยใหม่เริ่มสั่นคลอน เป็นการยากที่จะบอกว่าจะอะไรดี-อะไรเลว อย่างไรสวย-อย่างไรไม่สวย ความแปรปรวนนี้แสดงออกให้เห็นในหลาย ๆ เรื่องที่เด่นชัด ก็คือ ในวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่มากับระบบทุนนิยม มีการใช้คำ “แนวคิดหลังทันสมัย” ในการเรียก “แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม” (Poststructuralism) ที่มีหลักการแตกต่างไปจากทฤษฎีอื่น ๆ คือว่า ไม่ต้องการให้มีกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์หรือวิธีการในการแสวงหาความรู้อย่างตายตัว แต่กล่าวโดยสรุปสาระสำคัญของแนวคิดหลังความทันสมัย ก็คือ การถือว่าความจริงเป็นสิ่งสัมพัทธ์ (Relativism) ความจริงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ ความจริงไม่ใช่สิ่งสัมบูรณ์ และมีมากมายหลากหลายเกินกว่าจะพิสูจน์ได้ด้วยวิทยาศาสตร์ปรนัย ด้วยนัยของแนวคิดนี้ จึงเกิดการตั้งข้อสังเกตและคำถามเกี่ยวกับเกณฑ์มาตรฐานแห่งความเป็นสากลของ “การพัฒนา” ที่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกเป็นผู้สร้างขึ้น

กล่าวสรุปกระบวนทัศน์สามสมัยจะเห็นได้ว่า แนวคิดการพัฒนาที่เชื่อว่าสังคมเปลี่ยนแปลงได้ เกิดขึ้นในยุคที่สอง คือ ยุคความทันสมัยหรือยุคสมัยใหม่ โดยมีการนำเสนอทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ที่มีผู้นำความคิดคือโลกตะวันตกโดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาและผู้นำเศรษฐกิจในยุโรปซึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและวิถีชีวิตของประเทศโลกที่สามให้เป็นแบบตน แต่ปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจนเต็มไปด้วยความหลากหลาย จนทำให้ความจริงและความถูกต้องไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียวอีกต่อไป

2. ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ควรเปลี่ยนประเทศอื่นให้เจริญแบบตะวันตก เพราะความเหลื่อมล้ำในโลกเป็นผลจากความแตกต่างในระดับความเจริญทางด้านเทคโนโลยีและวัฒนธรรม ประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมหลุดพ้นความยากจนแล้ว จึงต้องช่วยประเทศกำลังพัฒนาที่ยากจน สังคม ไม่ควรยึดติดกับวัฒนธรรมแบบประเพณี แต่ควรเน้นที่ประโยชน์ที่จะได้รับจากนวัตกรรมและการเพิ่มผลิตผล (productivity) นักวิชาการทฤษฎีภาวะทันสมัยเห็นว่า สังคมเก่าเป็นสังคมประเพณีที่มีความ

“ด้อยพัฒนา” เป็นสังคมที่เน้นความสัมพันธ์เฉพาะตัว เช่น ความเป็นเพื่อน ความเป็นญาติ ความสำเร็จในการงานขึ้นกับสถานภาพทางสังคมที่มาจากชาติกำเนิด สถาบันและองค์กรในสังคมไม่มีขอบเขตหน้าที่ที่แน่นอน ส่วนกลางเป็นผู้กำหนดหน้าที่และการแบ่งงานของสมาชิกในสังคม ในด้านเศรษฐกิจมีผลผลิตต่ำ เน้นการแลกเปลี่ยนสินค้าภายในท้องถิ่นและมีปัญหาการบริหาร ที่ยังไม่มีประสิทธิภาพ

ส่วนสังคมสมัยใหม่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะเป็นแบบสากลที่ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ในลักษณะของปัจเจก สถานภาพของบุคคลได้มาจากคุณวุฒิคือความสำเร็จจากการใช้ความสามารถมากกว่าชาติกำเนิด สมาชิกสังคมใหม่จึงมีการเลื่อนฐานะทางสังคมได้ไม่ยึดติดกับชาติกำเนิด และเนื่องจากสังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นจึงต้องการความชำนาญเฉพาะด้าน หน้าที่ขององค์กรและสถาบันมีขอบเขตที่แน่นอน เน้นการกระจายอำนาจในการแบ่งงาน มีผลผลิตสูงเพราะเน้นการแลกเปลี่ยนมีระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ

สังคมจะก้าวไปสู่ความเจริญระดับสูงได้ทุกสังคม แต่มีแนวคิดที่ว่าตนในสังคมมีหลายระดับชั้น แต่ละระดับชั้นมีความสามารถในการพัฒนาไม่เท่ากัน จึงควรพัฒนาชนชั้นที่มีความพร้อมในสังคมก่อนแล้วค่อยกระจายไปสู่ชั้นล่างเนื่องจากงบประมาณทรัพยากรในประเทศมีอยู่อย่างจำกัด

“การพัฒนา” จึงเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัย (Modernization) เป็นกระบวนการที่สังคมก้าวจากสถานะต่ำกว่าไปสู่สถานะที่สูงขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงทางเดียว และเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป รูปจำลองของการพัฒนา (Development Models) ตามทฤษฎีนี้ คือ สังคมที่ทันสมัยและเป้าหมายแรกของการพัฒนา คือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตามแนวคิด “Development equates economic growth” สังคมที่ยากจนจึงเป็นสังคม “ด้อยพัฒนา” ดัชนีหรือตัวชี้วัดของการพัฒนา (Development Indicators) ในระยะแรกจะวัดจากตัวแปรเชิงเศรษฐกิจ เช่น รายได้ต่อหัวหรือรายได้ประชาชาติเป็นสำคัญ ทฤษฎีภาวะทันสมัยเชื่อว่า “ความด้อยพัฒนา” (underdevelopment) เกิดจากปัจจัยภายใน สังคมด้อยพัฒนาต้องเดินตามรอยเส้นทางของสังคมพัฒนาจึงจะหลุดพ้นจากความยากจน และ “การสะสมทุน” เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ ความเจริญทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจะส่งผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมด้านอื่น ๆ เช่น การเมืองและค่านิยมสังคม

3. ยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernity)

ถึงแม้จะใช้กระบวนการพัฒนาตามขั้นตอนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของรอสทาว์น และการให้ความช่วยเหลือจากประเทศที่พัฒนาแล้วก็ตาม กลับพบว่าไม่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนา “สังคมด้อยพัฒนา” แต่กลับพบว่า ประเทศที่ยากจนต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจและเป็นหนี้เงินกู้ยืมมาก จนบางประเทศอยู่ในภาวะล้มละลาย กระบวนทัศน์ในยุคหลังสมัยใหม่ จึงไม่เชื่อว่าความจริงแท้มีเพียงหนึ่งเดียวเหมือนเช่นที่เคยเชื่อกันมาในยุคทันสมัย อันเป็นเหตุที่ใช้รูปจำลองสังคมตะวันตกเป็นรูปจำลองของการพัฒนามาเป็นเวลานาน แต่ยุคหลังสมัยใหม่เชื่อว่าวัฒนธรรมอื่นก็มีความสำคัญ

ทัดเทียมกันและความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ที่อธิบายว่าสังคมก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ก็ไม่ใช่วิถีทางเดียวที่จะอธิบายความเป็นจริง เพราะความจริงไม่มีเพียงหนึ่งเดียว ในยุคหลังสมัยใหม่นี้ เศรษฐกิจไม่ได้เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมอีกต่อไป แต่วัฒนธรรมต่างหากที่เป็นตัว กำหนดเศรษฐกิจ กระบวนทัศน์ที่เปลี่ยนไปนี้ทำให้องค์กรหลักระดับโลกที่มีบทบาทด้านการพัฒนา ต้องปรับท่าทีไปด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่ธนาคารโลกเริ่มหันกลับมามองเรื่องการปล่อยเงินกู้ให้ประเทศที่กำลังพัฒนา โดยมองที่ผลกระทบที่มีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่ UNDP ที่หันมายอมรับการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนามนุษย์ (Human Development Indicators) ของ Amartya, K. Sen ที่ได้ใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงสวัสดิการหรือ “Welfare economics” แทนแนวคิดเศรษฐศาสตร์ ที่เน้นการเจริญเติบโตของรายได้ในแบบเดิม การพัฒนาตามแนวคิดนี้ การพัฒนามนุษย์จึงมีความหมายเดียวกับสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ (human development equates human rights)

4. กระบวนทัศน์การพัฒนาแห่งสหัสวรรษ

ยุคสมัยของการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ภาวะทันสมัยและหลังทันสมัย เป็นกระบวนทัศน์ที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมต่าง ๆ ต้องให้ความสนใจข้อตกลงของการพัฒนาที่มีร่วมกันในระดับโลกโดยเฉพาะความตกลงในระดับสหประชาชาติ คือ เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDGs) (200-2015) โดยมีเป้าหมายการพัฒนาเพื่อขจัดความยากจนในมิติต่าง ๆ และให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งมีเป้าหมาย 8 ประการ คือ 1) ขจัดความยากจนและหิวโหย 2) ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา 3) ส่งเสริมบทบาทสตรีและความเท่าเทียมกันทางเพศ 4) ลดอัตราการตายของเด็ก 5) พัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์ 6) ต่อสู้โรคเอดส์ มาเลเรีย และโรคสำคัญอื่น ๆ 7) รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 8) ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาในประชาคมโลก กระบวนทัศน์การพัฒนาแห่งสหัสวรรษที่ได้จัดได้ว่าเป็นฐานหลัก มีอยู่อย่างน้อยสองกระบวนทัศน์ด้วยกัน คือ การศึกษาเพื่อการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Education and Sufficiency Economic Philosophy) และการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development: ESD)

4.1 การศึกษาเพื่อการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Education and Sufficiency Economic Philosophy)

ผลจากการใช้แนวทางพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงกันและกัน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งที่เป็นผลดีและที่ก่อปัญหาโดยเฉพาะในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ “ต้มยำกุ้ง” เมื่อปี พ.ศ. 2540 ซึ่งประเทศไทยได้รับผลกระทบอย่างมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

จึงได้ทรงพระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนชาวไทยมาใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้รอดพ้นและดำรงอยู่ด้วยอย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

มูลนิธิชัยพัฒนาได้สรุปว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

1. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

2. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมี เงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง สองประการ คือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ กับ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญา ในการดำเนินชีวิต

4.2 การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development: ESD)

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มมีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกตั้งแต่ พ.ศ. 2515 ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมสุดยอดว่าด้วย สิ่งแวดล้อมของมนุษย ณ์ กรุงสต็อกโฮม ประเทศสวีเดน ซึ่งทำให้ทุกประเทศทั่วโลกสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2526 องค์การสหประชาชาติ ได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) หรือเป็นที่รู้จักกันในนามของ Brundtland Commission เพื่อทำการศึกษาเรื่องการสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา มีการเผยแพร่เอกสารชื่อ “อนาคตร่วมของเรา” (Our Common Future) ที่เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและเปลี่ยนวิถีทางในการพัฒนาให้เกิดความปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากขึ้น

องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับโลก ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือการประชุมสุดยอดโลก (Earth Summit) ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในปี พ.ศ. 2535 ทำให้กระแสแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ผลจากการประชุมนี้มีผู้แทนของ 178 ประเทศ (รวมทั้งประเทศไทย) ได้ร่วมลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งเป็นแผนแม่บทของโลก เพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและมีการให้ความคุ้มครองทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของคนรุ่นหลัง ต่อมาองค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (World Summit on Sustainable Development - WSSD) ณ นครโยฮันเนสเบิร์ก ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ที่เรียกว่าการประชุม Rio+10 ในปี พ.ศ. 2545

พญักษ์ ศิริบรรณพิทักษ์ (2535) ได้ให้ความหมาย “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ว่าหมายถึงการพัฒนาที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน มีสองแเส กล่าวคือ กระแสที่หนึ่งเน้น การพัฒนาคู่กับสิ่งแวดล้อม แนวคิดกระแสที่สอง เน้นการพัฒนาคู่กับวัฒนธรรม การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีการดำเนินการอย่างน้อยใน 2 เรื่อง คือ จะต้องพิจารณาถึงความสมดุลของสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ในการดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพชีวิต และจะต้องส่งเสริมแนวคิดของความเป็นธรรมระหว่างหญิงชาย สังคมที่เป็นธรรมและสันติสุข สิทธิมนุษยชน การอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมที่หลากหลายและการแก้ปัญหาคความยากจนของประเทศ โดยสรุปการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงประกอบด้วยเป้าหมายสามด้าน คือสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ จากการตรวจสอบติดตามผลในทางปฏิบัติที่จะเข้าถึง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ที่ประชุมได้ลงความเห็นร่วมกันว่า ต้นตอของวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในหลาย ๆ ประเทศมาจากปัญหาเศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง

4.3 ท้องถิ่นวิวัฒน์ (Localization)

กระแสท้องถิ่นวิวัฒน์เป็นปรากฏการณ์ที่สังคมที่เคยอยู่ในสถานะด้อยกว่า เช่น ประเทศกลุ่มบิรवारหรือสังคมชนบท ลุกขึ้นมากำหนดทิศทางชีวิตด้วยตนเอง ซึ่งมีสองกลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน กลุ่มที่หนึ่งมีแนวทางว่าการพัฒนายังจำเป็นต้องมองโลกทั้งใบ แต่ต้องเข้าใจท้องถิ่นของตนเองเพื่อออกแบบการพัฒนาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพ “ภูมิสังคม” ของท้องถิ่นจนเกิดคำพูดว่า “Think Globally, but Act Locally” (Peter Drucker) ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งมีความต้องการ

หลุดพ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์อย่างสิ้นเชิง เพราะเห็นว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยึดปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยมนั้นไม่เหมาะกับตน

5. การเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่

คำว่า สมัยใหม่ เกิดขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ มากมาย และที่สำคัญ อาจกล่าวได้ว่า คำว่า “สมัยใหม่” เป็นวาทกรรมการสร้างโลกสมัยใหม่ เพราะสิ่งหนึ่งที่พบได้จากการเปลี่ยนแปลงภายใต้วาทกรรมนี้ก็คือ การพยายามจัดสร้างกฎระเบียบใหม่ของโลก (New World Order) ซึ่งภายใต้กฎระเบียบใหม่นี้ได้สร้างโลกทั้งโลกให้เปลี่ยนไปจากเดิม เปลี่ยนจากยุคแห่งมืดไปสู่ยุคแห่งแสงสว่าง จนนำไปสู่การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ ตามด้วยการปฏิวัติอุตสาหกรรมและท้ายที่สุดคือ การปฏิวัติเทคโนโลยี (<https://www.gotoknow.org/posts/68053>)

การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ มากมายภายใต้โลกสมัยใหม่ ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้มีการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ เท่านั้น หากแต่ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และอื่น ๆ อีกมากมาย ที่สำคัญการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์เป็นตัวเร่งให้โลกสมัยใหม่ก้าวไปอย่างรวดเร็ว

ความคิด ความเชื่อ ในแบบเก่า ๆ โดยเฉพาะการทำลายต่อความเชื่อทางศาสนา โดยอาศัยความคิดเชิงประจักษ์เป็นข้อพิสูจน์ ส่งผลให้ศาสนาที่เคยมีอิทธิพลเหนือชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ กลับลดบทบาทลงจนแทบไม่เหลืออะไรเลย วิทยาศาสตร์กลายเป็นแกนกลางในการผลักดันโลก สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ “ระบบเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่” (New economic system) ที่นำเงินมาเป็นสื่อกลาง และมีตลาดเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงทางด้านระบบเศรษฐกิจจึงมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับโลกทัศน์สมัยใหม่ อย่างแยกกันไม่ออก

การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในยุคโลกสมัยใหม่ ทำให้การค้าได้มีการขยายตัวเป็นวงกว้างมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นระบบการค้าของโลกขึ้น ระบบเศรษฐกิจเงินตราที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นได้ สร้างสำนักทางความคิดแบบใหม่ขึ้นมาแทรกอยู่สังคม คือ สำนักความคิดที่เป็นปัจเจกชนมากขึ้น สำนักตัวนี้ คือ ตัวสร้างชนกลุ่มชั้นใหม่ขึ้นมา คือ กลุ่มชนชั้นกลาง หรือกลุ่มพี และชนชั้นกลางนี้เอง คือ ตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้โลกสมัยใหม่ ก้าวเดินไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการทำให้ “เมือง” มีลักษณะรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากในอดีต ที่เมื่อก่อนเมืองจะเป็นศูนย์กลางทางอำนาจแต่เมืองในสมัยใหม่กลับเป็นเมืองที่เกิดขึ้นจากการค้า ชนชั้นกลางและจิตสำนึกของความเป็นปัจเจกชนยังเป็นตัวกลางในการผลักดันให้เกิดเป็นรูปแบบการปกครองแบบใหม่ขึ้นมา โดยที่ชนชั้นกลางเกิดมาจากเศรษฐกิจการค้า จึงเป็นการต่อยอดความต้องการการปกครองในรูปแบบใหม่ที่ชนชั้นกลางจะสามารถกระทำในสิ่งที่ทำให้ชีวิตเขาดีขึ้น นั่นคือ เสรีภาพ

การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์เป็นแรงกระตุ้นของการเกิดยุคสมัยใหม่ ที่ก้าวไปสู่การปฏิวัติทางอุตสาหกรรม และการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้ทำให้ยุคสมัยใหม่เฟื่องฟูมากกว่าการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์เป็นเท่าตัว ดังจะเห็นได้จากการที่สังคมในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม มีความสะดวกสบายมากขึ้น มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่สมบูรณ์ ขณะเดียวกันการปฏิวัติอุตสาหกรรม ก็ได้สร้างชนชั้นทางสังคมขึ้นมาใหม่อีกชนชั้นหนึ่ง นั่นคือ ชนชั้นกรรมกรที่เกิดจากระบบโรงงานอุตสาหกรรม

โลกสมัยใหม่ ได้สร้างมนุษย์ให้ตกอยู่ใน “โลกทัศน์ใหม่” ที่แตกต่างจากมนุษย์ในสมัยก่อน โมเดลของมนุษย์ในยุคสมัยใหม่นี้เป็นโมเดลที่ฝังรากลึกลงไปในสำนึกคิดที่อยากจะเปลี่ยนแปลง

มนุษย์ในโลกสมัยใหม่ มีคุณลักษณะพิเศษ ดังนี้ 1) ยึดเหตุผลเชิงประจักษ์ อะไรก็ตามแต่ที่เกิดต้องพิสูจน์ได้ 2) มีสำนึกคิดในความเป็นปัจเจกชน คือ สามารถจะกระทำอะไรก็ได้ 3) มีสำนึกในความเสมอภาค จึงต้องการรูปแบบการเมืองที่อิสระ และมีระบบเศรษฐกิจการค้าแบบเสรี 4) ความเป็นมนุษย์ในองค์กร สำนึกคิดที่ชีวิตมนุษย์ ถูกแบ่งออกเป็น ส่วน ๆ ในโลกของอุตสาหกรรม ทำให้ชีวิตในองค์กรจึงเป็นชีวิตที่ไม่มีความสัมพันธ์หลงเหลืออยู่ 5) ชีวิตมีความก้าวหน้า มนุษย์ในยุคสมัยใหม่ จะกระทำทุกอย่างให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ตามปฏิทินของเวลา มิได้ทำไปเพื่อหวังผลชาติหน้าจะมีต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก

6. ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

สังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาเช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ ในโลก โดยมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 2 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยภายนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์และปัจจัยภายในประเทศไทย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, น. 6-16) ดังนี้

6.1 ปัจจัยภายนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์ กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกติดต่อการสื่อสารและเกิดการเชื่อมโยงกันเป็นหมู่บ้านเดียว (Global Village) ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการค้า การเงิน การลงทุน การเมือง สังคม วัฒนธรรม นอกนั้นความรู้ แนวคิด ค่านิยม และพฤติกรรม ยังถูกถ่ายโอนด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ การโอนสินค้าข้ามพรมแดนภูมิศาสตร์ดำเนินไปอย่างเกือบอิสระการคมนาคมเชื่อมต่อทุกจุดในโลกเข้าหากันอย่างใกล้ชิด การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายลักษณะนี้ ทำให้เหตุการณ์หรือสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่งที่อยู่ห่างไกลสามารถแพร่กระจายและส่งผลกระทบต่อสังคมอื่น ๆ ประเทศอย่างรวดเร็ว รวมทั้งประเทศไทยด้วย ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้ทุกคนยอมรับว่าปัจจัยภายนอกประเทศมีอิทธิพลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนไทย ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อสังคมประเทศไทยประกอบด้วยปัจจัยสำคัญดังต่อไปนี้

6.1.1 ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีขั้นสูง บิลล์ เกตส์ (Bill Gates) ได้กล่าวไว้ว่า โลกในยุคทศวรรษ 80 แข่งขันกันด้วยคุณภาพ (Quality) ทศวรรษ 90 แข่งขันกันด้วยกระบวนการหรือปรับระบบ (Process Reengineering) และเมื่อเข้าสู่ปี ค.ศ. 2000 โลกเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า เศรษฐกิจดิจิทัล (Digital Economy) แข่งขันกันด้วยความเร็วส่งผลให้โลกเชื่อมต่อเข้าหากันกลายเป็น “หมู่บ้านโลก”

(Global Village) (สมชาย ภคภาสน์ วิวัฒน์, 2548, น. 157-158) สอดคล้องกับ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, น. 7-8) ที่ระบุว่า ตั้งแต่ ศตวรรษที่ 20 เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงของโลก และยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นในศตวรรษที่ 21 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนี้ได้ทำให้วิทยาการด้านอื่น ๆ ได้รับการพัฒนาไปด้วยและจะมีอัตราเร่งที่เพิ่มขึ้นในโลกอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยาการด้านคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีด้านการสื่อสารโทรคมนาคม เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เทคโนโลยีทางการแพทย์ เทคโนโลยีทางการเกษตร เทคโนโลยีชีวภาพและพันธุวิศวกรรมศาสตร์ เทคโนโลยีด้านวัสดุศาสตร์รวมทั้งวิทยาการด้านอวกาศ และวิทยาการใต้ทะเล การพัฒนาสู่เทคโนโลยีขั้นสูงนี้มีผลทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงสังคมไทยแปรเปลี่ยนไปมากอย่างต่อเนื่อง

6.1.2 การแพร่กระจายและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารสนเทศ ควบคู่ไปกับยุคแห่งการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูงในปัจจุบัน การพัฒนาวิทยาการด้านคอมพิวเตอร์ใน ค.ศ. 1946 และการพัฒนาเครือข่ายข้อมูลของกระทรวงกลาโหมสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1969 ได้นำไปสู่การสร้างระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) ในช่วงทศวรรษที่ 1980 และเวิลด์ไวด์เว็บ (World Wide Web) ในช่วงทศวรรษที่ 1990 เมื่อผสมผสานกับความก้าวหน้าของสื่อสารมวลชนแขนงต่าง ๆ อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ วิทยาการดังกล่าวได้พามนุษย์ไปสู่การปฏิวัติระบบข้อมูลของโลก ทำให้เกิดการถ่ายโอนและเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างบุคคล องค์กร และประเทศอย่างสะดวกรวดเร็ว ผู้คนในอีกซีกโลกหนึ่งสามารถติดต่อรับรู้ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ ธุรกิจ การเมือง การศึกษา วัฒนธรรม คุณค่า ความคิด และวิถีชีวิตของคนในอีกซีกโลกหนึ่งได้อย่างรวดเร็ว

6.1.3 การแข่งขันที่รุนแรง จากการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าของเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้มนุษย์แต่ละคนสามารถเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศจากทุกจุดที่เกิดขึ้น ในโลกได้มากขึ้น รวดเร็วขึ้นและเท่าเทียมกัน และในขณะเดียวกันกำแพงกีดกันทางการค้าที่มี ในอดีตนับวันจะถูกทำลายลงส่งผลให้การแข่งขันทางการค้าระหว่างประเทศเพื่อความอยู่รอด มีความจำเป็นมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ผลักดันและเร่งรัดให้ทุกประเทศต้องเข้าไปสู่เวทีของการแข่งขันระดับนานาชาติ คู่แข่งจากภายนอกสามารถรุกเข้าสู่ตลาดภายใน ได้อย่างง่ายดาย ส่งผลให้แต่ละประเทศต้องพยายามช่วงชิงความได้เปรียบในการแข่งขัน อยู่ตลอดเวลาและสถานการณ์ดังกล่าวมีแนวโน้มที่ขยายตัวจากระดับระหว่างประเทศลงสู่ระดับชีวิตประจำวันของประชาชนมากขึ้นด้วย ในลักษณะของการแข่งขันทางการศึกษาและแข่งขันในการทำงาน โดยปัจจัยด้านการแข่งขันนี้จะทวีความรุนแรงอย่างต่อเนื่องและมีผลต่อ การดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

6.1.4 การเพิ่มบทบาทและความสำคัญของความรู้ในสังคม โลกแห่งการเรียนรู้ ได้ถูกเปิดออกอย่างไร้ขีดจำกัดโดยมีเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีสารสนเทศนำไปสู่การปฏิวัติระบบการเรียนรู้ของมนุษยชาติ มนุษย์

ทุกคนสามารถเข้าถึงความรู้ได้มากขึ้น ทั้งความรู้ที่ได้จากการศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบ และจากการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการหรือเรียกว่าการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นต้น ด้านการศึกษาจะมีเครือข่ายข้อมูลความรู้ที่ทุกคนเข้าถึงได้โดยตรง จะมีรูปแบบของการเรียนรู้ด้วยตนเองเข้ามาเสริมระบบโรงเรียนมากขึ้น หรืออาจเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทั้งที่บ้านหรือที่ทำงาน สภาพดังนี้จะทำให้ความรู้ไม่ถูกผูกขาดเฉพาะเพียงบางส่วนอีกต่อไป คนในวงกว้างจะสามารถเข้าถึงความรู้ได้ดียิ่งขึ้น ความรู้จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถของหน่วยงานต่าง ๆ สังคมในแต่ละยุคต่างใช้ปัจจัยสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ต่างกัน ยุคเศรษฐกิจ บนฐานเกษตรกรรมใช้ปัจจัยที่ดิน แรงงานและกำลังทหารสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ต่อมาในยุคเศรษฐกิจบนฐานอุตสาหกรรม ปัจจัยที่สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันได้เปลี่ยนมาเป็นเครื่องจักรทรัพยากรธรรมชาติ และเงินทุนแต่สำหรับยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคเศรษฐกิจใหม่ ปัจจัยที่สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันได้เปลี่ยนจากปัจจัยที่จับต้องได้ไปสู่ปัจจัยที่มองไม่เห็น แต่มีพลังมหาศาล นั่นคือ ข้อมูลสารสนเทศ และทุนความรู้ (Knowledge Capital)

6.1.5 การเชื่อมโยงถึงกันเป็นเครือข่าย มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ปัจจุบันจะไม่มีประเทศหรือองค์การใดสามารถดำรงตนอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยมีต้องขึ้นกับใครได้อีกต่อไป แต่ละองค์การของสังคมจำเป็นต้องประสานความร่วมมือกับส่วนอื่นเพื่อความอยู่รอดและเพิ่มความแข็งแกร่งของตนเอง การเชื่อมโยงถึงกันเป็นเครือข่ายจะเป็นภาพที่เห็นได้ชัดเจนมากขึ้นในโลกอนาคต เครือข่ายดังกล่าวจะเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับชาติไปจนกระทั่งระดับองค์กรและระดับบุคคล ซึ่งสะท้อนออกมาในลักษณะของเครือข่ายด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา เทคโนโลยี วัฒนธรรม เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ การแบ่งปันและจัดสรรทรัพยากรร่วมและเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองให้แก่กลุ่มของตนเองให้มากที่สุด นี่คือ ระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ที่จะเข้ามามีอิทธิพลต่อมนุษยชาติในอนาคต

6.1.6 การขยายตัวของกระแสประชาธิปไตย ชุมชนโลกปรับตัวไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย อันเป็นผลมาจากสาเหตุอย่างน้อยสามประการ คือ 1) การล่มสลายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงศตวรรษที่ 20 ทำให้ยังไม่มีแนวทางเลือกอื่นในการจัดระบบการปกครองเศรษฐกิจซึ่งจะมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบประชาธิปไตยในแนวทางที่เอื้อประโยชน์สูงสุดต่อกลุ่มของตนเอง โดยใช้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นข้อต่อรองและเงื่อนไขที่ประเทศเล็กต้องปฏิบัติตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และ 2) การผลักดันจากภายในแต่ละประเทศ อันสืบเนื่องมาจากการที่ประชาชนมีความรู้การศึกษาเพิ่มมากขึ้นและมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศผ่านทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย

6.1.7 การแพร่ขยายของวัฒนธรรมต่าง ๆ ในโลก การที่ทุนโลกเคลื่อนตัวจากสังคมอุตสาหกรรมสู่สังคมหลังอุตสาหกรรมได้นำสังคมโลกไปสู่ความเสื่อมทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ดังนี้

1) การแพร่ระบาดของวัฒนธรรมการพนัน (Casino Culture) ระบบเงินไร้พรมแดน ซึ่งเป็นหัวใจของระบบทุนปัจจุบันได้ทำให้วัฒนธรรมการพนันกลายเป็นหัวใจของระบบทุนเพราะการเล่นหุ้นก็ไม่ต่างไปจากการเล่นการพนัน ดังนั้น การปั่นหุ้น การเก็งกำไร การสร้างข่าว การปล่อยข่าวดังกล่าวเป็นหัวใจของการแสวงหากำไร ระบบข่าวสารข้ามชาติมีส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมการพนันผ่านการแข่งขันกีฬา กีฬาได้ทำให้การพนันกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ประจำวันของคนทั่วโลก

2) ทาสของการบริโภคนิยม โทรททัศน์กับการค้าเงินตรา กำไรและข่าวสาร ล้วนแล้วแต่แยกกันไม่ออก ทุก ๆ สิบบนาทีของรายการโทรทัศน์ คือ การโฆษณาสินค้า สิ่งนี้ทำให้มนุษย์กลายเป็นทาสสินค้า (ต่างประเทศ) และเป็นทาสเงินตรา ลัทธิบริโภคนิยมจึงกลายเป็นวัฒนธรรมโลก

3) วัฒนธรรมโลกียะมาพร้อมกับการแพร่ขยายของโลกแห่งมายาโลกบันเทิงและความจอมปลอม ธุรกิจมีดีแพร่ขยายอย่างรวดเร็ว มนุษย์ในสังคมกำลังถูกทำให้เป็นทาสเหล่าเปียร์ บุหรี่ น้ำเมา และมีชีวิตอยู่กับบาร์คลับ แห่ลงบันเทิง ช่องโสเภณี ยาเสพติดและการเล่นการพนัน ศูนย์ผลิตวัฒนธรรมโลกไม่ว่าจะเป็นเมืองฮอลลีวูด เมืองโตเกียวและเกาะฮ่องกง ล้วนแล้วแต่ผลิตวัฒนธรรมโลกียะ ซึ่งขายความบันเทิงทางเพศ ขายความบ้า ความมัน ความรุนแรง ภาพยนตร์เหล่านี้สะท้อนโลกทางวัฒนธรรมที่เสื่อมโทรมลง

4) มนุษย์ถูกตีค่าด้วยเงินตรา ด้วยเครื่องประดับ ด้วยรถยนต์และถูกทำให้กลายเป็นสินค้ำราคาถูกประเภทหนึ่ง ความรักระหว่างพ่อแม่ลูก ระหว่างสามีภรรยาถูกตีความใหม่ด้วยค่าแห่งสินค้า พ่อแม่ที่รักลูกก็ต้องซื้อทุกอย่างที่ลูกต้องการ ความกตัญญูก็ถูกตีความเท่ากับค่าของสินค้า ลูกที่กตัญญูต้องยอมขายตัวเป็นโสเภณีเพื่อที่จะให้พ่อแม่มีเงินไปซื้อโทรทัศน์ ซื้อบ้าน มนุษย์เองก็กลายเป็นวัตถุ เป็นสินค้า การค้าชีวิต ค่าเด็ก ค่าผู้หญิง ค่ายาเสพติดจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการค้าของระบบทุนนิยม

5) การแพร่ระบาดของลัทธิปัจเจกบุคคล (Individualism) ไม่สนใจคนอื่น ไม่สนใจสังคม สนใจเพียงความสุขส่วนตัว วัฒนธรรมใหม่นี้ได้ดึงเยาวชนไทยและเยาวชนโลกออกจากโลกที่เป็นจริง ชวนาจะทุกข์ยาก คนมากมายจะตายด้วยโรคเอดส์ สิ่งแวดล้อมจะพินาศไม่มีใครสนใจใคร เพราะคนรุ่นใหม่กำลังถูกดึงให้ทิ้งโลกแห่งความเป็นจริงไปสู่โลกแห่งความบันเทิง โลกของมายาและหันไปเสพยาเสพติด

วัฒนธรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ จะกลายเป็นแนวโน้มใหม่ของสังคมโลกที่สุด มันสมองของมนุษย์จะถูกล้อมรอบด้วยวัฒนธรรมขยะ อาหารขยะ วัฒนธรรมน้ำเมาและความจอมปลอม และจากสภาพไร้พรมแดนและการเปิดกว้างในมิติของข้อมูลข่าวสาร การค้า การลงทุน การคมนาคม และการสื่อสารโทรคมนาคมนั้น จะส่งผลต่อมิติของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม การแพร่กระจาย

วัฒนธรรมข้ามพรมแดนจะเป็นไปโดยสะดวกและรวดเร็ว เป็นการยากอย่างยิ่งที่สังคมไทย ซึ่งได้เชื่อมต่อกับโครงสร้างของระบบโลกแล้วจะสกัดกั้นหรือหลีกเลี่ยงจากผลกระทบของวัฒนธรรมดังกล่าวได้ ผลที่ตามมา คือ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยบางอย่างจะแปรเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดกว้างจึงได้รับอิทธิพลได้ง่ายซึ่งมีผลดีในแง่ของ การช่วยให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างความเป็นท้องถิ่นและความเป็นสากล แต่ในขณะเดียวกันหากสังคมไทยยึดมั่นถือมั่นในวัฒนธรรมของตนเองอย่างสุดโต่งจนขาดความสามารถในการประยุกต์ปรับเปลี่ยนอย่างเหมาะสมผลที่ตามมาคือปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนที่ยึดมั่นในวัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมเดิมจะเกิดขึ้น

6.1.8 กระแสการตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเสียสมดุลของระบบนิเวศ อันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรของโลกอย่างขาดความระมัดระวังในช่วงที่ผ่านมา ได้ทำให้เกิดภัยธรรมชาติมากขึ้นและรุนแรงขึ้นทั่วโลกกำลังประสบปัญหาสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากมลพิษทางอากาศ ทางเสียง ทางน้ำ ในขณะเดียวกันการขาดแคลนทรัพยากรโลกอย่างรุนแรงกำลังเกิดขึ้น และจะมีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของประชากรและการนำเอาวิทยาการใหม่ ๆ มาใช้พัฒนาความเป็นอยู่ของมนุษย์ โดยขาดการคำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ภาวะการขาดแคลนและความตระหนักถึงภัยธรรมชาตินี้จะนำไปสู่กระแสการเรียกร้องอย่างเข้มข้นในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการกำหนดกติการะหว่างประเทศ เรื่องการธำรงรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันมิให้เกิดสภาพของการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างประเทศ ในขณะเดียวกันกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกลายเป็นประเด็นสำคัญในระดับโลก ซึ่งมีผลทั้งทางด้าน การกำหนดเงื่อนไขของการดำเนินเศรษฐกิจและธุรกิจการค้า ตลอดจนประเด็นทางการเมืองที่ประเทศไทยต้องมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นเดียวกัน

6.1.9 การแสวงหาการเติมเต็มในจิตใจ การแข่งขันทั้งในระดับประเทศ และในระดับวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลจะรุนแรงมากขึ้น เพราะแต่ละชาติและแต่ละคนจะแสวงหาหนทางเพื่อให้ได้เปรียบและเอาชนะในการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดของชาติและของตนเอง สถานการณ์ดังกล่าวอาจนำไปสู่ความอยู่ดีธรรม การเอารัดเอาเปรียบและการทำร้ายกันด้วยวิธีการรุนแรง ส่งผลให้เกิดความตึงเครียดระหว่างชาติ ระหว่างบุคคลและส่วนบุคคลทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เมื่อรวมเข้ากับปัญหาของความเป็นสังคมเมืองที่มีทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อม อาชญากรรม ยาเสพติด สุขภาพจิต คุณภาพชีวิต รวมทั้งความโดดเดี่ยวในความสัมพันธ์ของสังคมเมืองแล้ว สภาพความกดดันเหล่านี้จะส่งผลให้จิตใจของคนแห่งแล้ง เหนื่อยล้า อ่อนแรงสิ้นหวังและจะกระตุ้นให้เกิดการเรียกร้องในเรื่องจริยธรรม คุณธรรมและมีผลให้คนสนใจเรื่องการแสวงหาความเติมเต็มในจิตใจและจิตวิญญาณมากยิ่งขึ้น

6.2 ปัจจัยภายในประเทศไทย

นอกจากจะได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกที่เป็นผลกระทบจากโลกาภิวัตน์แล้ว ประเทศไทยยังได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายในด้วย ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 วิฤตด้านคุณธรรมจริยธรรม การเปลี่ยนโครงสร้างประชากรของประเทศไทย การปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูประบบประกันสุขภาพ

6.2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดที่ประชาชนต้องเคารพและปฏิบัติตาม ในรัฐธรรมนูญดังกล่าวมีบทบัญญัติในหลายมาตรา ที่มีผลต่อการกำหนดภาพอนาคตของสังคมไทย

6.2.2 วิฤตด้านคุณธรรมจริยธรรม สภาพความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมไทยเริ่มเข้าสู่ภาวะวิกฤติทุกขณะ

6.2.3 การเปลี่ยนโครงสร้างประชากรของประเทศไทย ผลจากการวางแผนครอบครัวของประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จมาโดยตลอด ทำให้ภาวะการเจริญพันธ์ของประชากรอยู่ในระดับทดแทน สัดส่วนประชากรวัยเด็กลดลง วัยแรงงานเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ขณะที่จำนวนประชากรวัยสูงอายุมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

6.2.4 การปฏิรูปการศึกษา

6.2.5 การปฏิรูประบบประกันสุขภาพ

ทฤษฎีและแนวคิดการดำเนินชีวิตในสังคม

สังคมประกิต (Socialization)

จากอดีตที่ผ่านมา การที่คนไทยมีค่านิยมทรูหราฟุ้งเฟ้อใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายเอาหน้าตา มินิสัยชอบแก้ปัญหาเฉพาะหน้าสั้น ๆ มองเหตุการณ์ระยะยาวไม่เป็น มีค่านิยมเคารพนับถือผู้มีเงินโดยไม่สนใจว่าเขาได้เงินมาอย่างสุจริตหรือไม่ มีค่านิยมพึ่งพาผู้มีอำนาจเงินเพื่อให้ตนเองสบาย ไปด้วย ส่วนคนอื่นจะเป็นอย่างไรก็ไม่ใช้ธุระอะไรของตน มีค่านิยมในการบริโภคมากกว่าค่านิยม ในการผลิต ฯลฯ ค่านิยมความเชื่อเหล่านี้ได้สั่งสมกลายเป็นสาเหตุให้เกิดพฤติกรรมการใช้จ่ายเงินอย่างไม่เหมาะสมในทุกวงการทุกระดับ มีการลงทุนที่ไม่ก่อให้เกิดการผลิตอย่างแท้จริง จนในที่สุดไปมีผลกระทบต่อฐานะทางการเงินที่แท้จริงของประเทศ ทำให้ต้องมีการลดค่าเงินลง ธุรกิจต่าง ๆ ที่มีการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศรวมทั้งธนาคารทั้งหลายที่ไม่สามารถแก้ปัญหาที่ต้องล้มเลิกกิจการมีผลกระทบไปทุกหนทุกแห่งของสังคม เพราะทำให้เกิดการเลิกจ้างงานทำให้คนว่างงานกันมากมาย (สิทธิโชค วรรณสันติกุล, 2549)

ค่านิยม ความคิด และความเชื่อของคนเราในสังคมจึงมีความหมายส่งผลไกลออกไป ดังที่ได้บรรยายไปแล้วสังคมไทยจึงควรตระหนักและควรหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน ให้มีคุณภาพที่สามารถช่วยให้ประเทศกลับฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ และการพัฒนาคนนั้นมิได้เป็นหน้าที่ของ

หน่วยใดหน่วยหนึ่งของสังคมโดยเฉพาะ เนื่องจากเป็นกระบวนการต่อเนื่องไม่มีสิ้นสุด ทุกหน่วยทางสังคมต้องช่วยกันทำหน้าที่นี้ซึ่งเราเรียกว่าการทำให้สมาชิกในหน่วยทางสังคมของเราได้เรียนรู้ที่จะมีความคิด ค่านิยม และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่สังคมเห็นว่าเรื่องที่ดีที่ควรทำ ไม่ว่าจะหน่วยทางสังคมจะเป็นครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันทางการเมือง หรือสถาบันอื่นใดของสังคมก็ตาม

สังคมประกิตเป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้และรับเอาค่านิยม (Values) ความเชื่อ (Beliefs) บรรทัดฐาน (Norms) ของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่นั้นมาอยู่ในบุคลิกภาพของตนเอง คำว่าบรรทัดฐาน หมายถึง กฎเกณฑ์ที่สังคมตราขึ้นมา เพื่อควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข บรรทัดฐานอาจจะอยู่ในรูปของกฎหมาย ระเบียบ หรือประเพณีก็ได้ สมาชิกในสังคมทุกคนจึงต้องเรียนรู้และปฏิบัติตามบรรทัดฐานเพื่อว่าตนเองจะได้อยู่ได้ในสังคมนั้นอย่างปกติสุข เนื่องจากสังคมจะลงโทษสมาชิกที่ไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐาน เริ่มตั้งแต่การตำหนิ การนินทา การไม่สมาคมด้วยไปจนถึงการจำคุกและประหารชีวิต ในทำนองตรงกันข้าม สังคมก็จะยกย่องผู้ที่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของบรรทัดฐาน ผู้ที่มีค่านิยม ความเชื่อ หรือบุคลิกลักษณะที่สังคมยอมรับ ฉะนั้นถ้าจะมองจากด้านสังคมจะเห็นได้ว่าสังคมประกิตนั้นเป็นกระบวนการที่สังคมค่อย ๆ กล่อมเกล่าบุคลิกภาพของสมาชิกของสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่สังคมปรารถนา โดยใช้เงื่อนไขการลงโทษแก่สมาชิกเมื่อพฤติกรรมของเขาเบี่ยงเบนออกไปจากบรรทัดฐาน และใช้เงื่อนไขการให้แรงเสริมแก่สมาชิกเมื่อพฤติกรรมของเขาสอดคล้องกับบรรทัดฐาน

โดยปกติพฤติกรรมของบุคคลนั้นได้รับอิทธิพลมา 2 ทาง ในทางแรกนั้นเป็นอิทธิพลที่มาจากสังคมโดยตรง กล่าวคือ สังคมจะใช้อิทธิพลกระทำต่อบุคคลโดยผ่านทางสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว กลุ่มวิชาชีพ กลุ่มเพื่อน ฯลฯ เป็นต้น สมาชิกในสังคมทุกคนต้องอยู่ในสถาบันทางสังคมเหล่านี้ทุกคนอยู่แล้ว ทุกคนจะมีสถานภาพหรือตำแหน่งอยู่ในสถาบันเหล่านี้ เช่น บางคนเป็นพ่อ เป็นครูใหญ่ เป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียน ฯลฯ ทุกคนจึงต้องแสดงพฤติกรรมของตนเอง ให้สอดคล้องกับความคาดหวังของคนอื่นที่มีต่อผู้ที่ดำรงตำแหน่งหรือสถานภาพนั้น

ในทางที่สองนั้น การแสดงพฤติกรรมของบุคคลย่อมจะได้รับอิทธิพลจากตัวเขาเองอีกด้วย บุคคลย่อมมีความแตกต่างกันในบุคลิกภาพ ซึ่งรวมเอาความต้องการ เจตคติ ค่านิยมเอาไว้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัวกำหนดให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปในทิศทางที่สอดคล้องกับตัว สิ่งเหล่านั้นเอง นอกเหนือไปจากที่ต้องแสดงพฤติกรรมไปให้สอดคล้องกับบทบาทที่ตนเองได้รับดังที่อธิบายไว้ในทางแรก ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้ว่าจะมีหลายคนได้ครอบครองสถานภาพที่จะต้องแสดงบทบาทของพ่อแต่ละคนก็จะแสดงพฤติกรรมของการเป็นพ่อแตกต่างกันไปตามบุคลิกภาพของตนเอง เพียงแต่ว่าจะต้องอยู่ในขอบเขตของความคาดหวังที่ผู้อื่นมีต่อบทบาทของพ่อแม่และ บรรทัดฐาน

ตัวแทนของสังคมในกระบวนการสังคมประภคิต สังคมย่อมประกอบไปด้วยคนหมู่มาก การที่สังคมจะกล่อมเกลาบุคคลด้วยกระบวนการสังคมประภคิตเสียเองนั้นย่อมเป็นไปได้ลำบาก ตัวแทน (Agents) ของสังคมที่มีอยู่ตามธรรมชาติอยู่แล้วจึงเป็นผู้ที่มีหน้าที่แทนให้ ตัวแทนของสังคมที่ทำหน้าที่กล่อมเกลาบุคคลิกภาพของสมาชิกหรือคอยดูแลให้เกิดการเรียนรู้ที่พึงปรารถนานั้นมีมากมายที่สำคัญ ๆ ควรจะกล่าวถึงได้แก่ พ่อ แม่ พี่ น้อง เรียกว่าสถาบันครอบครัว ครู กลุ่มเพื่อน เรียกว่าสถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันที่ทำงาน ฯลฯ

เมื่อเรายังเป็นทารกที่เพิ่งคลอดนั้น คนเรายังไม่มีความรู้อะไรเลย เมื่อโตขึ้นเราก็ถูก สั่งสอน กฎของสังคมที่ละเล็กทีละน้อยเรื่อยมาจากบุคคลที่ใกล้ตัวที่สุดไปจนถึงบุคคลที่อยู่ไกลตัวออกไป เป็นต้นว่า ทารกถูกสอนให้รู้ว่าควรจะแสดงกิริยาอย่างไรต่อพ่อแม่พี่น้อง พอเป็นเด็กอายุ 2-3 ขวบ ก็ถูกสอนให้แสดงกิริยาที่เหมาะสมต่อคนอื่นที่อยู่นอกครอบครัวออกไป เมื่อเข้าเรียน ก็เรียนรู้ที่จะคิด และกระทำตามขอบเขตที่ครูและพ่อแม่คาดหวังเอาไว้ด้วยการเรียนรู้ที่จะต้องทำหรือไม่ทำสิ่งใดนี้เอง เด็กจึงซึมซับเอากฎเกณฑ์ของสังคมที่เรียกว่าบรรทัดฐานเข้ามาในตัว รวมทั้งเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมของตนเองด้วย ดังที่เรียกว่า บทบาท (Roles) นั่นเอง การที่เด็กแสดงพฤติกรรมได้เหมาะสมกับบทบาทของตนและถูกต้องตามบรรทัดฐานจะมีผลทำให้ได้รับ การตอบสนองที่ดี ย้อนกลับมาจากผู้ที่เป็นความสัมพันธ์ด้วย ความสัมพันธ์นี้จึงเป็นความสัมพันธ์ ที่ดี ถ้าขาดสังคมประภคิตหรือเกิดการเรียนรู้ที่ไม่ถูกต้องในขบวนการสังคมประภคิต ความสัมพันธ์ที่เหมาะสมก็ไม่เกิดขึ้นระหว่างผู้เรียนกับคนอื่น ผู้เรียนก็จะอยู่ในสังคมได้อย่างไม่ปกติสุขนัก เนื่องจากมิได้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

สังคมประภคิตมิได้เป็นกระบวนการที่เกิดแก่เด็กเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่เกิดต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย トラบใดที่คนเรายังต้องมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นตราบนั้น ก็ยังต้องเรียนรู้อยู่ในกระบวนการสังคมประภคิต เมื่อคนเรายังเป็นเด็ก สังคมประภคิต ก็เป็นอย่างหนึ่ง เช่น เราเรียนรู้ที่จะให้และรับจากเพื่อนเล่น เราเรียนรู้ที่จะนับถือคุณค่าของ การดำรงชีวิตตามคำสอนของพ่อแม่และครู ครั้นพอเราโตขึ้นเป็นวัยรุ่นสังคมประภคิตของเราก็เป็นอีกแบบหนึ่ง เช่น เรานิยมที่จะปฏิบัติตัวและรับเอาความคิด ค่านิยมของกลุ่มเพื่อนมาเป็นของเรามากกว่าที่จะรับเอาสิ่งเดียวกันนี้มาจากพ่อแม่และครู ครั้นพอโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะได้รับอิทธิพลจากสังคมประภคิตในองค์การที่ตนเองทำงานอยู่ ดังนั้น สังคมประภคิตของคนที่มีวัยต่างกันย่อมทำให้คนต่างวัยเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมต่างกัน รับเอาคุณค่าหรือค่านิยมและความเชื่อที่แตกต่างกัน โดยนัยเดียวกันนี้คนที่อยู่ในชนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกันหรืออยู่ในครอบครัวต่างกัน หรือประกอบอาชีพต่างกัน ก็ย่อมจะเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมต่างกัน รับเอาค่านิยม ความเชื่อ และบุคลิกลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อตนเองมากที่สุด

องค์การราชการนับเป็นตัวอย่างให้เห็นได้ว่า องค์การได้ทำการสังคัมประกิตบุคคลที่เป็นข้าราชการจนกระทั่งเขาได้กลายเป็นคนใหม่ที่ไม่เหมือนกับตอนที่เขาเริ่มต้นเข้ามาทำงานใหม่ ๆ ดังนั้น เราจึงมักจะได้ยินคำเปรียบเทียบบ่อยๆว่า ตอนที่ยังเป็นนักศึกษาก็มีอุดมคติดี แต่พอออกไปทำงานแล้วก็ถูกคนเก่าในสถานที่นั้นกลืนหมด นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาวิชาเอกเดียวกันเมื่อออกไปทำงานต่างอาชีพกัน พวกเขาจะเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตนต่างกัน และที่สุดของความแตกต่างก็กลายเป็นบุคลิกภาพประจำตัวเอง ตัวอย่างเช่น ผู้พิพากษา อัยการ ทนาย และตำรวจ บางส่วนล้วนแล้วแต่เรียนนิติศาสตร์มาด้วยกันจากมหาวิทยาลัยไม่กี่แห่ง แต่เมื่อประกอบอาชีพแล้ว พวกเขาที่มีความคิด ค่านิยม และบุคลิกภาพแตกต่างกัน นี้ก็แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้ทำงานร่วมกันตามอาชีพนั้นเป็นตัวแทนสังคัมประกิตที่สำคัญด้วยเช่นกัน

กลวิธีในการเรียนรู้พฤติกรรมในกระบวนการสังคัมประกิต คนเรามีวิธีการเรียนรู้พฤติกรรมอยู่อย่างน้อย 3 วิธี ต่างกันไปตามสภาพการณ์และสิ่งที่จะเรียนรู้ คำว่าการเรียนรู้ในที่นี้ หมายถึง การที่บุคคลได้รับประสบการณ์จนกระทั่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้นมาอย่างมั่นคง พอสมควรและควรจะเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ โดยวิธีการเรียนรู้ 3 วิธี มีดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้พฤติกรรมโดยการวางเงื่อนไขสิ่งเร้า (Respondent Conditioning) จากการทดลองอันเลื่องชื่อของพาฟลอฟ (Pavlov) ผู้ซึ่งใช้สุนัขเป็นสัตว์ทดลอง จนพบว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นด้วยการเชื่อมโยงเอาสิ่งเร้าที่สามารถกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมอยู่แล้วไปเข้ากับสิ่งเร้าตัวใหม่ มีผลทำให้สิ่งเร้าใหม่นั้นมีศักยภาพในการกระตุ้นพฤติกรรมอย่างเดียวกันนั้นให้เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน โดยการทดลองของพาฟลอฟ ใช้ผงเนื้อเป็นสิ่งเร้า (Unconditioned Stimulus) ที่กระตุ้นให้สุนัขน้ำลายไหล (Unconditioned Response) อยู่แล้ว ต่อมาเมื่อนำเอาเสียงกระดิ่ง (Conditioned Stimulus) มาเข้ากับผงเนื้อให้คู่กันสักช่วงเวลาหนึ่ง ในที่สุดเสียงกระดิ่งเพียงอย่างเดียวจะสามารถทำให้สุนัขน้ำลายไหลได้เช่นเดียวกับผงเนื้อ อาการน้ำลายไหลจากเสียงกระดิ่งนี้เกิดจากสุนัขมีการเรียนรู้เกิดขึ้นจึงเรียกว่าเป็นการตอบสนองอย่างมีเงื่อนไข (Conditioned Response) การเรียนรู้แบบวางเงื่อนไขนั้นสามารถอธิบายปรากฏการณ์ชีวิตของมนุษย์ได้หลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการเกิดความรู้สึก เจตคติ ความเชื่อบางอย่าง ฯลฯ

2. การเรียนรู้จากการวางเงื่อนไขปฏิบัติการ (Operant Conditioning) การเรียนรู้พฤติกรรมแบบนี้เป็นไปตามการค้นพบของสกินเนอร์ (Skinner) ซึ่งมีหลักสำคัญว่า ผลกรรม (ผลจากการกระทำพฤติกรรม) เป็นตัวควบคุมโอกาสที่พฤติกรรมนั้นจะเกิดขึ้นอีกในครั้งต่อไป ถ้าผลกรรมที่เคยได้รับจากการกระทำครั้งก่อน ๆ นั้นน่าพึงพอใจ โอกาสที่พฤติกรรมนั้นจะเกิดขึ้นอีกจะมีสูงมากขึ้นเมื่อสิ่งเร้าเดิมปรากฏ

3. การเรียนรู้จากตัวแบบ (Observational Learning) แบนดูรา (Bandura, 1977) ได้อธิบายว่าการเรียนรู้โดยผลกรรมเน้นความสำคัญของการกระทำในอดีตมากเกินไป เพราะว่าต้องรอให้ผลกรรมเกิดขึ้นมาจากพฤติกรรมเก่ามาควบคุมพฤติกรรมนั้นอีก และไม่ได้อธิบายว่า ถ้าไม่เคยทำพฤติกรรมนั้นมาก่อนเลย พฤติกรรมใหม่จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ในเมื่อพฤติกรรมที่เรา ไม่เคยทำมาก่อนเลยย่อมไม่มีผลกรรมมาควบคุม การที่จะเรียนรู้โดยการลองผิดลองถูกย่อมเรียนรู้ได้ไม่ก็อย่างในชีวิตนี้ เขาเสนอว่าการเรียนรู้ส่วนมากเกิดจากการรับรู้จากตัวแบบ แล้วนำไปแปลงสารในสมองและเก็บเอาไว้โดยไม่ต้องมีแรงเสริมแต่อย่างใด เมื่อนำเอาสิ่งที่เก็บเอาไว้ในสมอง มาใช้ ต้องมีการชักจูงทั้งทางการคิด จินตนาการ และประสาททอวยวะส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งต้องมีกระบวนการจูงใจด้วยการเสริมแรงอีกด้วย ทฤษฎีของแบนดูรานี้ชื่อว่า การเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) มีสิ่งสำคัญแตกต่างจากทฤษฎีที่กล่าวไปแล้วในข้อที่ 1 และ 2 คือ เขาแยกการเรียนรู้ (Learning) กับการกระทำ (Performance) ออกจากกัน กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเมื่อรับรู้สารและจบลงเมื่อแปลงสารเก็บเอาไว้ในสมอง ส่วนการแสดงพฤติกรรมนั้นเกิดเมื่อมีกระบวนการจูงใจ ขั้นตอนในการเรียนรู้ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมหรือการเรียนรู้จากตัวแบบนี้ประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่หนึ่ง กระบวนการสร้างความใส่ใจ (Attention Processes) เป็นขั้นที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้พฤติกรรมของตัวแบบ ในขั้นนี้จึงมีปัจจัย 2 ประการที่สำคัญต่อการรับรู้ ได้แก่ สิ่งเร้า และตัวอย่างพฤติกรรมในการเลียนแบบ เป็นต้นว่าตัวแบบแสดงพฤติกรรมได้ชัดเจน เด่นมาก ตัวแบบมีคุณสมบัติบางอย่างที่ทำให้เกิดความใส่ใจ เช่น เป็นเพื่อน เป็นคนมีชื่อเสียง หรือเป็นคนที่เคยได้รับรางวัลมาก่อนเมื่อทำพฤติกรรมนั้น อีกปัจจัยหนึ่ง ได้แก่ คุณลักษณะของ ผู้เรียนเอง ได้แก่ แรงจูงใจ ความชอบ ทักษะ ความสามารถในการรับรู้ของผู้เรียนเอง ฯลฯ

ขั้นที่สอง กระบวนการจำ (Retention Processes) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นหลังจากการรับรู้ ซึ่งเกิดขึ้นมาก่อนแล้วในขั้นที่หนึ่ง ในขั้นนี้บุคคลจะต้องจดจำพฤติกรรมของตัวแบบและแปรเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นให้กลายเป็นสัญลักษณ์ซึ่งหมายถึงภาษานั้นเอง การแปรพฤติกรรมต้นแบบให้เป็นภาษาจะทำให้สมองเก็บความจำเอาไว้ได้สะดวก ปัจจัยสำคัญสำหรับขั้นนี้ คือ การที่คนเราสามารถสร้างจินตภาพ ทำให้เราสามารถเรียกจินตภาพออกมาชักจูงได้ตามใจเรา แม้ว่าจะไม่มีพฤติกรรมต้นแบบมาให้ดูสุด ๆ ได้อีก เราก็สามารถจินตนาการเอาเองได้ และอีกปัจจัยหนึ่งก็คือ การที่เราสามารถใช้ภาษาเป็นตัวแทนเก็บภาพต่าง ๆ ไว้ในสมองแทนการพยายามเก็บภาพทั้งหมดเอาไว้ การใช้ภาษาช่วยเก็บภาพเช่นนี้ทำให้สะดวกแก่การเก็บ การจดจำ และนำออกมาใช้ หลักฐานที่ได้จากการวิจัยเปรียบเทียบ พบว่า ผู้ที่จำพฤติกรรมต้นแบบด้วยการแปรพฤติกรรมออกเป็นภาษาและภาพสัญลักษณ์สามารถคงความจำได้นานกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการสอนให้จำโดยใช้ภาษาและภาพสัญลักษณ์ (Shaw, & Costanzo, 1983, p. 59)

ขั้นที่สาม กระบวนการแสดงพฤติกรรมต้นแบบด้วยอวัยวะภายนอก (Motor Reproduction Processes) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์และภาษาที่ถูกเก็บเอาไว้ในขั้นที่สองออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก ปัจจัยสำคัญในขั้นนี้ได้แก่ ศักยภาพทางกาย ถ้าบุคคลไม่มีศักยภาพทางกายที่จะแสดงพฤติกรรมนั้นได้ ย่อมไม่สามารถแปรสัญลักษณ์ในสมองให้เป็นพฤติกรรมได้ อีกปัจจัยหนึ่งคือ ความพร้อมของส่วนประกอบทุกส่วนที่จะแสดงพฤติกรรม ถ้าส่วนประกอบบางส่วนไม่พร้อมก็จะทำให้การแสดงพฤติกรรมออกมาไม่เหมือนพฤติกรรมต้นแบบ เช่น การเสิร์ฟลูกในการเล่นเทนนิส ซึ่งประกอบด้วย การยืน การโยน และการตี การจะตีลูกให้ถูกต้องต้องยืน โยน และตีให้ถูกวิธี ลูกเสิร์ฟจึงจะลงคอร์ต ปัจจัยสำคัญอื่น ๆ ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรมของตนเอง และการรับฟังข้อมูลย้อนกลับที่เที่ยงตรง ซึ่งทั้ง 2 ปัจจัยนี้จะช่วยให้การแปรสัญลักษณ์และภาษาออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นที่สี่ กระบวนการเสริมแรงและแรงจูงใจ (Reinforcement and Motivational Processes) แบบดูรา ได้แยกการเรียนรู้กับการกระทำออกจากกัน เขาเห็นว่าคนเราสามารถเรียนรู้และเก็บสิ่งที่เรียนรู้เอาไว้ในรูปของสัญลักษณ์อยู่ในสมองโดยไม่จำเป็นต้องมีการให้รางวัลหรือลงโทษตามแบบของทฤษฎีการเรียนรู้โดยผลกรรม อย่างไรก็ตาม แรงเสริมหรือรางวัลเป็นสิ่งจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่เก็บเอาไว้เป็นสัญลักษณ์นั้นออกมาภายนอก นอกจากแรงเสริมหรือรางวัลที่เป็นรูปธรรมแล้ว การเสริมแรงที่ตัวเองไม่ได้รับจริง (Vicarious Reinforcement) ก็สามารถจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ผู้ถูกทดลองที่ได้เห็นตัวแบบแสดงพฤติกรรมต้นแบบแล้วได้รับรางวัลมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมต้นแบบตามต้นแบบ ในขณะที่ผู้ถูกทดลองที่ได้เห็นตัวแบบถูกลงโทษภายหลังจากแสดงพฤติกรรมต้นแบบมีแนวโน้มที่จะไม่แสดงพฤติกรรมต้นแบบตามต้นแบบ

ผลของสังคมประกิต คนเราเติบโตผ่านกระบวนการสังคมประกิต เราย่อมได้รับความรู้ ทักษะ ค่านิยม เจตคติ ความเชื่อทั้งหลาย และพฤติกรรมจากการเรียนรู้ในสังคม ผลจากการเรียนรู้นี้มีหลายประการที่บุคคลได้รับ ได้แก่ การเกิดตัวตน (Self) บทบาทของเพศ (Gender) แนวโน้มของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) พัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development) และพัฒนาการทางปัญญา (Cognitive Development)

1. ตัวตน (Self) และมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับตน (Self-concept) ผลของสังคมประกิตที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ สังคมประกิตเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดตัวตน (Self) ในคนเรา ซึ่งสำคัญสำหรับการที่เราจะใช้ชีวิตอยู่ในสังคม เนื่องจากว่าตัวตนทำให้เราจำแนกตนเองออกจากคนอื่น

2. บทบาทของเพศ (Gender Roles) ระยะ 20 ปี ที่ผ่านมานี้ สังคมไทยกำลังมีปัญหาค่าแสดงออกของบุคคลผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากเพศตามสรีระของตนเองมาก แม้ว่าจะเป็นที่ทราบกันดีว่าพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศนั้นเกิดมาจากปัญหาทางฮอร์โมนจากพันธุกรรม แต่การเลี้ยงดูและสิ่งแวดล้อมก็มีอิทธิพลสำคัญด้วยเช่นกัน

3. ความใฝ่สัมฤทธิ์และแนวโน้มการทำงาน แรงจูงใจทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motives) ซึ่งเป็นความปรารถนาที่จะบรรลุมาตรฐานแห่งความเป็นเลิศ แมคเคลแลนด์ (McClelland) ผู้ซึ่งวิจัยเรื่องแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์อย่างละเอียดเป็นเวลานานกว่า 40 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เขาได้สรุปว่า การที่สังคมใดจะพัฒนาทางเศรษฐกิจมากเป็นเพราะว่าผู้ใหญ่ในวัยทำงานของสังคมนั้นมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการทำงานสูง การที่ผู้ใหญ่วัยทำงานมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการทำงานสูงเป็นผล มาจากการเลี้ยงดูปลูกฝังในวัยเด็ก และเขาได้วิจัยค้นคว้าการปลูกฝังแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ดังกล่าวในวัยเด็กด้วย

4. พัฒนาการของจริยธรรมในบุคคล ผลสำคัญของสังคมประกิต ผลสำคัญอย่างหนึ่งของสังคมประกิตต่อบุคคล คือ จริยธรรมในตัวบุคคล การดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมนั้นบุคคลต้องครองตนให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงมิให้ถูกติฉินนินทาหรือลงโทษจากคนอื่นในสังคมอย่างนี้จะมีชีวิตที่สงบสุขอยู่ได้ และถ้าจะมองจากทัศนะของคนส่วนใหญ่ในสังคม บุคคลที่ครองตนอยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นถือว่ามีจริยธรรมได้ในระดับหนึ่ง แต่ถ้าบุคคลแสดงออกซึ่งความตั้งใจหรือการกระทำที่สังคมถือว่าเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมหรือมนุษย์เราควรจะทำ เนื่องจากเป็นสิ่งที่มีความค่าเกินมาตรฐานปกติที่มนุษย์ธรรมดาในสังคมทั่วไปจะกระทำได้ บุคคลผู้นั้นจะได้รับการยกย่องว่ามีจริยธรรมสูง

สรุป สังคมประกิตเป็นกระบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมที่บุคคลทุกคนในสังคมจะต้องผ่าน เพื่อที่จะปรับตัวเองให้ดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขในสังคม กระบวนการนี้เริ่มการตั้งแต่บุคคลเกิดและไปสิ้นสุดเอาเมื่อตาย เราอาจจะมองภาพรวม ๆ ได้ว่าสังคมประกิตเป็นแนวทางการเรียนรู้ที่จะรับเอาความเชื่อ (Beliefs) และค่านิยม (Values) ของสังคมมาเป็นของตน เป็นการเรียนรู้บรรทัดฐานของสังคม (Norms) และเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่ เนื่องจากสังคมเป็นองค์การที่มีระบบการจัดตั้ง ซึ่งแต่ละหน่วยขององค์การนี้ต่างก็มีหน้าที่และบทบาทของตน หน้าที่ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่สมาชิกในรูปของสังคมประกิต จึงได้แก่ พ่อแม่ ครู พระ นักบวช ฯลฯ ซึ่งจะเป็นตัวแทนของสังคมที่จะทำหน้าที่จัดการสังคมประกิตให้แก่สมาชิก และจริยธรรมเป็นเรื่องผลสำคัญเรื่องหนึ่งในสังคมประกิต มีหลายทฤษฎีกล่าวว่า จริยธรรมนั้นจะต้องเรียนรู้มาตั้งแต่ ยังเป็นทารก ในขณะที่ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมไม่ได้มองในแง่พัฒนาการหรือแง่ความคิด แต่มองในแง่ของความรู้ จักหักห้ามใจไม่ทำในสิ่งที่ผิดทั้งที่อยากจะทำ

หลักธรรมในนวกวาท

1. หลักการในศาสนาพุทธที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

ศาสนา คือ ผลิตผลของมนุษย์อันเนื่องมาจากความกลัว และเป็นความกลัวที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งอวิชชา ดังที่มีผู้กล่าวว่า “สัญลักษณ์ของการมีเทพเจ้า ครองใจคนมาตั้งแต่แรกที่โลกเริ่มมีมนุษย์” ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงพากันหาที่พึ่งพิง ในที่สุดเกิดความเชื่อในเรื่องพระเจ้าที่มนุษย์นั่นเองเป็นผู้สร้างคุณลักษณะของพระองค์ขึ้นมาเพื่อการกราบไหว้บูชา จนในบางครั้งเกิดปัญหาความขัดแย้งทางความคิดขึ้นมาว่า พระเจ้าองค์ใดคือองค์ที่แท้จริง ความจริงแล้วเหล่าเทพบุตร เทพธิดาทั้งหลาย ก็คือ สิ่งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ ดังเช่นชาวอินเดียในสมัยพุทธกาลเชื่อว่า มีพระพรหมดำรงเป็นองค์ประธาน ทรงมีอำนาจเหนือองค์เทวะทั้งหลาย พระองค์เป็นผู้สร้างโลกจนสร้างสิ่งในสากลพิภพ (สุวัฒน์ จันทรวงศ์, 2546)

ตรงข้ามกับคำสอนในทางพุทธศาสนา ท่ามกลางความเชื่อดังกล่าวพระพุทธรูปทรงแนะนำให้มนุษย์หันกลับมาพึ่งพาตนเองโดยไม่ต้องยึดติดในพระเจ้าองค์ใด พระพุทธรูปทรงถือว่าเหล่าเทพทั้งมวลก็เป็นเช่นเดียวกับสรรพสัตว์ทั้งหลาย จะมีความแตกต่างกันก็ด้วยภพด้วยภูมิ แต่ทั้งเทพและสรรพสัตว์ย่อมหนีไม่พ้นจากความไม่เที่ยงเป็นอนิจจัง

ดังนั้น ผู้ที่เป็นชาวพุทธจึงควรหันมาทำความเข้าใจในหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งจัดเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาปัญญาโดยการซักถามหาคำตอบด้วยความบริสุทธิ์ใจมากกว่าที่จะสอนให้เชื่อให้ศรัทธาแต่เพียงอย่างเดียว พุทธศาสนาสอนให้เรามีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ร่วมกัน เพราะพุทธศาสนาถือว่า ความเมตตา ที่พึงมีต่อกันเป็นสิ่งจำเป็นที่อยู่เหนือสิ่งอื่น พุทธศาสนาเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์และคุณธรรมทางด้านจิตวิญญาณได้ด้วยบูรณาการทางความคิดที่เป็นอิสระต่อความเชื่อความศรัทธาทั้งหลาย ไม่เพียงแต่พากันนับถือพุทธศาสนาด้วยการยึดติดอยู่ในบุคคล พากันหลงใหลกราบไหว้บูชาอยู่เฉพาะกับพระบางรูปบางองค์ตามกระแสนิยม เพราะการยึดมั่นถือมั่นเช่นนี้ มีแต่จะทำให้การดำเนินชีวิตผิดและเบี่ยงเบนไปจากหลักคำสอนของพระพุทธรูป

พุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมโทรมลง ก็เนื่องด้วยความร่วมมือของชาวพุทธทั้งหลาย ที่จะพากันตรวจสอบว่าหลักการสอนและวิธีปฏิบัติในแหล่งสำนักต่าง ๆ นั้น เข้ากันได้กับพระธรรมวินัยหรือไม่ ทั้งนี้ก็ด้วยการพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลด้วยใจเป็นกลาง โดยไม่ยึดถือหลงเชื่อไว้ก่อนว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เพราะว่าความหลงเชื่อด้วยศรัทธาที่มีติดบอด ปราศจากการพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเองนั้น ทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นการปิดกั้นต่อพัฒนาการทางปัญญา

เนื่องจากพุทธศาสนามีทัศนคติว่า ปราบกฏการณ์ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสงที่สัมผัสได้หรือไม่ก็ตาม ย่อมเกิดขึ้นเนื่องจากเหตุปัจจัย สรรพสิ่งหลายต่างดำเนินไปภายใต้กฎแห่งเหตุปัจจัย เป็นสังขตธรรมที่เกิดจากการปรุงแต่งกันขึ้นมา ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นได้เองหรือตั้งอยู่อย่างเป็นอิสระ

โดยลำพัง เมื่อพิจารณาตามหลักแห่งพุทธธรรมข้อนี้ ย่อมสรุปได้ว่า “ภาวะสมบูรณ์” ย่อมไม่มีอยู่จริงตามความเชื่อของศาสนาอื่น ๆ ดังนั้น เราชาวพุทธจึงควรที่จะได้พินิจพิจารณาคำสอนต่าง ๆ ที่พุทธศาสนาได้มีการอธิบายไว้เป็นสองภาษาสองระดับ คือ การใช้ “ภาษาคน” กับ “ภาษาธรรม” กล่าวคือ มีการใช้ “ภาษาคน” ในระดับโลกียะเพื่อจรรโลงศีลธรรมอันดีงาม ในอันที่จะทำให้มนุษย์ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพื่อประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า กับอีกระดับหนึ่งที่ใช้ “ภาษาธรรม” ในระดับโลกุตตระ เพื่อความรู้แจ้งแห่งปัญญา

2. หลักธรรมในนวโกวาท

นวโกวาท เป็นนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ทรงสกัดเอาหลักธรรมทั้งหลายที่ปรากฏจากพระไตรปิฎก เอาออกมาวางหัวข้อจัดเป็นหมวดหมู่ เมื่อ พ.ศ. 2442-2444 เพื่อให้ง่ายต่อภิกษุสามเณรบวชใหม่ได้ศึกษาและท่องจำพระธรรมวินัย เพราะผู้บวชใหม่ย่อมบวชเพียงพรรษาเดียว คือ สี่เดือนเป็นพื้น และส่วนใหญ่ไม่มีความรู้พื้นฐานในวิชาพระพุทธศาสนา ต่อมาภายหลังหนังสือเล่มนี้ได้แพร่หลายไปในหมู่ญาติโยมด้วย จะเห็นได้จากการจัดพิมพ์ นวโกวาทฉบับประชาชนออกเผยแพร่อย่างตลอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2557) หลักธรรมที่ทรงนิพนธ์ไว้อย่างบริบูรณ์และมีคำอธิบายไว้สั้น ๆ เหมาะสมแก่การนำไปขบคิดธรรมะให้เข้าใจง่ายขึ้น สะดวกต่อ การเลือกสรรและนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคมไทยที่เหมาะสมกับบริบทของโลกยุคสมัยใหม่ หลักธรรมในหนังสือนวโกวาท จัดออกเป็น 10 หมวด เริ่มตั้งแต่ ทุกะ คือ หมวด 2 ติกะ คือ หมวด 3 จตุกกะ คือ หมวด 4 ปัญจกะ คือ หมวด 5 ฉักกะ คือ หมวด 6 สัตตกะ คือ หมวด 7 อัญญกะ คือ หมวด 8 นวกะ คือ หมวด 9 ทสกะ คือ หมวด 10

ทุกะ คือ หมวด 2

ธรรมมีอุปการะมาก 2 อย่าง

1. สติ ความระลึกได้
2. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว

ธรรมเป็นโลกบาล คือ คຸ້ມครองโลก 2 อย่าง

1. หิริ ความละอายแก่ใจ
2. โอตตัปปะ ความเกรงกลัว

ธรรมอันทำให้งาม 2 อย่าง

1. ขันติ ความอดทน
2. โสรัจจะ ความเสงี่ยม

บุคคลหาได้ยาก 2 อย่าง

1. บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปกัระก่อน
2. กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปกัระที่ท่านทำแล้ว และ ตอบแทน

ติกะ คือ หมวด 3**รัตนะ 3 อย่าง**

พระพุทธ 1 พระธรรม 1 พระสงฆ์ 1

1. ท่านผู้สอนให้ประชุมชนประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ที่ท่านเรียกว่า พุทธศาสนา ชื่อพระพุทธเจ้า

2. พระธรรมวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของท่าน ชื่อ พระธรรม

3. หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของท่านแล้ว ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ชื่อ พระสงฆ์

คุณของรัตนะ 3 อย่าง

1. พระพุทธเจ้ารู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตามด้วย

2. พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้เกิดไปในที่ชั่ว

3. พระสงฆ์ปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว สอนผู้อื่นให้กระทำตามด้วย

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน 3 อย่าง

1. ทรงสั่งสอนเพื่อจะให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น

2. ทรงสั่งสอนมีเหตุผลที่ผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้

3. ทรงสั่งสอนเป็นอัศจรรย์ คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์ โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ

โอวาทของพระพุทธเจ้า 3 อย่าง

1. เว้นจากทุจริต คือ ประพฤติชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจ

2. ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบ ด้วยกาย วาจา ใจ

3. ทำใจของตนให้หมดจดจากเรื่องเศร้าหมองใจ มีโลก โกรธ หลง เป็นต้น

ทุจริต 3 อย่าง

1. ประพฤติชั่วด้วยกาย เรียก กายทุจริต

2. ประพฤติชั่วด้วยวาจา เรียก วจีทุจริต

3. ประพฤติชั่วด้วยใจ เรียกว่า มโนทุจริต

กายทุจริต 3 อย่าง

ฆ่าสัตว์ 1 ลักฉ้อ 1 ประพฤติผิดในกาม 1

วจีทุจริต 4 อย่าง

พูดเท็จ 1 พูดส่อเสียด 1 พูดคำหยาบ 1 พูดเพ้อเจ้อ 1

มโนทุจริต 3 อย่าง

โลภอยากได้ของเขา 1 พยาบาทปองร้ายเขา 1 เห็นผิดจากคลองธรรม 1 ทุจริต 3 อย่างนี้ เป็นกิจไม่ควรทำ ควรจะละเสีย

สุจริต 3 อย่าง

1. ประพฤติชอบด้วยกาย เรียกว่า กายสุจริต
2. ประพฤติชอบด้วยวาจา เรียกว่า วาจาสุจริต
3. ประพฤติชอบด้วยใจ เรียกว่า มโนสุจริต

กายสุจริต 3 อย่าง

เว้นจากฆ่าสัตว์ 1 เว้นจากลักขโมย 1 เว้นจากประพฤตินิन्दใน กาม 1

วาจาสุจริต 4 อย่าง

เว้นจากพูดเท็จ 1 เว้นจากพูดส่อเสียด 1 เว้นจากพูดคำหยาบ 1 เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ 1

มโนสุจริต 3 อย่าง

ไม่โลภอยากได้ของเขา 1 ไม่พยาบาทปองร้ายเขา 1 เห็นชอบ ตามคลองธรรม 1

สุจริต 3 อย่างนี้ เป็นกิจควรทำ ควรประพฤติ

อกุศลมูล 3 อย่าง

รากเง่าของอกุศล เรียกว่าอกุศลมูล มี 3 อย่าง คือ โลภะ อยากได้ 1 โทสะ คิดประทุษร้ายเขา 1 โมหะ หลงไม่รู้จริง 1

เมื่ออกุศลมูล เหล่านี้ โลภะ โทสะ โมหะ กิเลส มีอยู่แล้ว อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนั้นควรละเสีย

กุศลมูล 3 อย่าง

รากเง่าของกุศล เรียกว่ากุศลมูล มี 3 อย่าง คือ อโลภะ ไม่อยาก ได้ 1 อโทสะ ไม่คิด ประทุษร้ายเขา 1 อโมหะ ไม่หลง 1

เมื่อกุศล มูลเหล่านี้ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กิเลสมีอยู่แล้ว กุศลอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนั้นควรให้เกิดมีในสันดาน

สัปปุริสบัญญัติ คือข้อที่สัตบุรุษตั้งไว้ 3 อย่าง

1. ทาน สละสิ่งของ ๆ ตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
2. ปัพพัชชา ถือบวช เป็นอุบายเว้นจากเบียดเบียนกันและกัน
3. มาตาปิตุอุปัฏฐาน ปฏิบัติมารดาบิดาของตนให้เป็นสุข 12

อปินณกปฏิบัติ คือปฏิบัติไม่ผิด 3 อย่าง

1. อินทริยสังวร สำรวมอินทริย์ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ยินดียินร้ายเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้อง โผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ

2. โภชนะ มัตตัญญูตา รู้จักประมาณในการกินอาหารแต่พอควร ไม่มากไม่น้อย
3. ซาคริยานุโยค ประกอบความเพียรเพื่อชำระใจให้หมดจด ไม่เห็นแก่นอนมากนัก

บุญกิริยาวัตถุ 3 อย่าง

สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ โดยย่อมี 3 อย่าง

1. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
2. ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
3. ภวานามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภavana

สามัญญลักษณะ 3 อย่าง

ลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งปวง เรียกสามัญญลักษณะ ไตร ลักษณะก็เรียก แยกเป็น 3 อย่าง

1. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง
2. ทุกขตา ความเป็นทุกข์
3. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน

จตุกกะ คือ หมวด 4

วุฑฒิ คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ 4 อย่าง

1. สัมปฐิสสังเสวะ คบท่านผู้ประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ ที่เรียกว่า สัตบุรุษ
2. สัทธัมมัสสวณะ ฟังคำสอนของท่านโดยเคารพ
3. โยนิโสมนสิการ ตรัสตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ
4. อัมมานุสम्मปฏิบัติ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว

จักร 4

1. ปฐวีรูปเทสวาสะ อยู่ในประเทศอันสมควร
2. สัมปฐิสสุปัสสยะ คบสัตบุรุษ
3. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ
4. ปุพเพตปุญญาตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน

ธรรม 4 อย่างนี้ ดุจล้อรถนำไปสู่ความเจริญ

อคติ 4

1. ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เรียก ฉันทาคติ
2. ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียก โทสาคติ
3. ลำเอียงเพราะเขลา เรียก โมหาคติ
4. ลำเอียงเพราะกลัว เรียก ภยาคติ

อคติ 4 ประการนี้ ไม่ควรประพฤติ

อันตรายของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ 4 อย่าง

1. อดทนต่อคำสอนไม่ได้ คือ เบื่อต่อคำสั่งสอนซึ่งเกี่ยวข้องทำตาม
2. เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ทนความอดอยากไม่ได้
3. เพลิดเพลินในกามคุณ ทะยานอยากได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป
4. รักผู้หญิง

ภิกษุสามเณรผู้หวังความเจริญแก่ตน ควรระวังอย่าให้อันตราย 4 อย่างนี้ย่ำยีได้

ปธาน คือ ความเพียร 4 อย่าง

1. สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน
 2. ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว
 3. ภาวนापธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน
 4. อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม
- ความเพียร 4 อย่างนี้ เป็นความเพียรชอบควรประกอบให้มีในตน

อธิฐานธรรม คือ ธรรมที่ความตั้งใจไว้ในใจ 4 อย่าง

1. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้
2. สัจจะ ความจริงใจ คือประพฤตีสั่งใดก็ให้ได้จริง
3. จาคะ สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ
4. อุปสมะ สงบใจจากสิ่งที่ เป็นข้าศึกแก่ความสงบ

อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ 4 อย่าง

1. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
2. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น
3. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ
4. วิมังสา หมั่นตริตตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

คุณ 4 อย่างนี้ มีบริบูรณ์แล้ว อาจชักนำบุคคลให้ถึงสิ่งที่ต้องประสงค์ ซึ่งไม่เหลือวิสัย

ควรทำความไม่ประมาทในที่ 4 สถาน

1. ในการละกายทุจริต ประพฤติกายสุจริต
2. ในการละวจีทุจริต ประพฤติวจีสุจริต
3. ในการละมโนทุจริต ประพฤติมโนสุจริต
4. ในการละความเห็นผิด ทำความเห็นให้ถูกอีกอย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่ง

1. ระวังใจไม่ให้อำหนดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด
2. ระวังใจไม่ให้ขัดเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง

3. ระวางใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง
4. ระวางใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา

ปาริสุทธิศีล 4

1. ปาติโมกขสังวร สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้ามทำ ข้อที่พระองค์อนุญาต
2. อินทริยสังวร สำรวมอินทริย์ 6 คือ ตา หู จมูก ปาก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องไผ่ภูฏัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ
3. อาชีวะปาริสุทธิ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่หลงลวงเขา เลี้ยงชีวิต
4. ปัจจยปัจจเวกขณะ พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคปัจจัย 4 คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ไม่บริโภคด้วยตัณหา

อารักขกัมมัฏฐาน 4

1. พุทธานุสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า ที่มีในพระองค์และ ทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่น
 2. เมตตา แผ่เมตริจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า
 3. อสุภะ พิจารณาร่างกายตนและผู้อื่นให้เห็นเป็นไม่งาม
 4. มรณัสสติ นึกถึงความตายอันจะมีแก่ตน
- กัมมัฏฐาน 4 อย่างนี้ ควรเจริญเป็นนิตย์

พรหมวิหาร 4

1. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข
2. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์
3. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี
4. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ พรหมวิหาร 4 นี้

เป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่

สติปัฏฐาน 4

1. กายานุปัสสนา
2. เวทนานุปัสสนา
3. จิตตานุปัสสนา
4. ธัมมานุปัสสนา

สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ว่า กายนี้ก็สักว่ากาย ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เรียก กายานุปัสสนา

สติกำหนดพิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ และไม่ทุกข์ไม่สุขเป็น อารมณ์ว่า เวทนานี้ก็สักว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เรียก เวทนานุปัสสนา

สติกำหนดพิจารณาใจที่เศร้าหมอง หรือฟุ้งแว่วเป็นอารมณ์ ว่า ใจนี้สักว่าใจ ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เรียก จิตตานุปัสสนา

สติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ที่บังเกิดกับใจ เป็นอารมณ์ว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เรียก ธัมมานุปัสสนา

ธาตุกัมมัญฐาน 4

ธาตุ 4 คือ

1. ธาตุดิน เรียก ปฐวีธาตุ
2. ธาตุน้ำ เรียก อาโปธาตุ
3. ธาตุไฟ เรียก เตโชธาตุ
4. ธาตุลม เรียก วาโยธาตุ

ธาตุอันใดมีลักษณะแข็งแข็ง ธาตุนั้นเป็นปฐวีธาตุ ปฐวีธาตุนั้น ที่เป็นภายใน คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อใน กระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า

ธาตุอันใดมีลักษณะเอิบอาบ ธาตุนั้นเป็นอาโปธาตุ อาโปธาตุนั้น ที่เป็นภายใน คือ ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลว มัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร

ธาตุอันใดมีลักษณะร้อน ธาตุนั้นเป็นเตโชธาตุ เตโชธาตุนั้น ที่เป็น ภายใน คือ ไฟที่ยังกาย ให้อบอุ่น ไฟที่ยังกายให้ทรุดโทรม ไฟที่ยัง กายให้กระวนกระวาย ไฟที่เผาอาหารให้ย่อย

ธาตุอันใดมีลักษณะพัดไปมา ธาตุนั้นเป็นวาโยธาตุ วาโยธาตุนั้น ที่เป็นภายใน คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมใน ท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมหายใจ

ความกำหนดพิจารณากายนี้ ให้เห็นว่าเป็นแต่เพียงธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันอยู่ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เรียกว่า ธาตุกัมมัญฐาน

อริยสัจ 4

1. ทุกข์
2. สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด
3. นิโรธ คือ ความดับทุกข์
4. มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ได้ชื่อว่า ทุกข์ เพราะเป็นของ ทนได้ยาก

ต้นหา คือ ความทะยานอยาก ได้ชื่อว่า สมุทัย เพราะเป็นเหตุให้ ทุกข์เกิดต้นหา นั้น มีประเภทเป็น 3 คือ ตัณหาความอยากในอารมณ์ที่ น่ารักใคร่ เรียกว่ากามตัณหา อย่าง 1 ตัณหา ความอยากเป็น โน่นเป็นนี่ เรียกว่า ภวตัณหา อย่าง 1 ตัณหาความอยากไม่เป็น โน่นเป็นนี่ เรียกว่า วิภวตัณหา อย่าง 1

ความดับตัณหาได้สิ้นเชิง ทุกข์ดับไปหมดได้ชื่อว่า นิโรธ เพราะเป็นความดับทุกข์ ปัญญาอันเห็นชอบว่าสิ่งนี้ทุกข์ สิ่งนี้เหตุให้ทุกข์เกิด สิ่งนี้ทาง ให้ถึงความดับทุกข์ ได้ชื่อว่า มรรค เพราะเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

มรรคนั้นมีองค์ 8 ประการ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ 1 ดำริชอบ 1 เจรจาชอบ 1 ทำการงานชอบ 1 เลี้ยงชีพชอบ 1 ทำความเพียรชอบ 1 ตั้งสติชอบ 1 ตั้งใจ ชอบ 1

ปัญจกะ คือ หมวด 5

อนันตริยกรรม 5

1. มาตุฆาต ฆ่ามารดา
2. ปิตุฆาต ฆ่าบิดา
3. อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์
4. โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อ ขึ้นไป
5. สังฆเภท ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน

กรรม 5 อย่างนี้ เป็นบาปอันหนักที่สุดห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ตั้งอยู่ในฐานปาราชิกของผู้ถือพระพุทธศาสนา ห้ามไม่ให้ทำเป็น เด็ดขาด

อภิณหปัจจเวกขณะ 5

1. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้
2. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้
3. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้
4. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรัก ของชอบใจทั้งสิ้น
5. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจัก ได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว

เวสาร์ชกรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ 5 อย่าง

1. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ
2. สील รักษากายวาจาให้เรียบร้อย
3. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษามาก
4. วิริยารัมภะ ปรารภความเพียร
5. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้

องค์แห่งภิกษุใหม่ 5 อย่าง

1. สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตาม ข้อที่ทรงอนุญาต
2. สำรวมอินทรีย์ คือ ระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดี ยินร้ายครอบงำได้

ในเวลาทีเห็นรูปด้วยนัยน์ตา เป็นต้น

3. ความเป็นคนไม่เอิกเกริกเฮฮา

4. อยู่ในเสนาเสนาอันสงัด

5. มีความเห็นชอบ

ภิกษุใหม่ควรตั้งอยู่ในธรรม 5 อย่างนี้

องค์แห่งธรรมกถึก คือ นักเทศก์ 5 อย่าง

1. แสดงธรรมโดยลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ
 2. อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ
 3. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
 4. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ
 5. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือว่า ไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น
- ภิกษุผู้ได้ธรรมกถึก ฟังตั้งองค์ 5 อย่างนี้ไว้ในตน

ธัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม 5 อย่าง

1. ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
2. สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัดย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด
3. บรรเทาความสงสัยเสียได้
4. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้
5. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

พละ คือ ธรรมเป็นกำลัง 5 อย่าง

1. สัทธา ความเชื่อ
2. วิริยะ ความเพียร
3. สติ ความระลึกได้
4. สมาธิ ความตั้งใจมั่น
5. ปัญญา ความรอบรู้

อินทรีย์ 5 ก็เรียก เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน

นิวรณ 5

ธรรมอันกันจิตไม่ให้บรรลุความดี เรียกนิวรณ มี 5 อย่าง

1. พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจมีรู้เป็นต้น เรียก กามฉันท
2. ปองร้ายผู้อื่น เรียก พยาบาท
3. ความที่จิตใจหดหู่และเคลิบเคลิ้ม เรียก ถีนมิตระ
4. ฟุ้งซ่านและรำคาญ เรียก อุทัจจกุกุจจะ
5. ลังเลไม่ตกลงได้ เรียก วิจิกิจฉา

ชั้น 5

กายกับใจนี้ แบ่งออกเป็น 5 กอง เรียกว่า ชั้น 5

1. รูป
2. เวทนา
3. สัญญา
4. สังขาร
5. วิญญาณ

ธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันเป็นกายนี้ เรียกว่า รูป

ความรู้สึกอารมณ์ว่า เป็นสุข คือ สบายกาย สบายใจ หรือ เป็นทุกข์ คือไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ คือไม่ทุกข์ไม่สุข เรียกว่า เวทนา

ความจำได้หมายรู้ คือ จำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เรียก สัญญา เจตสิกธรรม คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ เป็นส่วนดี เรียก กุศล เป็นส่วนชั่ว เรียก อกุศล เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ได้ไม่ชั่ว เรียก อัป ยากฤต เรียกว่า สังขาร

ความรู้อารมณ์ในเวลาเมื่อรู้มากระทบตา เป็นต้น เรียกว่า วิญญาณ

ชั้น 5 นี้ ย่นเรียกว่า นามรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเข้าเป็นนาม รูปคง เป็นรูป

ฉักกะ คือ หมวด 6

การระ 6 อย่าง

ความเอื้อเฟื้อ ในพระพุทธเจ้า 1 ในพระธรรม 1 ในพระสงฆ์ 1 ในความศึกษา 1 ในความไม่ประมาท 1 ในปฏิสันถาร คือต้อนรับ ปราศรัย 1 ภิกษุควรทำการระ 6 ประการนี้

สาราณียธรรม 6 อย่าง

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เรียกสาราณียธรรม มี 6 อย่าง คือ

1. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุ สามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนขวยกิจธุระของ เพื่อนกันด้วยกาย มีพยาบาลภิกษุไข้ เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา
2. เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนภิกษุ สามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนขวยในกิจธุระของ เพื่อนกันด้วยวาจา เช่นกล่าวคำสั่งสอน เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา
3. เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนภิกษุ สามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ เพื่อนกัน
4. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรมให้แก่เพื่อนภิกษุ สามเณร ไม่หวังไว้บริโภคนำพาเฉพาะผู้เดียว

5. รักษาศีลบริสุทธ์เสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำ ตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น

6. มีความเห็นร่วมกันกับภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน
 ธรรม 6 อย่างนี้ ทำผู้ประพฤติให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่ วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

อายตนะภายใน 6

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อินทรีย์ 6 ก็เรียก

อายตนะภายนอก 6

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คือ อารมณ์ที่มาถูกต้องกาย ธรรม คือ อารมณ์เกิดกับใจ
 อารมณ์ 6 ก็เรียก

วิญญาน 6

อาศัยรูปกระทบตา เกิดความรู้ขึ้น เรียก จักขุวิญญาน

อาศัยเสียงกระทบหู เกิดความรู้ขึ้น เรียก โสตวิญญาน

อาศัยกลิ่นกระทบจมูก เกิดความรู้ขึ้น เรียก ฆานวิญญาน

อาศัยรสกระทบลิ้น เกิดความรู้ขึ้น เรียก ชิวหาวิญญาน

อาศัยโผฏฐัพพะกระทบกาย เกิดความรู้ขึ้น เรียก กายวิญญาน

อาศัยธรรมเกิดกับใจ เกิดความรู้ขึ้น เรียก มโนวิญญาน

สัมผัส 6

อายตนะภายในมีตาเป็นต้น อายตนะภายนอกมีรูปเป็นต้น วิญญานมีจักขุวิญญาน เป็นต้น
 กระทบกันเรียกสัมผัส มีชื่อตาม อายตนะภายใน เป็น 6 คือ จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย มโน

เวทนา 6

สัมผัสนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เป็นสุขบ้างทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ ไม่สุขบ้าง มีชื่อตามอายตนะ
 ภายในเป็น 6 คือ จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย มโน

ธาตุ 6

1. ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน

2. อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ

3. เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ

4. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม

5. อากาสธาตุ คือ ช่องว่างมีในกาย

6. วิญญานธาตุ คือ ความรู้อะไรก็ได้

สัตตกะ คือ หมวด 7

อปทานิยธรรม 7 อย่าง

ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ชื่อว่า อปทานิยธรรม มี 7 อย่าง

1. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
2. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็ พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่ พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่ พระองค์ทรงบัญญัติไว้
4. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือ ภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน
5. ไม่ลุ่มอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น
6. ยินดีในเสนาสนะป่า
7. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีลซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่เป็นสุข

ธรรม 7 อย่างนี้ ตั้งอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นไม่มีความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว

อริยทรัพย์ 7

ทรัพย์ คือ คุณความดีที่มีอยู่ในสันดานอย่างประเสริฐ เรียกอริยทรัพย์ มี 7 อย่าง คือ

1. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ
2. สีล รักษา กาย วาจา ให้เรียบร้อย
3. หิริ ความละอายต่อบาปทุจริต
4. โอตตัปปะ สะดุ้งกลัวต่อบาป
5. พาหุสัจจะ ความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมาก คือ จำ ทรงธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก
6. จาคะ สละให้ปันสิ่งของของตนให้แก่คนที่ควรให้ปัน
7. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์

สัพบุริสธรรม 7 อย่าง

ธรรมของสัตบุรุษ เรียกว่า สัพบุริสธรรม มี 7 อย่าง

1. ธัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่น รู้จักว่า สิ่งนี้เป็นเหตุ แห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุ แห่งทุกข์
2. อตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่น รู้จักว่า สุขเป็นผลแห่ง เหตุอันใด ทุกข์เป็นผล แห่งเหตุอันใด

3. อุตัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักตนว่า เราว่าโดยชาติตระกูล ยศศักดิ์สมบัติบริวารความรู้ และคุณธรรมเพียงเท่านี้ ๆ แล้ว ประพฤติตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร

4. มัตตัญญาตา ความเป็นผู้รู้ประมาณ ในการแสวงหาเครื่อง เลี้ยงชีวิต แต่โดยทางที่ชอบ และรู้จักประมาณในการบริโภคแต่ พอควร

5. กาลัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันสมควรในอัน ประกอบกิจนั้น ๆ

6. ปริสัจญญาตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชนและกริยาที่ต้องประพฤติต่อชุมชนนั้น ๆ ว่าหมิ่นเมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกริยา อย่างนี้ จะต้องพูดแบบนี้ เป็นต้น

7. ปุคคัลโปปรัญญาตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่า ผู้นี้เป็น ผู้ดี ควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น

สัปปริสธรรมอีก 7 อย่าง

1. สัตบุรุษประกอบด้วยธรรม 7 ประการ คือ มีศรัทธา มีความละเอียดรอบคอบมีความ กลัวบาป เป็นคนได้ยินได้ฟังมาก เป็นคนมีความเพียร เป็นคนมีสติมั่นคง เป็นคนมีปัญญา

2. จะปรึกษาสิ่งใดกับใคร ๆ ก็ไม่ปรึกษาเพื่อจะเบียดเบียนตน และผู้อื่น

3. จะคิดสิ่งใดก็ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น

4. จะพูดสิ่งใดก็พูดเพื่อไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น

5. จะทำสิ่งใดก็ไม่ทำเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น

6. มีความเห็นชอบ มีเห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

7. ให้ทานโดยเคารพ คือเอื้อเฟื้อแก่ของที่ตัวเองให้ และผู้รับ ทานนั้น ไม่ทำอาการดุจทิ้งเสีย

โพชฌงค์ 7

1. สติ ความระลึกได้

2. ธัมมวิจยะ ความสอดส่องธรรม

3. วิริยะ ความเพียร

4. ปีติ ความอิ่มใจ

5. ปัสสัทธิ ความสงบใจและอารมณ์

6. สมာธิ ความตั้งใจมั่น

7. อุpekขา ความวางเฉย

เรียกตามประเภทว่า สติสัมโพชฌงค์ไปโดยลำดับจนถึงอุpekขาสัมโพชฌงค์

อัฐกัณเฑาะ คือ หมวด 8

โลกธรรม 8

ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลกอยู่ และสัตว์โลกยอมเป็นไปตามธรรม นั้น เรียกว่าโลกธรรม โลกธรรมนั้นมี 8 อย่าง คือ มีลาภ 1 ไม่มี ลาภ 1 มียศ 1 ไม่มียศ 1 นินทา 1 สรรเสริญ 1 สุข 1 ทุกข์ 1

ในโลกธรรม 8 ประการนี้ อย่างไม่อย่างหนึ่งเกิดขึ้น ควร พิจารณาว่า สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว แก่เรา ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มี ความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรรู้ตามที่เป็นจริง อย่าให้มัน ครอบงำจิตใจได้ คืออย่ายินดีในส่วนที่ปรารถนา

ลักษณะตติสนธรรมวินัย 8 ประการ

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนดย้อมใจ 1

เป็นไปเพื่อความประกอบทุกข์ 1

เป็นไปเพื่อความสละกองกิเลส 1

เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ 1

เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ คือ มีนี้แล้วอยาก ได้นั้น 1

เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ 1

เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน 1

เป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก 1

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอนของพระศาสดา

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด 1

เป็นไปเพื่อความปราศจากทุกข์ 1

เป็นไปเพื่อความไม่สะสมกองกิเลส 1

เป็นไปเพื่อความอยากอันน้อย 1

เป็นไปเพื่อความสันโดษยินดีด้วยของมีอยู่ 1

เป็นไปเพื่อความสงัดจากหมู่ 1

เป็นไปเพื่อความเพียร 1

เป็นไปเพื่อความเลี้ยงง่าย 1

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระ ศาสดา

มรรคมืองค์ 8

1. สัมมาทิฎฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ คือ เห็น อริยสัจ 4

2. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือ ดำริจะออกจากกาม 1 ดำริในอันไม่พยายาบท 1 ดำริ

ในอันไม่เบียดเบียน 1

3. สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ เว้นจากวจีทุจริต 4

4. สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ คือ เว้นจากกายทุจริต 3

5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือ เว้นจากความเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด

6. สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือ เพียรในที่ 4 สถาน

7. สัมมาสติ ระลึกชอบ คือ ระลึกในสติปัฏฐานทั้ง 4

8. สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ คือ เจริญสมาธิทั้ง 4

ในองค์มรรคทั้ง 8 นั้น เห็นชอบ ดำริชอบ สงเคราะห์เข้าในปัญญาศึกษา

วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ สงเคราะห์เข้าในศีลศึกษา

เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจไว้ชอบ สงเคราะห์เข้าในจิตตศึกษา

นวกะ คือ หมวด 9

มลละ คือ มลทิน 9 อย่าง

โกรธ 1 ลบหลู่คุณท่าน 1 ริษยา 1 ตระหนี่ 1 มายา 1 มัถกวด 1 พุดปด 1 มีความปรารถนา

ลามก 1 เห็นผิด 1

ทสกะ คือ หมวด 10

อกุศลกรรมบถ 10

จัดเป็นกายกรรม คือ ทำด้วยกาย 3 อย่าง

1. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง คือ ฆ่าสัตว์
 2. อทินนาทาน ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการ แห่งขโมย
 3. กามเมสุ มิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม จัดเป็นวจีกรรม คือ ทำด้วยวาจา 4 อย่าง
 4. มุสาวาท พุดเท็จ
 5. ปิสุณาวาจา พุดส่อเสียด
 6. ผรุสวาจา พุดคำหยาบ
 7. สัมผัสปลลาปะ พุดเพ้อเจ้อ จัดเป็นมโนกรรม คือ ทำด้วยใจ 3 อย่าง
 8. อภิชฌา โลภอยากได้ของเขา
 9. พยาบาท ปองร้ายเขา
 10. มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม
- กรรม 10 อย่างนี้ เป็นทางบาป ไม่ควรดำเนิน

กุศลกรรมบถ 10

จัดเป็นกายกรรม 3 อย่าง

1. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง
2. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถูเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย 47
3. กามเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติผิดในกาม จัดเป็นวจีกรรม คือ ทำด้วยวาจา 4 อย่าง
4. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพุดเท็จ
5. ปิสุณาย วาจาเย เวรมณี เว้นจากพุดส่อเสียด
6. ผรุสาย วาจาเย เวรมณี เว้นจากพุดคำหยาบ

7. สัมผัสปลาปา เวมณี เว้นจากพูดเพื่อเจ้า จัดเป็นมโนกรรม คือ ทำด้วยใจ 3 อย่าง
 8. อภิขมา ไม่โลภอยากได้ของเขา
 9. พยาบาท ไม่พยาบาทปองร้ายเขา
 10. มิจฉาทิฎฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม
- กรรม 10 อย่างนี้ เป็นทางบุญ ควรดำเนิน

บุญกิริยาวัตถุ 10 อย่าง

1. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
2. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
3. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา
4. อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติก่อมนทนแก่ผู้ใหญ่
5. เวชยาวิจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ
6. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ
7. ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ
8. ธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม
9. ธัมมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม
10. ทิฎฐุชุกัมม การทำความเห็นให้ตรง

ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ 10 อย่าง

1. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า บัดนี้เรามีเพศต่างจาก คนหัสถ์แล้ว อาการกิริยาใด ๆ ของสมณะ เราต้องทำอาการกิริยานั้น ๆ
2. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ความเสี่ยงชีพของเรา เนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย
3. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า อาการ กาย วาจาอย่าง อื่นที่เราจะต้องทำให้ดีขึ้นไปกว่านี้ยังมีอยู่อีก ไม่ใช่เพียงเท่านี้
4. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ตัวของเราเองดีเทียบตัว ของเราเองโดยศีลได้หรือไม่
5. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ผู้รู้ใคร่ครวญแล้ว ดีเทียบ เราโดยศีลได้หรือไม่
6. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจาก ของรักของชอบใจทั้งนั้น
7. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เรา ทำดีจักได้ดี ทำชั่ว จักได้ชั่ว
8. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำ อะไรอยู่
9. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรายินดีที่สังัดหรือไม่
10. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า คุณวิเศษของเรามีอยู่หรือไม่ ที่จะให้เราเป็นผู้ไม่เก้อเขินในเวลาเพื่อนบรรพชิตถามใน กาลภายหลัง

นาถกรรมธรรม คือ ธรรมทำที่พึง 10 อย่าง

1. ศีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย
2. พากุศลจะ ความเป็นผู้ได้สดับตบฟังมาก
3. กัลยาณมิตรตตา ความเป็นผู้มีเพื่อนดีงาม
4. โสวจัสสตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย
5. กิงกรณียะสุ ทักขตา ความขยันช่วยเหลือใส่ใจในกิจธุระของ เพื่อนภิกษุสามเณร
6. ธัมมกมตา ความใคร่ในธรรมที่ชอบ
7. วิริยะ เพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี
8. สันโดษ ยินดีด้วยผ้าห่มผ้าห่ม อาหาร ที่นอนที่นั่งและยา ตามมีตามได้
9. สติ จำการที่ได้ทำและคำที่พูดแล้วแม่นยำได้
10. ปัญญา รอบรู้ในกองสังขารตามเป็นจริงอย่างไร

กถาวัตถุคือถ้อยคำที่ควรพูด 10 อย่าง

1. อับปิจฉกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย
2. สันตุฎฐิกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้มีสันโดษ ยินดีด้วยปัจจัย ตามมีตามได้
3. ปวิเวกกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้สงัดกายสงัดใจ
4. อสังสัคคกถา ถ้อยคำที่ชักนำไม่ให้ระคนด้วยหมู่
5. วิริยารัมภกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ปรารถนาความเพียร
6. สีลกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล
7. สมาริกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้สงบ
8. ปัญญาถา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา
9. วิมุตตติกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส
10. วิมุตติญาณทัสสนกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดความรู้ ความเห็นในความที่ใจพ้นจาก

กิเลส

อนุสสติ คือ อารมณ์ควรระลึก 10 ประการ

1. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า
2. ธัมมานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม
3. สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์
4. สีลานุสสติ ระลึกถึงศีลของตน
5. จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว
6. เทวदानุสสติ ระลึกถึงคุณที่ทำให้บุคคลให้เป็นเทวดา
7. มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน

8. ภัยคตาสติ ระลึกทั่วไปในกาย ให้เห็นว่า ไม่งาม น่าเกลียด โสโครก
9. อาณาปานสติ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก
10. อุปमानุสสติ ระลึกถึงพระคุณพระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับ กิเลสและกองทุกข์

ปกิณณกะ คือ หมวดเบ็ดเตล็ด

อุปกิเลส คือ โทษเครื่องเศร้าหมอง 16 อย่าง

1. อภิชฌาวิสมโลภะ ละโมบไม่สม่ำเสมอ
2. โทสะ ร้ายกาจ
3. โภคะ โภธ
4. อุปนาหะ ผูกโกรธไว้
5. มัจจะ ละบลู่คุณท่าน
6. ปลาสะ ตีเสมอ ค่อยยกตัว
7. อิสสา ริษยา คือเห็นเขาได้ดี ทนอยู่ไม่ได้
8. มัจฉริยะ ตระหนี่
9. มายา มารยา คือเจ้าเล่ห์
10. สาถยยะ ใช้อวด
11. ถัมภะ หัวดี
12. สารัมภะ แข่งดี
13. มานะ ถือตัว
14. อติมานะ ดูหมิ่นท่าน
15. มทะ มัวเมา
16. ปมาทะ เลินเล่อ

โพธิปักขิยธรรม 17 ประการ

สติปัฏฐาน 4

สัมมัปปธาน 4

อิทธิบาท 4

อินทรีย์ 5

พละ 5

โพชฌงค์ 7

มรรคมืองค์ 8

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

ธนภณ ฐิตาภาภิตติรัตน์ ได้วิจัย เรื่อง “คู่มือชาวพุทธในสังคมไทยสมัยใหม่: จากนวโกวาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสถึงธรรมนูญชีวิตของพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปยุตโต) ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างหนังสือนวโกวาทกับหนังสือธรรมนูญชีวิต พบว่า หนังสือนวโกวาท มีลักษณะ คือ 1) เป็นหนังสือประมวลหลักธรรมและวินัยที่กระชับ ถูกแต่งขึ้นสำหรับพระภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่โดยตรง แสดงให้เห็นว่า ประเพณีการบวชเรียนที่ชายไทย ทุกคนควรได้บวชเพื่อเล่าเรียนศึกษาก่อน แล้วจึงเริ่มชีวิตของผู้ใหญ่ที่จะรับผิดชอบต่อสังคมนั้น ยังเป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยในสมัยนั้น นวโกวาทจึงเป็นหนังสือที่มีลักษณะเป็นคู่มือที่มีเนื้อหาที่เตรียมพร้อมสำหรับภารกิจดังกล่าว โดยเริ่มจากการเตรียมพร้อมความเป็นพระภิกษุสามเณร (วินัยบัญญัติ) ก่อนแล้วจึงมีการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม (ธรรมวิภาค) และเมื่อลาสิกขาออกไปก็จะมีส่วนในการครองเรือน (คิหิปฏิบัติ) ที่ถูกต้องดีงามตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยนัยนี้ความเป็นพุทธและความเป็นไทยจึงถูกเชื่อมโยงประสาน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 2) เมื่อพิจารณาการจัดลำดับเนื้อหาแล้ว เห็นว่าการวางโครงสร้างหนังสือชัดเจนแต่การจัดลำดับเนื้อหาค่อนข้างกระจัดกระจาย ไม่เชื่อมโยงประสานหรือบูรณาการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพราะผู้เรียบเรียงมุ่งจัดเรียงเนื้อหาตามลำดับหมวดธรรมเป็นสำคัญ ดังนั้น หนังสือนวโกวาทแม้จะช่วยให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนกำหนดหลักธรรมหรือหมวดธรรมในพระพุทธศาสนาได้ง่าย แต่ก็อาจจะทำให้เข้าใจภาพรวมในหลักธรรมได้ไม่ชัดเจนพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่ชาวพุทธได้เห็นห่างจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา 3) นวโกวาท เกิดในยุคที่อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาของคริสต์ศาสนาซึ่งถือเป็นตัวแทนวัฒนธรรมตะวันตก การขีดเส้นเขตแดนในเรื่องความเชื่อวัตรปฏิบัติ ศีล หรือความเป็นชาวพุทธให้มีความชัดเจน เป็นต้น จึงเกิดขึ้นในยุคนี้ ลักษณะดังกล่าวนี้ มีส่วนช่วยให้กำหนดเนื้อหาและการเลือกสรรหมวดธรรมในนวโกวาทมีลักษณะที่ชัดเจนและง่ายต่อการท่องจำ ทบทวนและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน อันเป็นการปลูกฝังความเป็นชาวพุทธให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น 4) นวโกวาท ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่าหมวดคิหิปฏิบัติ อันเป็นส่วนหลักธรรมสำหรับคฤหัสถ์โดยตรงขาดส่วนที่เป็นปรมาตถธรรม ซึ่งอาจจะทำให้คนทั่วไปนับถือหรือเข้าถึงพระพุทธศาสนาเพียงแคในระดับโลกียธรรมหรือระดับศีลธรรม โดยมุ่งความสำเร็จหรือประโยชน์ทางโลกก็พอเท่านั้น (พระไพศาล วิสาโล, 2542, น. 11) ลักษณะดังกล่าวนี้ เกิดจากการที่พยายามอธิบายพระพุทธศาสนา ให้สอดคล้องกับความเป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นกระแสใหม่ที่เข้ามาสู่สังคมไทยในสมัยนั้น 5) นวโกวาท เป็นหนังสือที่ใช้เป็นตำราเรียนในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2469 เมื่อมีการเปิดหลักสูตร “นักธรรม” ขึ้น จึงเป็นหนังสือที่ผู้ผ่านการศึกษาลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยทุกคนต้องอ่านและ

ศึกษาเล่าเรียน โดยนัยนี้ นวโกวาท จึงเป็นหนังสือที่มีอิทธิพลมากที่สุดในปัจจุบัน แต่ก็ต้องตอบคำถามให้ได้ด้วยว่า ยังเป็นตำราที่ยังเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วหรือไม่

เมื่อเปรียบเทียบหนังสือนวโกวาทกับหนังสือธรรมนุญชีวิต พบว่า 1) มีจุดกำเนิดที่คล้าย ๆ กัน กล่าวคือ เพื่อต้องการให้เป็นหนังสือแสดงหลักธรรมง่าย ๆ ในเบื้องต้นแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งอยู่ในยุคที่ต้องการความชัดเจนของหลักพุทธธรรม ในส่วนของนวโกวาทอยู่ในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางอารยธรรมและการทำทลายจากศาสนาอื่น และในส่วนของธรรมนุญชีวิตต้องการให้หลักแก่พุทธศาสนิกชนที่อยู่ในต่างประเทศเป็นเบื้องต้น แล้วค่อยแพร่ออกไปยังพุทธศาสนิกชนกลุ่มอื่น ๆ 2) เมื่อเปรียบเทียบในแง่ของการดัดแปลงและการแพร่กระจายแล้ว เห็นได้ว่า นวโกวาทมีการแพร่กระจายมากกว่า ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากว่านวโกวาทเป็นหนังสือในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ที่ต้องใช้ในการศึกษาเล่าเรียนอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม ธรรมนุญชีวิตแม้จะไม่ได้อยู่ในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นหนังสือที่ได้รับการดัดแปลงแพร่หลายมากที่สุดเล่มหนึ่งและกระจายออกไปในกลุ่มพุทธศาสนิกชนทั่ว ๆ ไป (ที่มีใช้เฉพาะกลุ่มนักเรียนนักศึกษาธรรม) 3) เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาและโครงสร้างของหนังสือ พบว่า มีความเหมาะสมและสอดคล้องที่แตกต่างกันตามกลุ่มเป้าหมาย กล่าวคือ กลุ่มเป้าหมายของหนังสือนวโกวาทนั้น คือ พระภิกษุและสามเณรที่บวชใหม่ เนื้อหาจึงเริ่มจากวินัยบัญญัติ ธรรมวิภาค และจบลงด้วยคติปฏิบัติ ส่วนธรรมนุญชีวิตเริ่มจากมาตรฐานการดำเนินชีวิตที่ดีงามของชาวพุทธโดยทั่วไป การดำเนินกิจการต่าง ๆ ตามแนวพุทธ และสิ้นสุดด้วยคนถึงธรรม (ผู้หมดกิเลส) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา และสิ่งที่ชัดเจน ก็คือ การจัดวางเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไป ในขณะที่นวโกวาทได้จัดหลักธรรมตามหมวดหมู่เป็นหลัก แต่ธรรมนุญชีวิตได้จัดวางตามลำดับเนื้อหา บูรณาการเนื้อหาของหลักนักธรรมทุกหลักสอดคล้องเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อที่จะนำเข้าไปสู่เป้าหมาย คือ การถึงธรรมหรือการสิ้นกิเลส เมื่อพิจารณาจากหลักดังกล่าว หนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมของพระธรรมปิฎก จะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับนวโกวาทมากกว่า เพราะเป็นหนังสือที่มุ่งเน้นในการจัดลำดับหมวดธรรมตามประเภทธรรม

สรุปว่า จากลักษณะและบทบาทของหนังสือนวโกวาทและธรรมนุญชีวิตที่กล่าวมานี้ เห็นได้ว่า นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้พยายามที่จะวางรากฐานการดำเนินชีวิตของชาวพุทธให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยนวโกวาทเป็นตัวแทนแห่งความเปลี่ยนแปลงของศตวรรษที่ 20 และธรรมนุญชีวิตอยู่ในยุคของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ศตวรรษที่ 21 สิ่งที่คุณคนในยุคสมัยจะต้องช่วยกันคิดต่อไปนี้ก็คือ ในยุคที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ และชาวพุทธเองก็ยังไม่มียุคอะไรที่จะเป็นเครื่องกำหนดคุณลักษณะที่ชัดเจน ทำอย่างไร ชาวพุทธถึงจะมีหนังสือที่เป็นคู่มือที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์สำหรับชาวพุทธจะใช้เป็นคู่มือในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข สามารถสร้างสรรค์สังคมและชุมชนได้อย่างดี ซึ่งนับเป็นสิ่งที่มิ

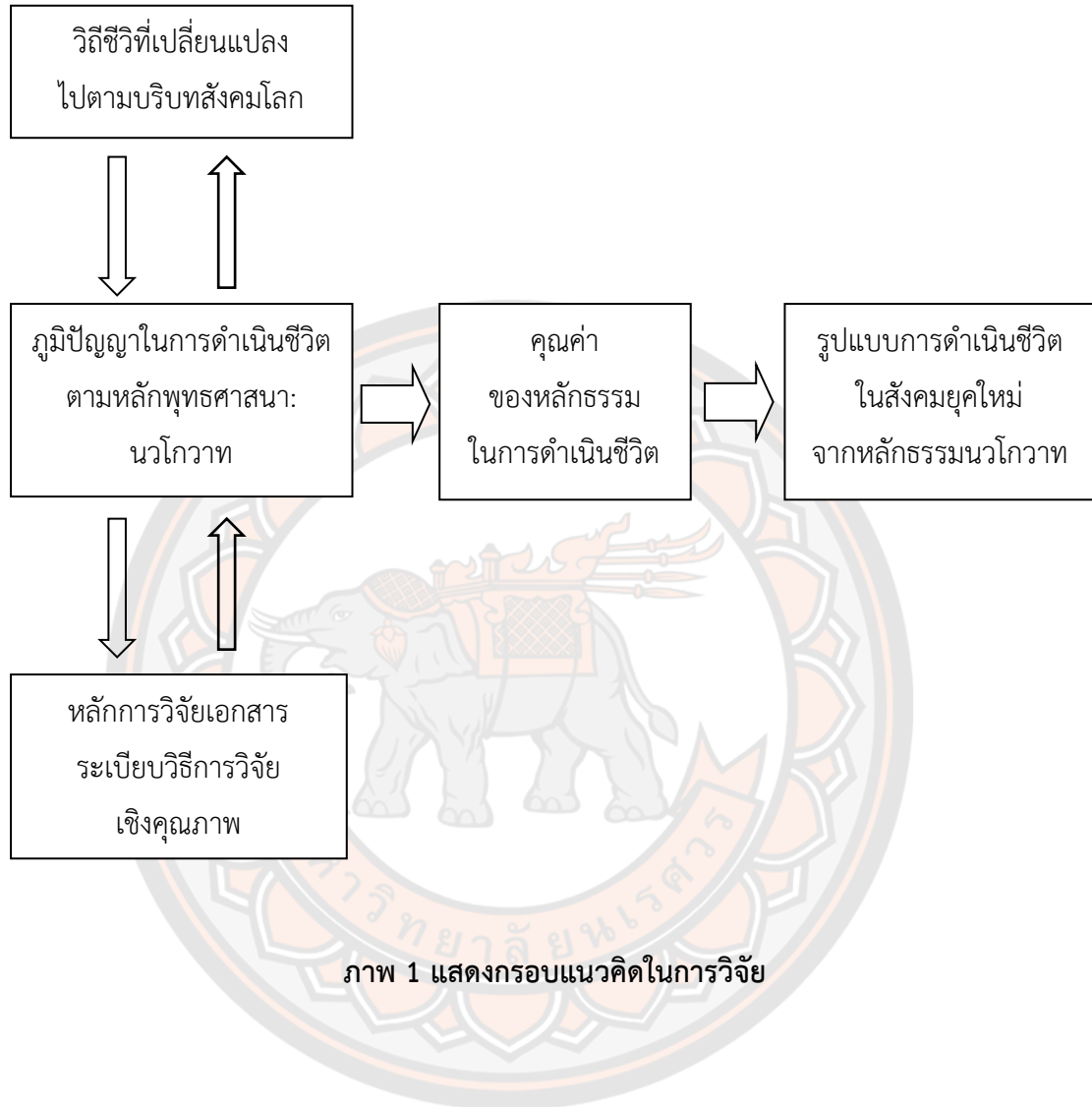
ความสำคัญยิ่ง เพราะถ้าหากว่า ชาวพุทธไม่มีข้อปฏิบัติอะไรเป็นเครื่องกำหนดร่วมกันแล้ว ชาวพุทธ นอกจากจะเห็นห่างจากหลักการพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังจะทำให้สังคมไทยพลาดประโยชน์ที่จะพึงได้จากการมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานแห่งชีวิตและสังคมไทยอีกด้วย และเป็นไปได้หรือไม่ที่ชาวพุทธจะพร้อมใจกันยึดเอาคู่มือชาวพุทธเล่มใดเล่มหนึ่ง ขึ้นมาเป็นคู่มือในการดำรงชีวิต ดังที่นักปราชญ์ทั้งสองท่านได้พยายามกำหนดไว้

วันชัย สุขตาม ได้วิจัย เรื่อง การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์ ได้พบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม เป็นแนวคิดที่สามารถผลักดันให้ทุนมนุษย์ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หลักพุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ภาวนา 4 ไตรสิกขา การใช้หลักสัปปริสธรรม 7 จริต 6 รวมทั้งการพิจารณากลุ่มผู้เข้ารับการพัฒนาทุนมนุษย์ด้วยการมองหลักการต่าง ๆ จากบัว 4 เหล่า อันเป็นการพิจารณาคุณสมบัติในการเรียนรู้ของบุคคลทางพุทธศาสนา สำหรับหลักการพัฒนาทุนมนุษย์และผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อการพัฒนาทุนมนุษย์นั้น พระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาที่มีปฏิสัมพันธ์กับบริบทของการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์รวมทั้งเทคโนโลยีต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อทั้งภาคเอกชน ภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคการศาสนา อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในทางบริหารทั่วไปก็จะเป็นไปตามกลไกของทฤษฎีระบบ นักพัฒนาทุนมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์จะต้องนำการวางแผนพัฒนาทุนมนุษย์ตามวิถีพุทธการพิจารณา จะแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ การพัฒนาระดับองค์การ และการพัฒนาระดับบุคคล

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

Zane Ma Rhea จากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยโมนาส ออสเตรเลีย ได้ทำการวิจัย เรื่อง Buddhist and Modernization: Finding the Balance in Globalizes Thailand (2013) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อค้นหาลักษณะความสัมพันธ์ของความรู้ระหว่างปัญญาทางพุทธศาสนา (เถรวาท) ภายใต้บริบทสังคมยุคใหม่ในกระแสโลกาภิวัตน์ ของประเทศไทย ผลการศึกษาวิจัย พบว่า คนไทยได้รับความรู้ใหม่หรือปัญญาในยุคโลกาภิวัตน์ ในหลากหลายช่องทางด้วยกัน โดยมีช่องทางหลัก มาจากการจัดระบบการศึกษาของประเทศที่ยึดแบบตะวันตกเป็นหลัก ส่วนปัญญาทางพุทธศาสนา คนไทยจะได้รับผ่านช่องทางหลักคือศาสนาเท่านั้น ความท้าทายที่สำคัญต่อคนไทยรุ่นใหม่ ๆ คือ การปรับเปลี่ยนความรู้สมัยใหม่ที่ได้รับจากบริบทกระแสโลกาภิวัตน์ ให้เข้ากับปัญญาทางพุทธศาสนา ในการนำมาใช้เพื่อพัฒนาตนให้เป็นผู้มีปัญญาในการดำเนินชีวิตจริง หากไม่สามารถปรับเปลี่ยน ผสมผสานความรู้ยุคใหม่ และปัญญาทางศาสนาเข้าสู่การใช้ในการดำเนินชีวิตจริงได้แล้ว ปัญญาทางศาสนาจะตกอยู่ในสภาพที่อันตรายที่จะถูกลืมและหายไปได้ในที่สุด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเพื่อสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท โดยใช้กระบวนการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากหนังสือนวกวาทและเอกสารที่เกี่ยวข้อง การเผยแพร่ นวกวาท เป็นกระบวนการวิจัยหลัก โดยย้อนไปในอดีตเท่าที่จะหาได้จนถึงปัจจุบัน แล้วนำมากำหนดสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท และใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในการประเมินรูปแบบ โดยพระภิกษุสงฆ์ และผู้เชี่ยวชาญในหลักธรรมทางพุทธศาสนา

ในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยมี รายละเอียดในการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์หลักธรรมจากนวกวาท

การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาเนื้อหาของหลักธรรมในเอกสาร หนังสือ นวกวาท ซึ่งนิพนธ์โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส โดยการนำข้อมูล มาประมวลวิเคราะห์ เพื่อสังเคราะห์เป็นข้อมูลเบื้องต้น จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาจัดทำความสัมพันธ์ เชื่อมโยงของแต่ละหลักธรรมที่นำไปใช้ประพฤติปฏิบัติในการดำรงและดำเนินชีวิตที่เหมาะสม สอดคล้องตามสภาพจริงของสังคม พร้อมกับกำหนดเป็นร่างแนวทางในการดำเนินชีวิต

ขั้นตอนที่ 2 การยกร่าง แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

นำผลการวิเคราะห์แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 มาสังเคราะห์ซ้ำและกำหนดเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตฯ

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

นำร่างแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท มาตรวจสอบ ทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ ซึ่งเดิมจะจัดกระทำโดยการจัดการกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ซึ่งผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของกระบวนการสนทนากลุ่ม ไว้ดังนี้

1. คุณสมบัติผู้ทรงคุณวุฒิ ในการกำหนดผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบแนวทาง การดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ทรงคุณวุฒิ ไว้ดังนี้

1.1 เป็นพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 3 รูป โดยเป็นพระภิกษุสงฆ์ในนิกายเถรวาท มีคุณวุฒิทางการศึกษาทางโลกระดับปริญญาเอก และเปรียญธรรม 5 ประโยคขึ้นไป

1.2 เป็นนักวิชาการที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก และมีความรู้ความเชี่ยวชาญในหลักธรรม จำนวน 2 คน

รายนามของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ปรากฏในภาคผนวกแล้ว

2. เทคนิควิธีการศึกษา ตรวจสอบแนวทาง การดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท โดยใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

2.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดประชุม

2.1.1 เพื่อตรวจสอบแนวทาง การดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

2.1.2 เพื่อนำข้อเสนอแนะจากการจัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มาปรับปรุงแนวทาง การดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2.2 การเตรียมการจัดประชุม เพื่อให้การจัดประชุมบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ผู้วิจัยจัดเตรียมการ ดังนี้

2.2.1 จัดกำหนดการประชุม

2.2.2 การจัดเตรียมเอกสารและวัสดุอุปกรณ์ประกอบการดำเนินการจัดประชุม ได้แก่ เอกสารแนวทาง การดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท วัสดุประกอบการประชุม เช่น เครื่องเขียน แผ่นใส โสตทัศนอุปกรณ์ และหนังสือเชิญผู้เข้าร่วมประชุม

2.2.3 การเรียนเชิญผู้เข้าร่วมประชุมและส่งมอบเอกสารประกอบการประชุม โดยผู้วิจัยไปเรียนเชิญด้วยตนเอง

2.2.4 การตรวจสอบความพร้อมก่อนวันประชุม ได้แก่ สถานที่ที่ใช้จัดประชุม เอกสารประกอบการประชุม โสตทัศนอุปกรณ์ เจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้เข้าร่วมประชุม และการติดต่อยืนยันการเข้าร่วมประชุม

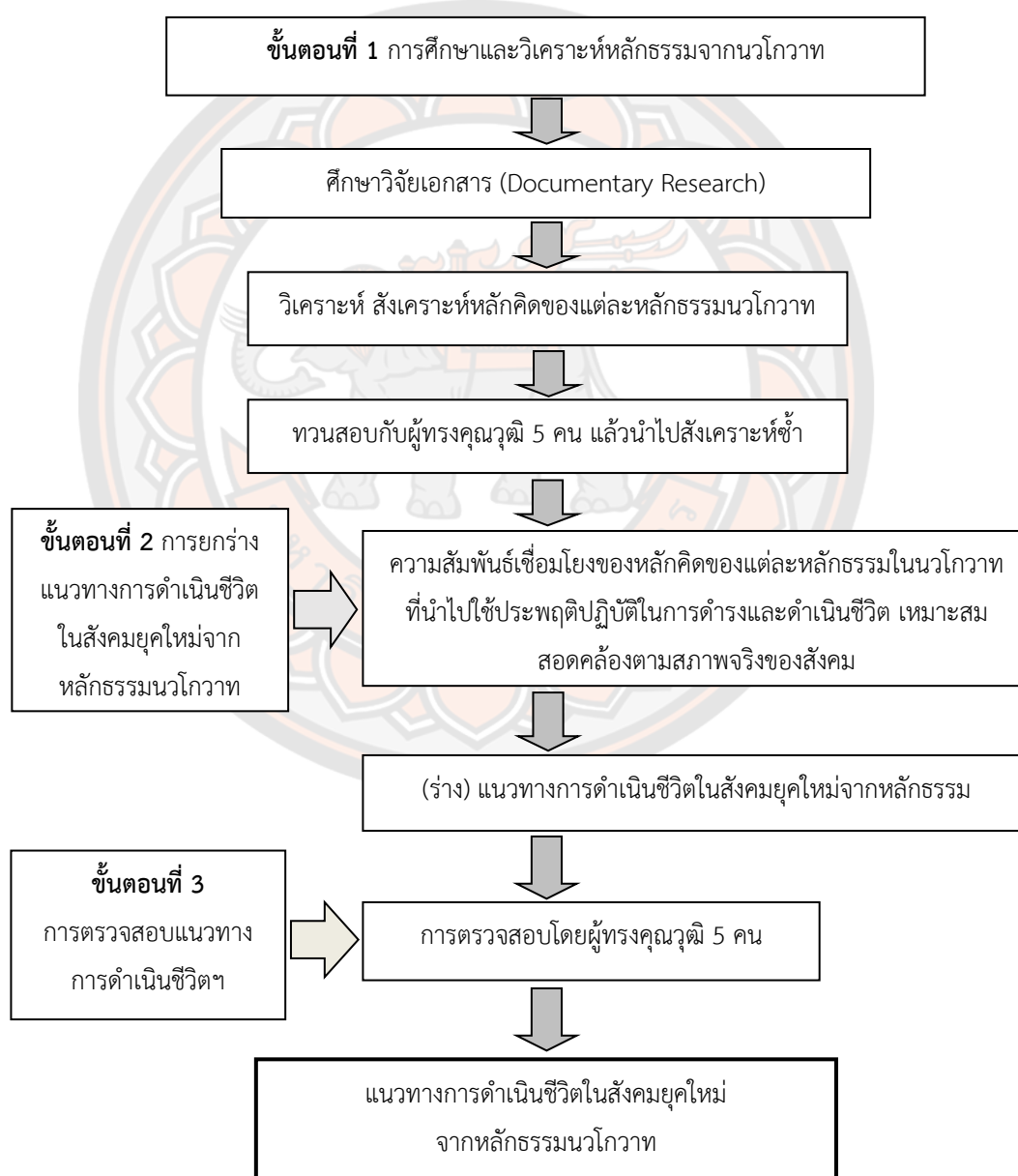
2.3 การดำเนินการประชุม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.3.1 ผู้วิจัยนำเสนอสรุปแนวทาง การดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

2.3.2 ดำเนินการจัดกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อร่วมกันพิจารณาให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทาง การดำเนินชีวิตในสังคมไทยสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท รวมทั้งข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อปรับปรุงรูปแบบให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงกำหนดการประเมินดังกล่าว กระบวนการวิจัยในขั้นตอนนี้ ประสบกับปัญหาการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 จึงปรับเปลี่ยนกระบวนการประเมินจากการจัดทำกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มาเป็นการใช้การสัมภาษณ์พูดคุยทางออนไลน์ และเป็นการดำเนินการอย่างไม่เป็นทางการ แทน

3. การนำเสนอแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท ทั้งนี้ รายละเอียดขั้นตอนการวิจัยแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมไทยสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท มีดังแผนภาพ ต่อไปนี้

ภาพ 2 แสดงขั้นตอนการวิจัยแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมไทยสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงกำหนดการประเมินดังกล่าว กระบวนการวิจัยในขั้นตอนนี้ ประสบกับปัญหาการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ผู้วิจัยจึงหารือกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ขอปรับเปลี่ยนกระบวนการประเมินทั้งในเชิงทฤษฎีและการตรวจสอบความเป็นไปได้ทางการปฏิบัติ จากการจัดทำกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มาเป็นการใช้การประเมินโดยใช้แบบสำรวจทางออนไลน์ และเป็นการดำเนินการอย่างไม่เป็นทางการ แทน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ในการวิจัยเพื่อสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท โดยใช้กระบวนการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากหนังสือนวกวาทและเอกสารที่เกี่ยวข้อง การเผยแพร่ นวกวาท เป็นกระบวนการวิจัยหลัก และมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือเพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักธรรมจากนวกวาทสำหรับนำมาประยุกต์สร้างเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ กับนำเสนอแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

ผลการวิจัยกำหนดเป็นแต่ละขั้นตอน โดยสรุปได้ดังนี้

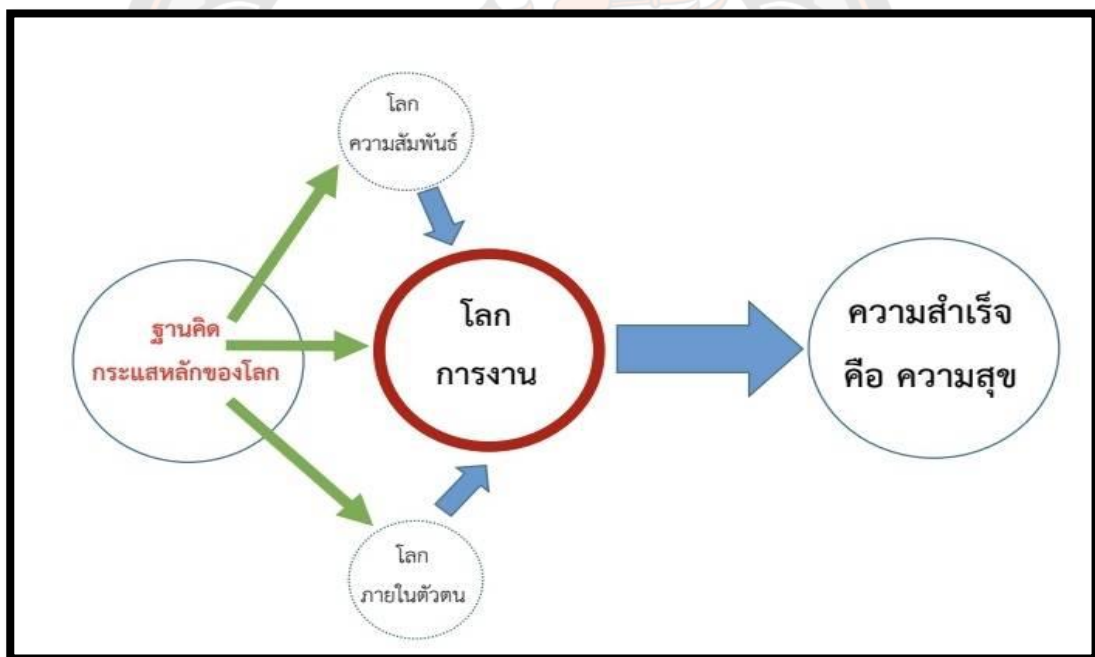
ขั้นตอนที่ 1 ผลการศึกษาและวิเคราะห์นัยหลักธรรมนวกวาทกับการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่
จำแนกได้เป็น

1. มิติด้านความสอดคล้องกับการดำรงชีวิตด้วยสัมมาชีพ
 2. มิติด้านความสอดคล้องกับการพัฒนาจิตใจ
 3. มิติด้านความสอดคล้องกับสถานภาพและบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบ
- ปรากฏรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

1. นัยหลักธรรมนวกวาทกับการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่: มิติด้านความสอดคล้องกับการดำรงชีวิตด้วยสัมมาชีพ

สภาพของสังคมปัจจุบัน เป็นผลสำคัญจากการใช้ความคิดทางวิทยาศาสตร์เป็นฐาน การพัฒนาอย่างแยกส่วนกับความคิดทางด้านศาสนา คุณค่า ความหมายของชีวิต ถูกความคิดทางวิทยาศาสตร์ครอบงำ เป็นการมองโลกเพียงด้านเดียว คุณค่าความหมายของชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ ถ้าไม่สอดคล้องกับความคิดทางวิทยาศาสตร์ก็จะถูกปฏิเสธ ทำให้การดำเนินชีวิตของคนของคนที่ทั้งโลกกล่าวได้ว่า มีรูปแบบเหมือนกัน เป็นเพียงรูปแบบเดียวที่ได้รับการยอมรับว่ามีความถูกต้อง กล่าวคือเป็นกระแสหลักของทุกคนในโลก นั่นคือ ความต้องการแสวงหาวัตถุ สิ่งภายนอก มาครอบครอง สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ถูกเรียกว่าเป็น**ความมั่นคงของชีวิต** ที่ทำให้เชื่อว่าชีวิตที่ยังมีอยู่นั้นมีคุณค่า ความหมาย อย่างแท้จริง กระแสหลักนี้กลายเป็นตัวตนของคนทุกคน ทำให้การดำเนินชีวิตของคนไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ เป็นไปเพื่อมุ่งแสวงหาและครอบครองสิ่งต่าง ๆ ภายนอก ซึ่งยังมีมากยิ่งครอบครองได้มาก ได้เร็วก็ค้นอื่น ๆ ก็หมายถึงชีวิตตนจะมีความมั่นคงในชีวิต ถึงแม้ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์จะสามารถสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น

เร็วขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถตอบสนองกับความต้องการของคนทุกคนในโลกนี้ได้ ด้วยความจริงที่ว่าทรัพยากรบนโลกนี้มีจำกัด ยิ่งทำให้ผู้คนต้องแข่งขันแย่งชิงกันเป็นผู้ชนะเพื่อมีโอกาสในการเข้าถึงสิ่งซึ่งเชื่อว่าทำให้ชีวิตมีความมั่นคงได้เร็วที่สุดและมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความมั่นคงของชีวิตจึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่จะเปลี่ยนแปลงไปตามความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์อยู่ตลอดเวลา กล่าวได้ว่าจุดหมายปลายทางของชีวิตการเป็นอยู่นั้นไม่มีวันสิ้นสุด ยิ่งความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เจริญมากขึ้นเพียงไร บริบทสังคมที่ชีวิตต้องดำรงอยู่นั้นก็จะยิ่งเปลี่ยนแปลงซับซ้อนขึ้น เร็วขึ้น จนถึงขั้นเรียกกันว่ามีความผันผวนมาก คือ ไม่สามารถแน่ใจอะไรได้เลย (VUCA) ทั้งหมดทั้งปวงเหล่านี้ส่งผลกระทบย้อนกลับมาที่การดำเนินชีวิตของผู้คนที่ต้อง แข่งขัน แย่งชิงกัน อย่างรุนแรงขึ้น ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ของวิกฤตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกใบนี้ ไม่ว่าจะเป็นในระดับโลก หรือระดับบุคคล ที่คนเราสามารถทำร้ายและฆ่ากันตายได้ง่ายขึ้นเพียงแค่สาเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าเทียบกับสภาพของสังคมในสมัยก่อนที่ผ่านมา

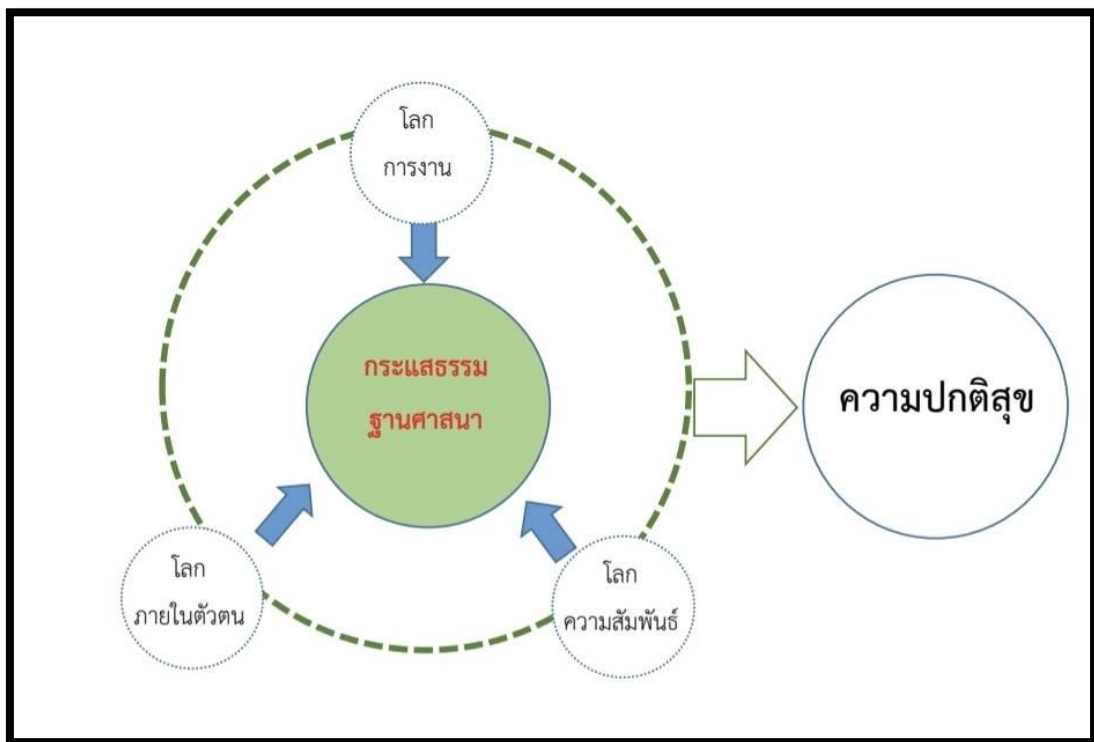
ภาพ 3 แสดงฐานคิดกระแสหลักของโลก

ที่มา: ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเอง

จากภาพ 3 เห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตไม่มีความสมดุลระหว่างมิติทั้ง 3 เป็นสภาพสังคมที่ชี้ให้เห็นว่า ใครเร็วใครได้ ใครมีเอี่ยว สาวได้สาวเอา ทั้งนี้เนื่องจากความคิดกระแสหลักของโลกบอกว่าต้องแสวงหาความสำเร็จ ชีวิตจึงจะมั่นคง การดำเนินชีวิตจึงเป็นการแข่งขัน แย่งชิงกันเป็นผู้ชนะ เป็นที่หนึ่ง ตลอดเวลา สภาพสังคมยุคใหม่จึงทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนมุ่งแต่เรื่องความสำเร็จ การเป็นผู้ชนะ ไม่ว่าจะโดยวิธีใด ๆ เพื่อให้ได้ครอบครองสิ่งที่เชื่อว่าเป็นความมั่นคงของชีวิต และเลยเถิดจนเป็นการกระทำใด ๆ ก็ได้ไม่ว่าจะเป็นการเอาเปรียบ คดโกง เล็ก ๆ น้อย ๆ ไปจนถึงการทำผิดคุณธรรม จริยธรรม ผิดกฎหมาย หรือแม้แต่การทำลายชีวิตผู้อื่น เพราะต้องการเพียงได้ครอบครองสิ่งภายนอกตอบสนองความต้องการของตนเอง ปัญหาและวิกฤตของสังคมไทยในปัจจุบันเองก็เด่นชัดถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการเสียสมดุลของการดำเนินชีวิตทั้ง 3 มิติ เช่น ปัญหาการค้ำมนุษย์โดยเฉพาะการค้าบริการทางเพศที่มีความรุนแรงมากขึ้น เหตุการณ์ค้ามนุษย์เป็นผู้มีอายุน้อยลง (กบคำ จันทร์ทรง) ความรุนแรงของการแข่งขันแย่งชิงที่มีมาตั้งแต่เดิมได้ถูกเร่งให้รุนแรงขึ้น เมื่อมี “โลกดิจิทัล” เกิดขึ้นมาซ้อนทับกับโลกความเป็นจริงทางกายภาพ ก็ยังทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างแยกส่วนมากขึ้นตามไปด้วย จนมองไม่เห็นว่สุดท้ายแล้วการแย่งชิงแข่งขันนั้นจะย้อนกลับมาทำร้ายตัวเอง ชุมชนและสังคมของเราเองได้อย่างไร

ฐานคิดทางศาสนาถึงแม้ไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นกระแสหลักในการดำเนินชีวิตตามกระแสหลักของโลก แต่ก็เชื่อว่าในการดำเนินชีวิตตามกระแสหลักจะตัดขาดแยกส่วนโดยสิ้นเชิงกับทางศาสนา ยิ่งในทางศาสนาพุทธด้วยแล้วสามารถกล่าวได้ชัดเจนว่าเป็นเรื่องเดียวกัน

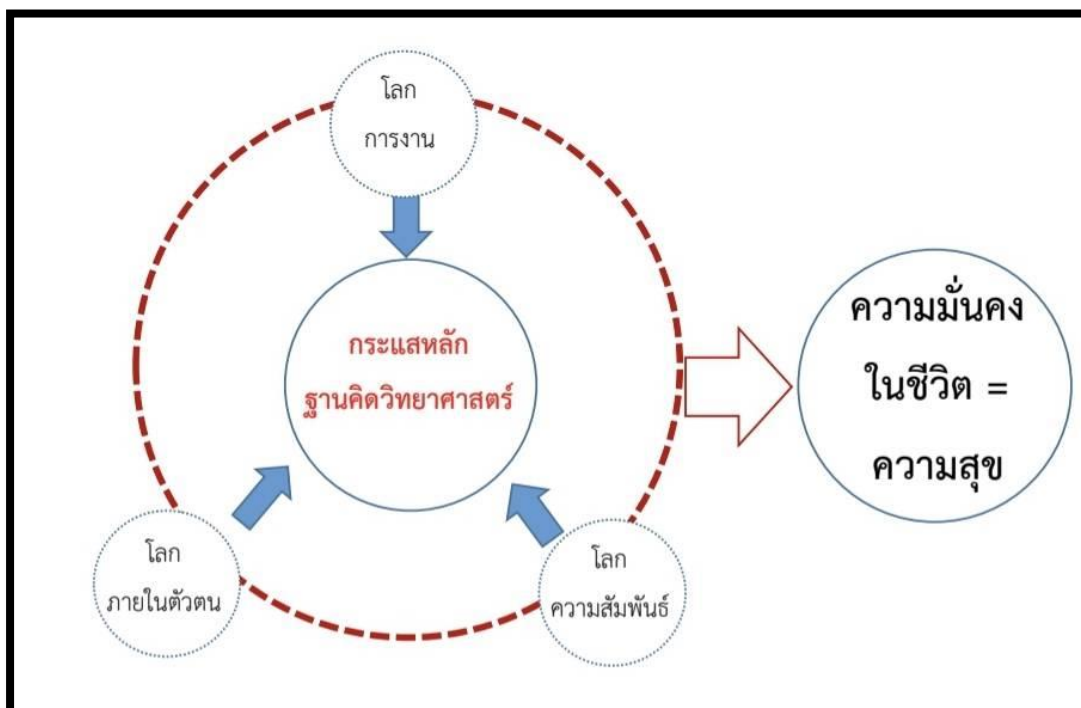
ทั้งนี้ เพราะเป้าหมายของชีวิตในทางกระแสหลักนั้นตรงกับระดับโลกีย์ธรรมในทางศาสนาพุทธ กล่าวคือ เป็นการดำเนินชีวิตของปุถุชนหรือคนที่มีใจนักบวช เพื่อให้เกิดความปกติสุขขึ้นทั้งในระดับตนเอง ชุมชนและสังคม โดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการ “เป็นอยู่โดยชอบในชีวิตประจำวัน” ทั้งในมิติของการทำงานและการรักษาความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ หลักธรรมอันเป็นฐานคิดของพระพุทธศาสนานั้น เบื้องต้นก็เพื่อให้บุคคลได้นำมาใช้ในแนวทางในการดำเนินชีวิต ต่อเมื่อมีความต้องการความลึกซึ้งขึ้นก็สามารถต่อยอดเพื่อยกระดับไปสู่เป้าหมายสูงสุดตามหลักคำสอนในศาสนาได้

ภาพ 4 แสดงฐานคิดกระแสนิยมทางศาสนา

ที่มา: ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเอง

อย่างไรก็ตาม การนำหลักธรรมทางศาสนาไปปฏิบัติเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่หรือตามกระแสหลักนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ไม่ได้มีความขัดแย้งกับการพัฒนาตามกระแสหลักแต่อย่างใด กับอีกทั้งยังเป็นการช่วยให้การดำเนินชีวิตตามกระแสหลักนั้นมีการเชื่อมโยงกันชัดเจนขึ้น มั่นคงขึ้น และปรับเปลี่ยนให้มีความสมดุลในการดำเนินชีวิตมากขึ้น

ภาพ 5 แสดงฐานคิดกระแสหลักทางวิทยาศาสตร์

ที่มา: ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเอง

ดังนั้น กรอบคิดจากภาพ 4 และ 5 แสดงให้เห็นว่า การดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่หรือตามกระแสหลัก ไม่ได้แปลกแยก หรือขาดออกจากหลักธรรมทางศาสนาแต่อย่างใด เป้าหมายชีวิตก็อย่างเดียวกันแม้จะเรียกชื่อต่างกันทางกระแสหลักอาจเรียกว่าความมั่นคงของชีวิต ทางศาสนาเรียกว่าความปกติสุขของชีวิต กระบวนการดำเนินชีวิตก็เหมือนกันทั้ง 3 มิติ กล่าวคือ มิติการงานทางโลก ก็คือ มิติการเลี้ยงชีพชอบทางธรรม มิติด้านความสัมพันธ์ที่ทางโลกเรียกว่าเครือข่ายทางธรรมเรียกว่ากัลยาณมิตร มิติภายในตัวตนหรือศักยภาพทางโลก ทางธรรมเรียกว่าจิตวิญญาณ การมองทะลุภาษาที่ใช้เพื่อให้เห็นแก่นความหมายที่แท้จริง จึงเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ก็คืออันหนึ่งอันเดียวกับดำเนินชีวิตเป็นอยู่โดยชอบของหลักธรรม โดยที่ไม่ได้ต้องเกี่ยวข้องกับความเป็นศาสนาในแง่ของรูปแบบหรือพิธีกรรมแต่อย่างใด

2. นัยหลักธรรมนวกวาทกับการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่: มิติด้านความสอดคล้องกับการพัฒนาจิตใจ

หลักธรรมที่ผูกพันและได้รับการยอมรับในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ก็คือ หลักธรรมจากนวกวาท ทั้งนี้ นวกวาทเป็นหนังสือประมวลหัวข้อธรรมจากพระไตรปิฎก นิพนธ์โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2557) ที่ถึงแม้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการศึกษาและอบรมพระบวชใหม่หรือพระนวกะโดยเฉพาะ แต่บุคคลธรรมดาก็สามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจได้โดยง่าย สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต เฉกเช่นเดียวกับ “บัณฑิต” หรือ พระภิกษุผู้เรียนรู้นวกวาทและลาสิกขาบมาใช้ชีวิตเป็นฆราวาสปุถุชน แล้วเช่นกัน อันเป็นผลต่อเนื่องของการพัฒนาในด้านจิตใจของปุถุชน ที่จะนำไปใช้กับการดำรงชีวิตและการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่

ด้วยเหตุนี้หนังสือเล่มนี้จึงแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับในหมู่ญาติโยม มีการจัดพิมพ์เป็นนวกวาทฉบับประชาชนออกเผยแพร่อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

หลักธรรมในหนังสือนวกวาท จัดแบ่งออกเป็น 10 หมวด เริ่มตั้งแต่ ทุกะ คือ หมวด 2 ติกะ คือ หมวด 3 จตุกกะ คือ หมวด 4 ปัญจกะ คือ หมวด 5 ฉักกะ คือ หมวด 6 สัตตกะ คือ หมวด 7 อัญญกะ คือ หมวด 8 นวกะ คือ หมวด 9 ทสกะ คือ หมวด 10 และหมวดปกิณณะ ปรากฏรายละเอียดของแต่ละหัวข้อหลักธรรมที่จำแนกรายหมวด ได้ดังนี้

ทุกะ คือ หมวด 2 ได้แก่ สติ สัมปชัญญะ (ธรรมมีอุปการะมาก) หิริ โอตตปปะ (ธรรมคุ้มครองโลก) ชันติ โสรจจะ (ธรรมอันทำให้งาม) บุพพการี กตัญญูกตเวที (บุคคลหาได้ยาก)

ติกะ คือ หมวด 3 ได้แก่ รัตนะ 3 คุณของรัตนะ 3 อาการที่พระพุทเจ้าทรงสั่งสอน 3 โอวาทของพระพุทเจ้า 3 ทุจจริต 3 สุจจริต 3 อกุศลมูล 3 กุศลมูล 3 สัมปยุตตบัญญัติ 3 อปณณกปฏิปทา 3 บุญกิริยาวัตถุ 3 สามัญลักษณ์ะ 3

จตุกกะ คือ หมวด 4 ได้แก่ วุฑฒิ 4 จักร 4 อคติ 4 อันตรายของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ 4ปธาน 4 อธิษฐานธรรม 4 อิทธิบาท 4 ควรทำความไม่ประมาทในที่ 4 ปาริสุทธิศีล 4 อารักขกัมมัญฐาน 4 พรหมวิหาร 4 สติปัญญา 4 ธาตุกัมมัญฐาน 4 อริยสัจ 4

ปัญจกะ คือ หมวด 5 ได้แก่ อนันตริยกรรม 5 อภินหปัจจเวกษณ์ 5 เวสาร์ชกรณธรรม 5 องค์แห่งภิกษุใหม่ 5 องค์แห่งธรรมกถึก 5 ธัมมัสสวนานิสงส์ 5 พละ 5 นิเวรณ 5 ชันธ 5

ฉักกะ คือ หมวด 6 ได้แก่ คารวะ 6 สาราณียธรรม 6 आयตนะภายใน 6 आयตนะภายนอก 6 วิญญาน 6 สัมผัส 6 เวทนา 6 ธาตุ 6

สัตตกะ คือ หมวด 7 ได้แก่ อปริหานิยธรรม 7 อริยทรัพย์ 7 สัมปยุตตธรรม 7 โพชฌงค์ 7

อัญญกะ คือ หมวด 8 ได้แก่ โลกธรรม 8 ลักษณะตตสันธธรรมวินัย 8 มรรค 8

นวกะ คือ หมวด 9 ได้แก่ มละ 9

ทศกะ คือ หมวด 10 ได้แก่ อกุศลกรรมบถ 10 กุศลกรรมบถ 10 บุญกิริยาวัตถุ 10 ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ 10 นาถกรณธรรม 10 กถาวัตถุ 10 อนุสสติ 10

ธรรมหมวด 2 ได้รับการกล่าวถึงไว้ว่าเป็นธรรมที่มีอุปการะคุณมาก เป็นธรรมที่คุ้มครองโลก เป็นธรรมที่ทำให้คนงาม เป็นธรรมที่ทำให้เชื่อมโยงสัมพันธ์ภาพของคน หลักธรรมนั้น ได้แก่ สติ สัมปชัญญะ หิริ โอตตปปะ ชันติ โสรัจจะ ปุพการี กตัญญูกตเวทิตา หลักธรรมนี้เรียกได้ว่าเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ เพราะ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตสิ่งเดียวที่เกิดมาแล้วไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองให้รอดได้ การเกิด เติบโต มีชีวิตอยู่รอดมาได้นั้นเป็นเรื่องที่ต้องมีคนอื่นต้องให้การโอบอุ้มเลี้ยงดูอยู่นานปี กว่าจะช่วยเหลือและดูแลตัวเองได้ การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมเพื่อช่วยให้ชีวิตอยู่รอดได้ย่อมต้องอดทน เสียสละ และมีกฎ มีกติกามีข้อตกลง ที่แต่ละคนต้องยอมรับและปฏิบัติตาม การคิดถึงและเอาแต่ประโยชน์ของตัวเองโดยยอมก่อให้เกิดผลเสียที่จะเกิดกับตนเองและส่วนร่วมได้ในท้ายที่สุด หลักธรรมในหมวด 2 นี้ จึงเป็นการรู้เกี่ยวกับตนเองบนฐานของสัมพันธ์ภาพของตนกับคนอื่นกับสังคม กล่าวคือ รู้สภาพแห่งตน รู้จิตของตน รู้ทันผลการกระทำของตน ว่าทั้งหมดนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อไม่ทางตรงก็ทางอ้อมกับคนอื่นและสังคม ทำให้สามารถเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำ นัยของธรรมะหมวด 2 นี้ จึงเป็นธรรมสำหรับการกำกับควบคุมตนเอง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมองเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตนและของคนอื่น ว่าสำคัญและเท่าเทียมกัน

ธรรมหมวดที่ 3 เป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงความ เป็นจริงของชีวิตตามมุมมองของทาง พุทธศาสนา อันได้แก่ พระรัตนตรัย คุณของรัตนตรัย ไตรลักษณะของโลก คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หัวใจของพระพุทธศาสนา คือ ทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ความสุขหรือความทุกข์ของชีวิต เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง ผ่าน 3 ช่องทาง คือ กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม นัยของธรรมะหมวด 3 นี้ จึงเป็นหลักธรรมที่บอกความเป็นจริงของชีวิต เพื่อให้บุคคลได้ประพฤติปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตและการดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต อันจะนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง หรือประโยชน์สูงสุดตามความเชื่อทางพุทธศาสนา

ธรรมหมวดที่ 4 และ 5 กล่าวถึงหลักธรรมแห่งการปฏิบัติตน เพื่อนำชีวิตตนไปสู่ความสุขความความเจริญ นั้นต้องฝึกฝนการกระทำทั้งทางกายและทางจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นการอยู่กับตนเองและการอยู่ร่วมกับคนอื่น ตามบทบาทสถานภาพ หน้าที่ความรับผิดชอบที่เป็นอยู่ ด้วยความเข้าใจในตนเองและเข้าใจในคนอื่น อย่างเท่าทันและสอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต โดยที่ธรรม ในหมวด 4 เป็นธรรมของฝึกฝนการกระทำเพื่อสร้างเหตุที่ดี โดยการกระทำหรือละเว้นการกระทำ เช่น วุฒิธรรม 4 จักร 4 อคติ 4 ปธาน 4 อธิษฐานธรรม 4 อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 สติปัญญา 4 อริยสัจ 4 ส่วนในหมวด 5 เป็นธรรมที่เน้นไปที่การสร้างผลที่ดี ควรต้องทำหรือละเว้นการกระทำอะไร ผลจึงจะเกิดขึ้น เช่น อนันตริยกรรม 5 พละ 5 นิ वर्ณ 5 เป็นต้น นัยของธรรมะของหมวดที่ 4 และ 5 นี้ จึงเป็นธรรมเบื้องต้นสำหรับกำกับควบคุมการประพฤติปฏิบัติของตนเองต่อคนอื่นทั้งในระดับ

ครอบครัว และอาชีพการงาน กล่าวคือ เป็นแนวทางการจัดการปฏิสัมพันธ์ของตนต้องกับคนอื่น ๆ ด้วยสถานภาพบทบาทหน้าที่ที่ตนเป็นอยู่

ธรรมหมวดที่ 6, 7, 8, 9, 10 เป็นหลักธรรมกลุ่มใหญ่ที่แสดงให้เห็นถึงผลของการกระทำของตนที่ส่งผลต่อความสันติ ความสงบ ความสุข ของสังคมโดยรวม

โดยที่ธรรมในกลุ่มนี้เป็นพื้นฐานด้านในของจิตใจที่เกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในสังคม ถึงแม้ว่าบริบทของสังคมโลกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รุนแรง ซับซ้อน ไม่แน่นอน อย่างไรก็ตาม หากบุคคลมีและใช้หลักธรรมในกลุ่มนี้จะทำให้สามารถรับมือกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมั่นคง นัยธรรมของหมวดที่ 6, 7, 8, 9 และ 10 จึงเป็นธรรมสำหรับกำกับควบคุมการประพฤติปฏิบัติของตนเองในฐานะบทบาทการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมที่ดีให้แก่ตนเองและทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมเดียวกัน

แท้จริงแล้วอาจกล่าวได้ว่าหลักธรรมในนวกวาท ก็คือ มุมมองหรือโลกทัศน์ในการดำรงชีพ และดำเนินชีวิตของบุคคลให้สอดคล้องเชื่อมโยงหรือเรียกได้ว่าเป็นหนึ่งเดียวกับสังคมโลก ไม่ว่าจะยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทั้งนี้เนื่องจากหัวใจหลักของนัยสำคัญของหลักธรรมในนวกวาท คือ การรู้จักเข้าใจ ยอมรับ ตัวตนที่แท้จริงของตัวเอง ของคนอื่น และของปรากฏการณ์ของโลก ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนการดำรงชีพและดำเนินชีวิตของตนเองให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงไปของโลกไปพร้อม ๆ กัน นัยของหลักธรรมของนวกวาทเป็นการก้าวข้ามกำแพงภาษาไปสู่ความหมายที่แท้จริงของการดำเนินชีวิต ทำให้เห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพฤติกรรมหรือการกระทำในการดำเนินชีวิตแบบกระแสหลักกับแบบหลักธรรม ได้ดังนี้

ตาราง 1 แสดงตัวอย่างแก่นความหมายการดำเนินชีวิตของกระแสหลักและหลักธรรม

มิติ	แก่นความหมาย	ภาษาทางกระแสหลัก	ภาษาทางธรรม
ฐานคิด	ความสุข การไม่มีทุกข์ หรือทุกข์น้อย	ความมั่นคงในชีวิต	สามัญลักษณ์ 3 ทุจริต 3 สุจริต 3 อกุศลมูล 3 กุศลมูล 3 ชาติภูมิฐาน 4 อนันตริยกรรม 5 อภิณหปัจจเวกขณะ 5 พละ 5 นีวรณ 5 ชั้น 5 อายตนะภายใน 6 อายตนะ ภายนอก 6 วิญญาณ 6 ผัสสะ 6 เวทนา 6 ชาติ 6 โลกธรรม 8 มรรค 8
อาชีพการงาน	ทำงานให้สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพ บรรลุจุดมุ่งหมาย เกิดประโยชน์สูงสุด	ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบ ความขยัน ความอดทน ความสามัคคี ความรู้และทักษะเฉพาะ การแก้ไขปัญหา ฯลฯ	อิทธิบาท 4 อริยะสัจ 4 พละ 5 ฉัมมสวนานิสงส์ 5 คาราวะ 6 สาราณียธรรม 6 อริยะทรัพย์ 7 สัพปุริสธรรม 7 โพชฌงค์ 7 มรรค 8 มละ 9 กถาวัตถุ 10
ความสัมพันธ์	การเกี่ยวข้อง การเชื่อมโยง ความผูกพัน การพึ่งพา การอิงอาศัยกัน และกัน	การให้ การดูแล การควบคุม การใช้อำนาจ ความรัก ความเมตตา ความสนใจ การให้โอกาส ความสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูล การยอมรับความแตกต่าง ฯลฯ	อคติ 4 พรหมวิหาร 4 องค์แห่งภิกษุใหม่ 5 ฉัมมสวนานิสงส์ 5 คาราวะ 6 สาราณียธรรม 6 อปริณิทาเยธรรม 7 สัพปุริสธรรม 7 มละ 9 นารถกรรมธรรม 10 กถาวัตถุ 10
โลกทัศน์ ในตัวตน	ความเป็นตัวเอง ศักยภาพ จิตวิญญาณ	ความซื่อสัตย์ ความยืดหยุ่น ความกล้า แสดงออก ความกล้า ตัดสินใจ ความขยัน ความอดทน ความ รับผิดชอบ ความเข้มแข็ง ความอ่อนโยน ฯลฯ	สติ สัมปชัญญะ หิริ โอตตัปปะ ชั้นดี โสรัจจะ ปุพพการี กตัญญูกตเวที ทุจริต 3 สุจริต 3 สัพปุริสบัญญัติ 3 อปถนภปฏิบัติ 3 บุญกิริยา 3 วุฒิธรรม 4 จักร 4 ปธาน 4 อธิฐานธรรม 4 ไม่ประมาท 4 ปริสุทธิศีล 4 อารักขกัมมัฐาน 4 สติปัญญา 4 ธรรมทำความกล้าหาญ 5 องค์แห่งพระภิกษุใหม่ 5 พละ 5 นีวรณ 5 สัพปุริสธรรม 7 โพธิ์ชงค์ 7

ก้าวข้ามกำแพงภาษาไปสู่แก่นความหมายที่แท้ของการดำเนินชีวิตผ่านนัยสำคัญของหลักธรรมนวกวาท จึงเป็นการช่วยให้การดำเนินชีวิตให้มีความสมบูรณ์ในทุกมิติและรอบด้านมากขึ้น โดยเฉพาะในยุคที่การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่จะคาดการณ์ล่วงหน้าได้

3. นัยหลักธรรมนวกวาทกับการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่: มิติด้านความสอดคล้องกับสถานภาพและบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบ

การดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่ ต้องอาศัยปัจจัยหรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกิดจากความรู้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การได้ครอบครองและได้บริโภควัตถุที่ทันสมัย จึงเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จความมั่นคงของชีวิต และเมื่อการแสวงหาและครอบครองวัตถุภายนอกจึงกลายเป็นฐานคิดที่สำคัญของการดำเนินชีวิตแต่เพียงอย่างเดียวโดยขาดการเชื่อมโยงกับความจริงด้านในตนและด้านความสัมพันธ์ จึงนำไปสู่การเกิดปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ตามมาไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางอาชญากรรม ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางวัฒนธรรม ทางสิ่งแวดล้อม การนำหลักธรรมนวกวาทมาเป็นฐานคิดการดำเนินชีวิตร่วมกับฐานคิดความรู้ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงเป็นการช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสมดุลระหว่างความสำเร็จความมั่นคงที่เป็นเป้าหมายของชีวิตในสังคมสมัยใหม่กับความสุขความมั่นคงในชีวิตในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์คนหนึ่งเหมือนกัน จากการวิเคราะห์นัยหลักธรรมนวกวาท ชี้ให้เห็นว่าการเป็นอยู่ของชีวิตเป็นเรื่องของการกระทำหรือการปฏิบัติให้ถูกต้องทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่นและต่อสิ่งอื่น ๆ ความสำคัญที่ต้องมีการกระทำหรือปฏิบัติให้ถูกต้องคือเครื่องแสดงให้เห็นว่า คุณค่าแท้จริงของการดำเนินชีวิตแท้จริงแล้วคือเรื่องของ “ความสัมพันธ์” ที่มีต่อกันระหว่างมนุษย์ หากกระทำได้ถูกต้องในทุกสภาพการณ์สภาพแวดล้อมไม่ว่าจะขาดแคลนหรือจะสะดวกสบาย ย่อมนำมาซึ่งความสุขความมั่นคงอย่างแท้จริงในชีวิต “ความสัมพันธ์” ตามนัยของหลักธรรมนวกวาทจึงเป็นเรื่องเดียวกันกับ “การปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามบทบาทหน้าที่” ตามความเข้าใจในภาษาทางโลก การนำหลักธรรมนวกวาทมาใช้ในการดำเนินชีวิตในสมัยใหม่จึงเป็นเรื่องเดียวกันนั่นคือเรื่องของการทำบทบาทหน้าที่ทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่นต่อสิ่งอื่นให้ถูกต้อง นัยของหลักธรรมนวกวาทจึงเป็นหลักคิดเป็นเครื่องมือที่ชี้บอกว่าการปฏิบัติที่ถูกต้องในทั้ง 3 ด้านนั้นคืออะไรและทำได้อย่างไร

“ความสัมพันธ์” หรือ “บทบาทหน้าที่” ในด้านการปฏิบัติต่อตนเอง เพื่อเป็นที่พึ่งแก่ตนเองและเพื่อความเจริญของตนเองในฐานะที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของการดำเนินชีวิตในทางโลก การตระหนักว่าชีวิตที่เกิดมาและอยู่รอดต่อมาได้ก็ด้วยมีคนที่เสียสละรักและเอาใจใส่ดูแลเลี้ยงดูซึ่งคนที่เป็นพ่อเป็นแม่ได้ทำบทบาทหน้าที่ได้ถูกต้องเหมาะสมนั่นเอง ดังนั้น บทบาทหน้าที่แรกที่ต้องเรียนรู้และปฏิบัติให้ถูกต้องคือ ต้องรู้จักกตัญญูกตเวทีต่อบุพการี และการกตัญญูกตเวทีที่ดีที่สุดก็คือการดูแลตนเองและทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้ ในภาษาทางโลก คำหลายคำ เช่น การคิดเป็น ซื่อสัตย์ หยัดหยุน กล้าตัดสินใจ ขยัน อดทน รับผิดชอบ อ่อนโยน

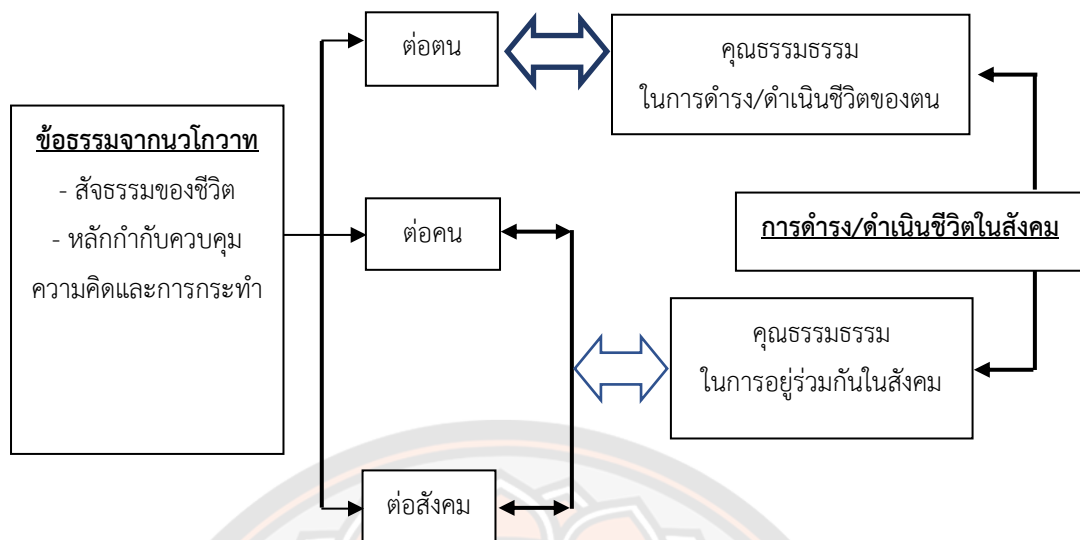
เข้มแข็ง กล้าแสดงออก รู้จักบุญคุณและตอบแทนบุญคุณ ฯลฯ เป็นต้น หรือเรียกลักษณะเหล่านี้โดยรวมได้ว่า “ศักยภาพ” อันเป็นลักษณะที่ต้องการของคนในสังคมสมัยใหม่นั้น แท้จริงแล้วต้องเกิดจากความเข้าใจในรากฐานของหลักธรรมด้านนี้ กล่าวได้ว่า “ศักยภาพ” ในภาษาทางโลกก็คืออันหนึ่งอันเดียวกับภาษาทางธรรมที่เรียกว่า “จิตวิญญานภายใน” หรือ “ความมั่นคงภายใน” ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญของการดูแลตนเองพึงพาตนเองไม่ให้เกิดเป็นเหยื่อหรือเป็นทุกข์เมื่อต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหรือความทุกข์ยากใด ๆ หรือความทันสมัยใด ๆ ในทางวัตถุ หากรากฐานความสัมพันธ์ในด้านการกตัญญู กตเวทิต่อบุพการีมีความบกพร่องไม่สมบูรณ์ ย่อมยากต่อการหล่อหลอมคุณลักษณะแท้จริงของ “ศักยภาพ” หรือ “ความมั่นคงภายใน” ให้เกิดขึ้นได้ การทำบทบาทหน้าที่ของการเป็นพ่อเป็นแม่เป็นลูก จึงเป็นฐานรากที่สำคัญที่สุดที่ต้องนำหลักธรรมนวกวาทมาใช้ในการทำบทบาทหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์วิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่ที่เทคโนโลยีกลายเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต ตลอด 24 ชั่วโมง จึงต้องระมัดระวังไม่ให้วัตถุหรือความทันสมัยมาทำลายบทบาทหน้าที่ความเป็นพ่อเป็นแม่หรือเป็นลูก ความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญสิ่งแรกที่ทำให้คนเห็นคุณค่า “ความเป็นมนุษย์” ซึ่งกันและกัน และทำให้เห็นว่าวัตถุและความทันสมัยต่าง ๆ เป็นเพียงองค์ประกอบของการดำเนินชีวิต ให้สะดวกสบายแต่ไม่ใช่เป้าหมายหลักของชีวิต เมื่อการเห็นคุณค่า “ความเป็นมนุษย์” ถูกหล่อหลอมปลูกฝังตั้งแต่เกิด กระบวนการดำเนินชีวิตตามบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ในทางโลก ที่จะตามมาตามวัยตามช่วงอายุ จึงจะสอดคล้องเป็นหนึ่งในเดียวกับทางธรรม นั่นคือตรงตามความเป็นจริงตามธรรมชาติของมนุษย์

“ความสัมพันธ์” หรือ “บทบาทหน้าที่” ในด้านการปฏิบัติต่อผู้อื่น นับเป็นเรื่องสำคัญของการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่อย่างยิ่ง ความทันสมัยของเทคโนโลยีที่ทั้งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน และที่ทั้งทำให้เกิดโลกเสมือน ทำให้คนมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น พึ่งพากันน้อยลงสัมพันธ์กันจริง ๆ น้อยลงไปเรื่อย ๆ จนถึงขั้นที่เห็นเรื่องของวัตถุและสิ่งต่าง ๆ ภายนอกสำคัญกว่า “คุณค่า” ความเป็นมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันก็ลดทอนความเป็นมนุษย์ของตนเองลงไปด้วย จนทำให้เกิดเป็นปัญหาทางสังคมตามมาอย่างมากมายดังจะเห็นได้จากปัญหาทางสังคมและปัญหาทางอาชญากรรมที่เกิดขึ้น ล้วนเกิดจากความต้องการมี ต้องการเป็น ต้องการใช้ เป็นความต้องการของตนโดยไม่สนใจวิธีการในการได้มาบริโภคได้มาครอบครองว่าถูกต้องหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับใครหรือไม่อย่างไร สังคมสมัยใหม่จึงเป็นสังคมที่สุขยากทุกข้ง่าย เห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แข่งขันกันตลอดเวลา อีกทั้งสังคมสมัยใหม่เป็นสังคมที่ซับซ้อน เชื่อมโยงถึงกันทั้งโลกด้วยระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยี “เงิน” จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการดำเนินชีวิต ทำให้การทำงานกลายเป็นการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งเงิน จนหลงคิดว่าเงินคือชีวิต ชีวิตคือเงิน และหลายครั้งที่ต้องเสี่ยงหรือต้องทำผิดกฎหมายเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งเงิน และอีกหลาย ๆ ครั้งที่ต้องฉ้อโกง ทำร้ายหรือเบียดเบียนคนอื่น ๆ เพียงเพื่อตนเองจะเป็นผู้ชนะ สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ตนเองเกิดความทุกข์และสังคมเกิดความแตกแยก ทั้งนี้

หากได้ยึดหลักธรรมนวกวาท จะทำให้การทำงานเพื่อเงินหรือเห็นเงินเป็นพระเจ้านั้นหมดไป เพราะเห็นความเป็นจริงของชีวิตตามสถานการณ์ความเป็นจริงของโลก การทำงานเพื่อให้ได้เงินมาใช้ในการดำเนินชีวิตยังเป็นสิ่งจำเป็น แต่ที่สำคัญยิ่งกว่าคือ ความสุขในการทำงาน ความสุขในการอยู่ร่วมกัน หลักธรรมนวกวาททำให้เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนอื่นเท่ากับของตนเอง เกิดการกระทำหรือการปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้องเหมาะสมตามบทบาทหน้าที่ทั้งทางโลกและทางธรรมตาม คุณลักษณะของคน ที่สังคมต้องการ เช่น ความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อ ความช่วยเหลือ การให้ออกาส การยอมรับความแตกต่าง ฯลฯ เป็นต้นนั้น หลักธรรมนวกวาทได้ให้หลักการปฏิบัติไว้หลายข้อธรรมด้วยกัน เช่น อคติ 4 พรหมวิหาร4 คาราวะ6 สาราณียธรรม 6 อปปริณายะธรรม 7 สปัจริสธรรม7 มละ9 นารถกรณธรรม 10 กถาวัตถุ 10 เป็นต้น หลักธรรมนวกวาทจึงเป็นเครื่องในการดำเนินชีวิตคือเป็นเครื่องมือจัดการความสัมพันธ์หรือกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำปฏิบัติ ที่ถูกต้องต่อกันตามบทบาทหน้าที่ทางโลกอย่างแท้จริง

“ความสัมพันธ์” หรือ “บทบาทหน้าที่” ในด้านการทำงาน สังคมสมัยใหม่เป็นสังคมที่ซับซ้อน เชื่อมโยงถึงกันทั้งโลกด้วยระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ทำให้มีความหลากหลายของอาชีพมากที่สุดเท่าที่เคยมีมาในโลกใบนี้ และเมื่อโลกต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงจากอิทธิพลของเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Disruption) ร่วมกับการระบาดของโรคระบาดอุบัติใหม่ COVID-19 อาชีพหลายอาชีพต้องหยุดชะงักหรือล่มสลายไปอย่างไม่คาดคิด การรับมือกับความเปลี่ยนแปลง เพื่อให้อาชีพการงานอยู่รอดได้นั้น ต้องอาศัยความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบ ความขยัน ความอดทน ความรู้และทักษะ ไหวพริบ การตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหา ตลอดจนความร่วมมือ ความสามัคคี ต่อส่วนรวม เพื่อผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคไปได้

คุณลักษณะเหล่านี้ตรงกับข้อหลักธรรมนวกวาทที่ชี้แนะถึงหลักการปฏิบัติในการทำงาน ทั้งในด้านที่ต้องกระทำเองและให้ความร่วมมือกับผู้ร่วมงาน ได้แก่ อิทธิบาท 4 อริยะสัจ 4 พละ 5 อริยทรัพย์ 7 สปัจริสธรรม 7 โพชฌงค์ 7 มรรค 8 เป็นต้น อันเป็นแนวทางที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำในการทำงานอยู่แล้ว และสามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพทันทีเมื่อเกิดวิกฤติการณ์เปลี่ยนแปลงขึ้น

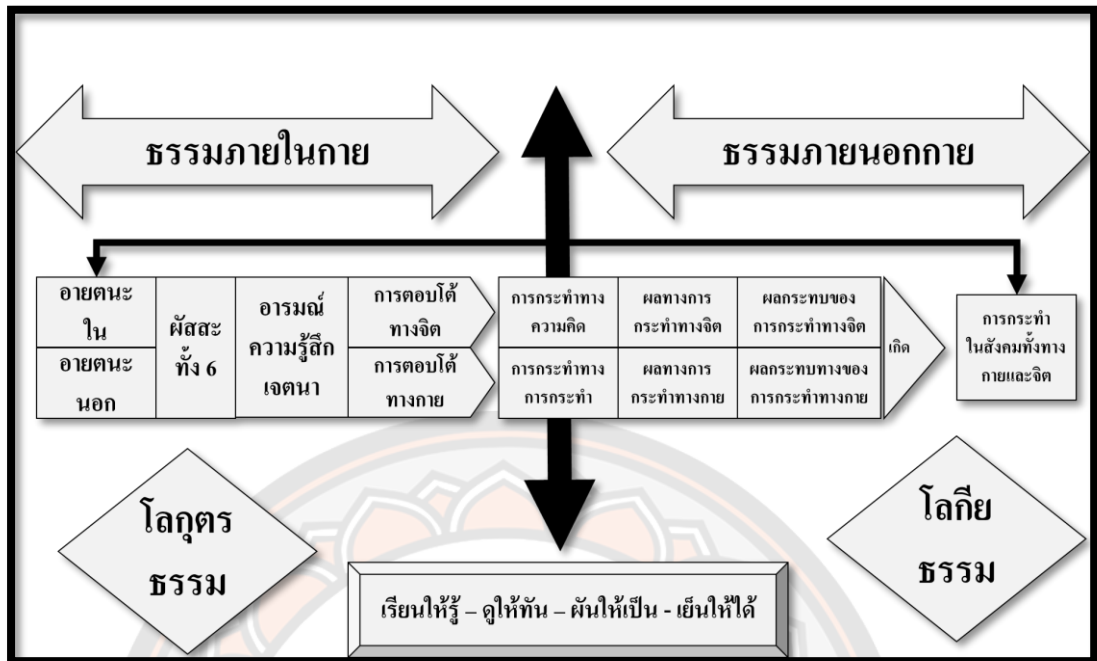

ภาพ 6 แสดงข้อธรรมจากนวโกวาทกับการดำรงและดำเนินชีวิตในสังคม

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

กระบวนการดำเนินชีวิต/การใช้ชีวิต ไม่ว่าจะในเป็นไปในรูปแบบความสัมพันธ์ใด ๆ ก็ตาม ล้วนตั้งอยู่บนฐานคิดความเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตหรือสัจธรรม ยิ่งทางโลกเจริญก้าวหน้าไป ในทางด้านวัตถุมากเท่าไร ยิ่งทำให้ฐานคิดความเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตปรากฏเด่นชัดขึ้น soft skill ที่สังคมสมัยใหม่ต้องการแท้จริงแล้วก็คือเรื่องของฐานคิดทางธรรมที่นำมา ใช้ในบริบท ทางโลกนั่นเอง

การเกิด Disruption จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นชัดเจนว่า ความรู้ เทคนิคที่สร้างวัตถุอำนวยความสะดวกความสะดวกความทันสมัยต่าง ๆ นั้น ไม่สามารถสร้างความสุขให้กับคนกับโลกได้โดยตรง จำเป็นต้องมี ผู้ใช้ที่มีคุณธรรมมีวิถีการดำเนินชีวิตถูกต้องตามสัจธรรมชีวิตมากำกับการใช้อีกต่อหนึ่ง ฐานคิดทางธรรม เกี่ยวกับสัจธรรมของชีวิต ทำให้คนเข้าใจความจริงของชีวิต รู้จักตนเองอย่างแท้จริง เกิดการรู้เท่าทันตนเองนั่นคือการมีสติ สัมปชัญญะซึ่งก่อให้เกิดหิริ โอตตัปปะ พร้อม ๆ กันไปด้วย จึงเป็นฐานแรกสำคัญ ที่สุดเพราะเป็นต้นทางของการกระทำที่จะส่งผลต่อชีวิตตนเองและต่อความสัมพันธ์กับผู้อื่น และ ต่อสิ่งอื่น ๆ ส่วนข้อธรรมต่าง ๆ จากนวโกวาทก็หลักคิดเป็นเครื่องมือกำกับควบคุมความคิดการกระทำ ในการดำรง/ดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับยุคสมัยของสังคม ถึงแม้บริบทของสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็สามารถนำหลักธรรมนั้นมาปรับใช้ให้เหมาะสมเท่าทันกับสถานการณ์ได้เหมาะสม การดำเนินชีวิตจึงเป็นเรื่องที่ต้องกระทำให้ถูกต้องทั้งทางโลกหรือโลกียธรรมและทางธรรมหรือ โลกุตระธรรมไปในขณะเดียวกัน และทั้งหมดนี้ คือ นัยธรรมจากนวโกวาท ดังแผนภาพข้างล่าง

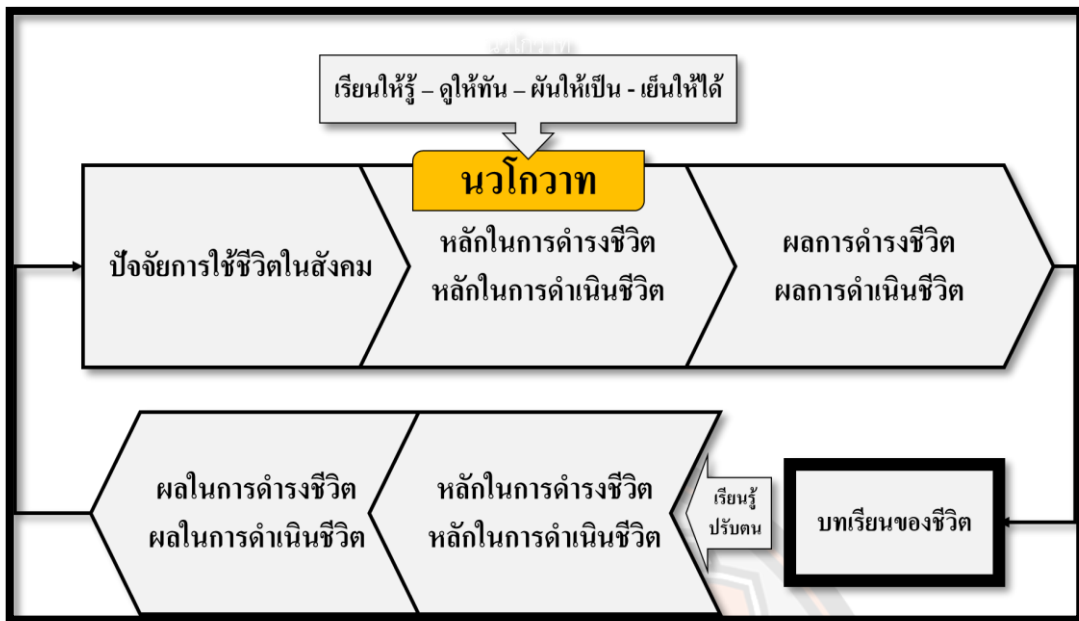

ภาพ 7 แสดงการเรียนรู้ธรรมจากประสบการณ์ชีวิต

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

บทสรุปของผลการศึกษาและวิเคราะห์นัยหลักธรรมนวกวาทกับการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่

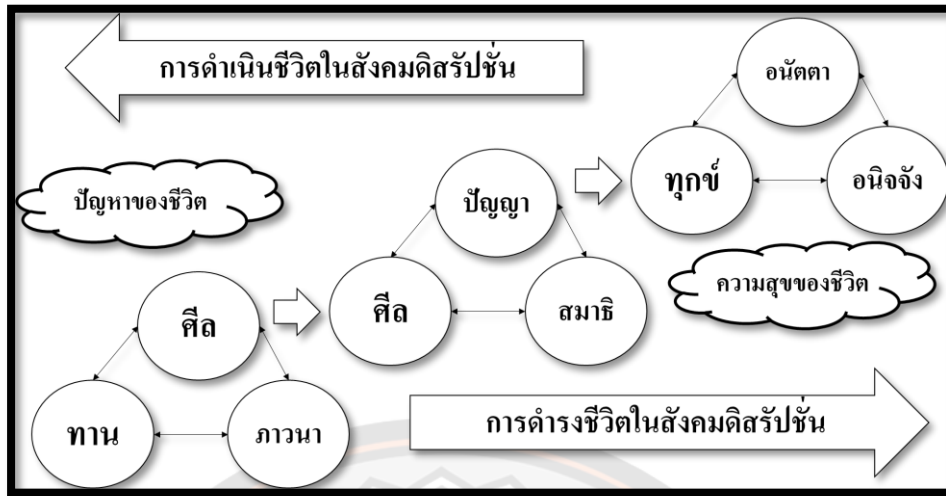
การดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมนวกวาทจึงเป็นการใช้ชีวิตที่เรียนรู้ปรากฏการณ์ความจริงที่เกิดขึ้นของโลกภายนอกและตนเองให้ทันว่าการถูกกระทบจากปัจจัยภายนอกทำให้เกิดความคิด อารมณ์ความรู้สึก สามารถพิจารณาความเป็นจริงความเหมาะสมตามหลักธรรมต่าง ๆ และนำมาใช้เพื่อควบคุมกำกับความคิดการกระทำได้เหมาะสมก่อนเกิดเป็นการกระทำที่แสดงออกมาผ่านทางร่างกายหรือคำพูดหรือความคิด กลายเป็นวงจรการดำเนินชีวิต คือ เรียนให้รู้ - ดูให้ทัน - ผันให้เป็น - เย็นให้ได้ ทั้งยังเป็นการพัฒนาการใช้ชีวิตที่เกิดจากการถอดบทเรียนประสบการณ์จริงที่ชีวิตต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ภาพ 8 แสดงการถอดบทเรียนจากประสบการณ์จริงในการดำรงและดำเนินชีวิต

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

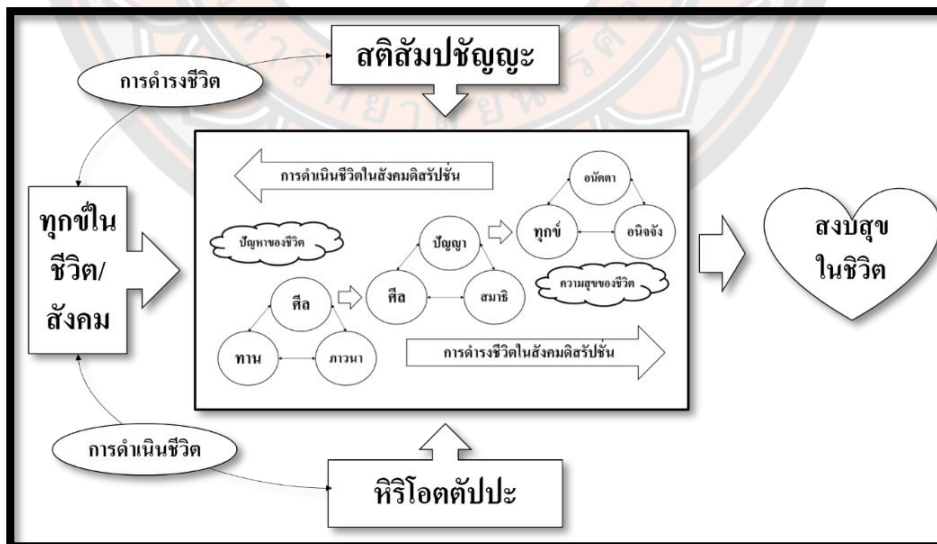
ความทุกข์หรือปัญหาของการดำเนินชีวิตในสังคมยุคดิจิทัลขั้นนี้ เป็นปรากฏการณ์ทางโลกที่สามารถนำฐานคิดทางธรรมมาใช้ทำความเข้าใจความจริงว่าความสุขของชีวิตนั้นแท้จริงแล้วล้วนเป็นเรื่องของการกระทำ พฤติกรรมที่เกิดจากการรู้จักโลก รู้จักชีวิต รู้จักตนเองของตนเองทั้งสิ้น ที่ในภาษาทางธรรม เรียกว่า ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือการกระทำบทาบทหน้าที่ของตนให้ถูกต้องเหมาะสม เมื่อปฏิบัติเป็นประจำ ก็จะส่งผลต่อการยกระดับการดำเนินชีวิตให้สูงขึ้น คือกลายเป็นการดำเนินชีวิตอย่างมี ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งจะทำได้ค่อย ๆ กระจ่างชัดเจนขึ้น ในท้ายที่สุดว่าปัญหา ความทุกข์ต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตล้วนมีที่มาที่ไปมีเหตุมีผลและความเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติของทุกสรรพสิ่ง (Disruption) ความสุขของชีวิตจึงเป็นเรื่องของความเข้าใจความจริงอยู่กับความจริงที่เกิดขึ้นและกระทำต่อความจริงที่เป็นอยู่ขณะนั้นให้ถูกต้องเหมาะสม เมื่อเห็นและเข้าใจวงจรทั้งหมดนี้ตั้งแต่ต้นจึงจะเป็นการดำเนินชีวิตทางโลกที่สัมพันธ์กับการใช้หลักธรรมอย่างแท้จริง

ภาพ 9 แสดงธรรมกับการดำเนินชีวิตในสังคมที่ซับซ้อน

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

การนี้จึงกล่าวสรุปได้ว่า ทุกข์ของชีวิตที่เกิดขึ้น ถ้ามีสติสัมปชัญญะในการดำรงชีวิต และมีหิริโอตตัปปะในการดำเนินชีวิต ก็จะทำให้สามารถพบกับความสงบสุขของชีวิตได้ดังแผนภาพข้างล่างนั่นเอง

ภาพ 10 แสดงหลักธรรมที่เป็นกลไกหลักในการดำเนินชีวิต

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

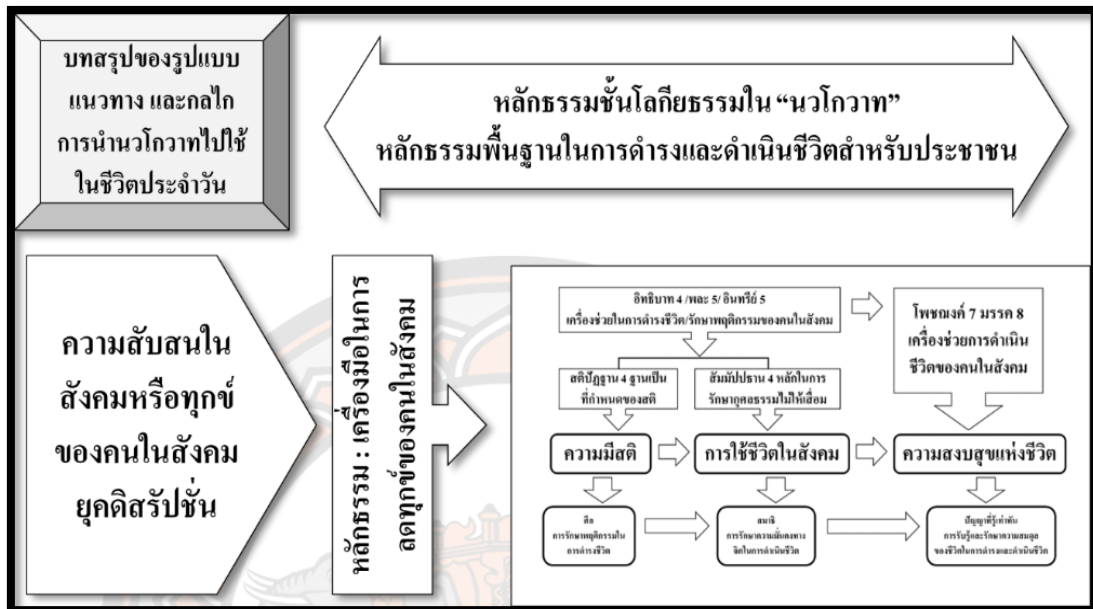
ขั้นตอนที่ 2 ผลการยกวางแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

จากการวิเคราะห์ตามหลักธรรมชั้นโลกียธรรมใน “นวกวาท” อย่างน้อยที่สุดที่เป็นพื้นฐานในการดำรงและดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่ ได้แก่ อิทธิบาท 4 พละ 5 อินทรีย์ 5 สติปัญญา 4 สัมมัตถาน 4 โพชฌงค์ 7 มรรค 8 ทั้งนี้ อธิบายเพิ่มเติมได้ว่า ในเบื้องต้นการจะนำหลักธรรมมาใช้ควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตทางโลกมิใช่เรื่องง่าย จำเป็นต้องอาศัยทั้งหลักธรรมพละ 5 เพื่อเป็นกำลังในการดำรงชีวิต ได้แก่ ความเชื่อ (ศรัทธา) ความเพียร (วิริยะ) ความระลึกได้ (สติ) ความตั้งมั่น (สมาธิ) และความรอบรู้ (ปัญญา) และใช้อินทรีย์ 5 เพื่อสร้างเสริมกำลังในการดำรงชีวิตคือต้องสร้างให้เกิดความเชื่อ (ศรัทธา) ให้เกิดความเพียร (วิริยะ) ให้เกิดความระลึกได้ (สติ) ให้เกิดความตั้งมั่น (สมาธิ) และให้เกิดความรอบรู้ (ปัญญา) กำลังในการดำรงชีวิตเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการกระทำที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ไม่ว่าจะทำงานด้วยความชอบใจที่จะทำ (ฉันทะ) ความตั้งใจทำ (วิริยะ) ความตั้งใจทำ (จิตตะ) และความเข้าใจทำ (วิมังสา) ซึ่งก็คือหลักธรรม อิทธิบาท 4 นั้นเอง ทั้งพละ 5 อินทรีย์ 5 และอิทธิบาท 4 ล้วนเป็นธรรมที่เป็นเครื่องช่วยในการกำกับควบคุมการกระทำในชีวิตประจำวันให้ถูกต้องเหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ที่มีอยู่ทางโลกนั่นเอง

การที่สามารถกำกับควบคุมพฤติกรรมในชีวิตประจำวันให้ถูกต้องเหมาะสมได้อยู่เป็นปกติขั้นในอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการปฏิบัติธรรมที่ตรงกับ สัมมัตถาน 4 นั้นเอง คือ อันเป็นหลักของการรักษา กุศลธรรมไว้ไม่ให้เสื่อมซึ่งหมายถึงการคิดและเลือกกระทำแต่สิ่งที่ถูกต้องเป็นประโยชน์ตรงต่อความเป็นจริงของชีวิต และยังเป็นรูปธรรมของฐานอันเป็นที่กำหนดสติที่สำคัญ 4 ฐาน นั่นคือ พิจารณากาย (กายานุปัสสนา) พิจารณาเวทนา (เวทนานุปัสสนา) พิจารณาจิต (จิตตานุปัสสนา) และพิจารณาธรรม (ธรรมนุปัสสนา) การพิจารณาตามฐานที่ตั้งสติเป็นปกติวิสัย คือ กลไกที่ทำให้คนมีสติในการตัดสินใจ มีวิธิตัดในการดำรง/ดำเนินชีวิต นั่นคือรู้เท่าทันความเป็นจริงขณะนั้น นั่นคือ รู้เหตุรู้ผล รู้กาลเทศะ รู้ตน รู้คน รู้จักการยับยั้งชั่งใจ และรู้การกระทำของตน

อิทธิบาท 4 พละ 5 อินทรีย์ 5 นอกจากจะช่วยให้เกิดความมีสติและเกิดการใช้ชีวิตในสังคมอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว ยังเป็นหลักธรรมที่สำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องช่วยในการดำเนินชีวิตให้ไปสู่เป้าหมาย คือ ความสงบสุขที่แท้จริงอีกด้วย ซึ่งผู้กระทำจะรู้ได้ด้วยตนเองจากหลักธรรมโพชฌงค์ 7 นั่นคือ มีความระลึกได้ (สติ) มีความพิจารณาในธรรม (ธรรมวิจยะ) มีความเพียร (วิริยะ) มีความอึดใจ (ปิติ) มีความสงบกายสงบใจ (ปัสสัทธิ) มีความตั้งมั่น (สมาธิ) และมีความวางเฉย (อุเบกขา) ต่อทุกปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องหรือประสบพบเจอ ขณะเดียวกันก็ทำให้หนทางการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับมรรค 8 หนทางดับทุกข์ อันได้แก่ มีความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) มีความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) มีความเจรจาชอบ (สัมมาวาจา) มีการทำงานชอบ (สัมมกัมมันตะ) มีการเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) มีความเพียรชอบ (สัมมาวายามะ) มีความระลึกชอบ (สัมมาสติ) และมีความตั้งใจมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ)

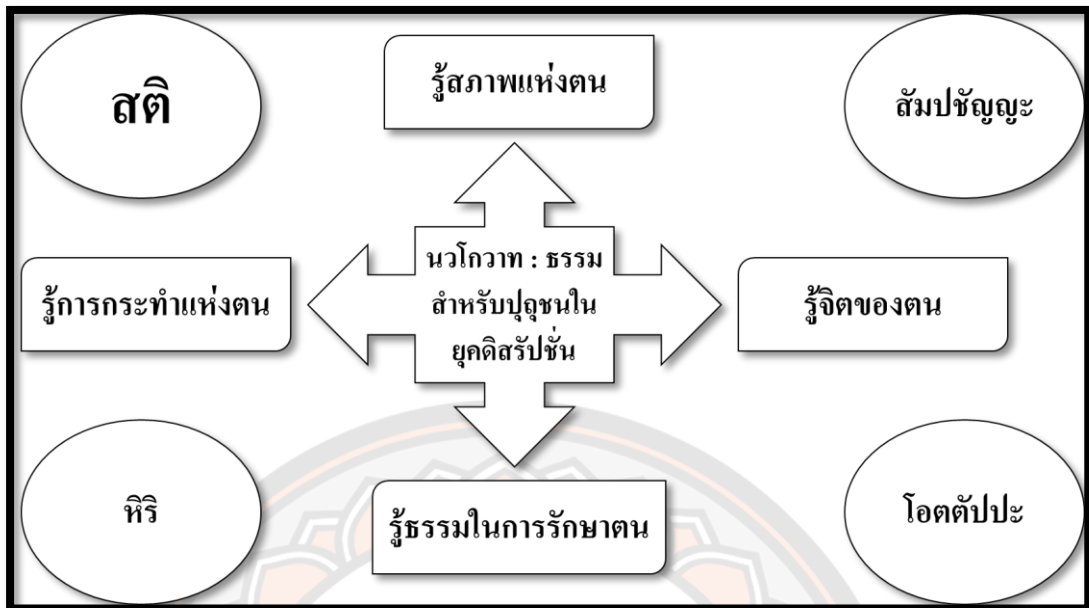
หลักธรรมชั้นโลกียธรรมใน “นวโกวาท” ที่เป็นหลักธรรมพื้นฐานในการดำรงและดำเนินชีวิตในสังคม สามารถนำไปสรุปเป็นได้ตามแผนภาพข้างล่าง

ภาพ 11 แสดงบทสรุปของรูปแบบแนวทางและกลไกการนำนวโกวาทไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

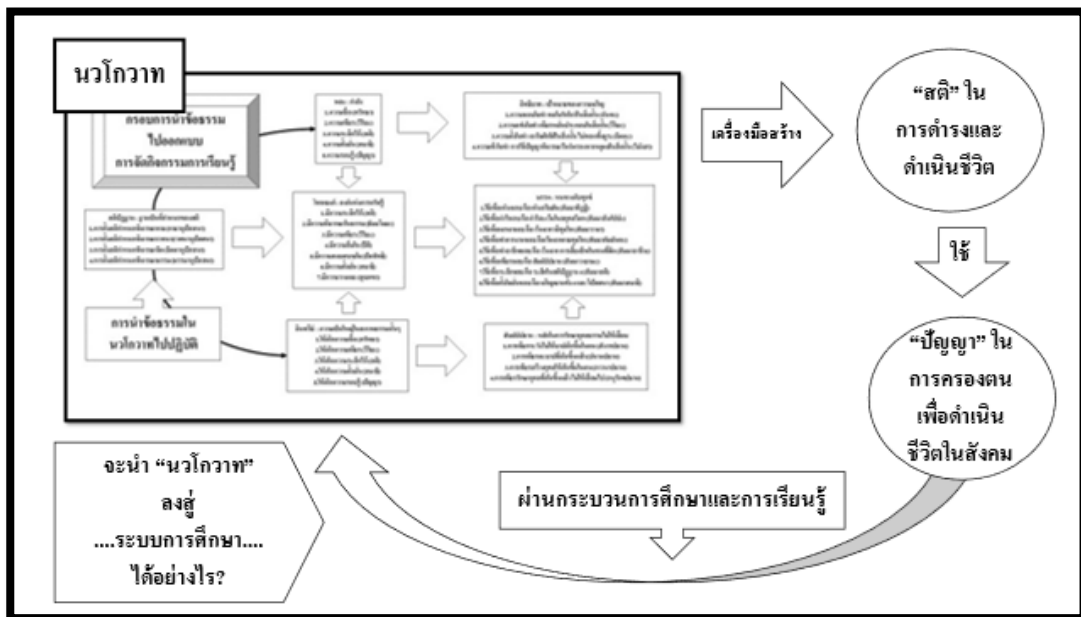
จากที่กล่าวมาทั้งหมด ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า การมีธรรม เป็นเครื่องมือกำกับควบคุมพฤติกรรมของตนในการดำเนินชีวิตทางโลก เป็นสิ่งที่ทำให้คนรับมือกับการเปลี่ยนแปลง รับมือกับความทุกข์ อย่างเข้าใจตรงกับความเป็นจริง ทำให้ไม่ว่าสถานการณ์ของโลกภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ปัญหาความทุกข์ความสับสนที่เกิดขึ้นก็คนก็จะยังมีความสุขในการดำรงและดำเนินชีวิตได้ในทุก ๆ วัน ในชีวิตประจำวัน ถึงแม้ธรรมในนวโกวาทจะดูเหมือนมีมากมายหลายหมวดหลายข้อธรรมก็ตาม แต่จากการพิจารณาอย่างลึกซึ้งจะพบว่าทุกข้อธรรมไม่ว่าหมวดใดล้วนสื่อถึงอย่างชัดเจนว่า ปัญหาหรือความทุกข์หรือความสุขล้วนเกิดจากการกระทำของตน สังคมจะสันติสุขก็ล้วนเกิดจากผลรวมของการกระทำของแต่ละคนในสังคมนั้น ธรรมในการดำเนินชีวิตจึงไม่ใช่เรื่องขององค์ความรู้ ไม่ใช่เรื่องของภาษาธรรม แต่เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตอย่างรู้ตัวเท่าทันตัว นั่นคือ “การรู้สภาพแห่งตน-รู้จิตของตน-รู้ธรรมในการรักษาตน-รู้การกระทำให้ตน” ซึ่งต้องอาศัยสติสัมปชัญญะ และหิริ โอตตัปปะ เป็นกลไกในการใช้ชีวิต ดังภาพข้างล่าง

ภาพ 12 แสดงนวโกวาท ธรรมสำหรับปุถุชนในยุคดิสร้บชั้น

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าชีวิตในสังคมสมัยใหม่ที่ถูกขับเคลื่อนด้วยแนวคิด-ฐานคิดเดียว คือ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การนำหลักธรรมนวโกวาทลงสู่วิถีชีวิต มิใช่เป็นการท่องจำความหมาย หรือคำแปลข้อธรรม หากแต่เป็นการนำความรู้เกี่ยวกับข้อธรรมเหล่านั้นมาใช้จริงในลักษณะของความรอบรู้ ที่เป็นการรู้แบบรู้รอบรู้ลึกซึ่งไม่ใช่รู้แค่บางส่วนหรือรู้แบบแยกส่วน ทั้งนี้เงื่อนไขที่สำคัญของการนำหลักธรรมลงสู่วิถีชีวิตประจำวัน คือ การฝึกสร้าง “สติ” ในการดำรงและดำเนินชีวิต สติเป็นฐานสำคัญของการเปลี่ยนตัวองค์ความรู้เป็นความรอบรู้คือเกิดเป็น “ปัญญา” ในการดำรงและดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับบทบาทหน้าที่

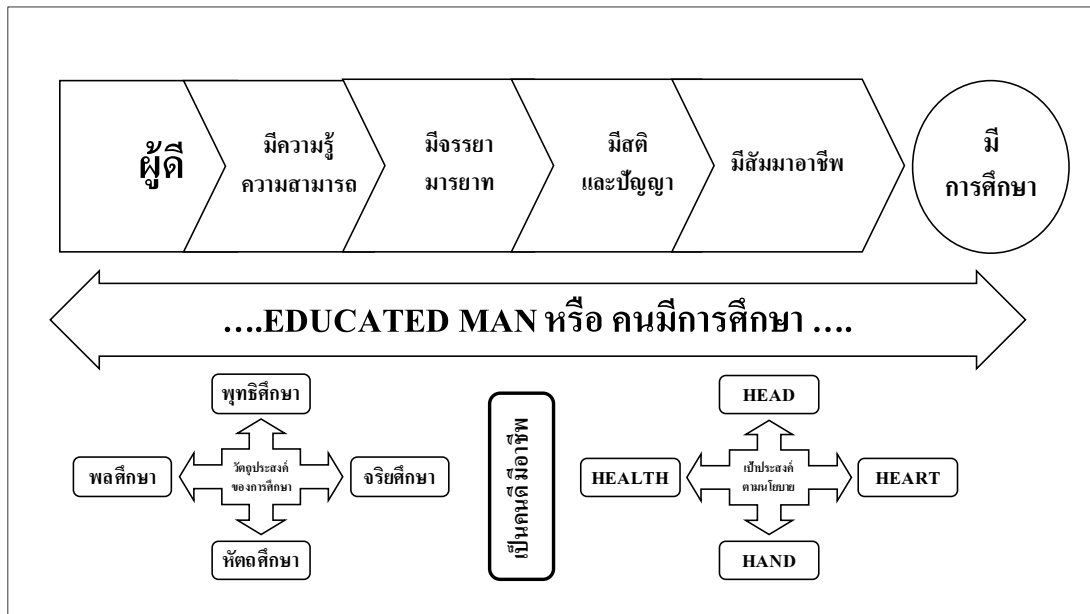

ภาพ 13 แสดงนวโกวาทกับระบบการศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

ดังนั้น การที่จะนำเอาหลักธรรมนวโกวาทมาเป็นหลักการ แนวทางการดำเนินชีวิตควบคู่กันไปด้วยนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาในการหล่อหลอม อบรม ปลุกฝัง ความรู้ความคิดความเข้าใจ จนเกิดเป็นพฤติกรรมหรือปฏิกิริยาในวิถีการดำเนินชีวิต ทั้งนี้เป็นหน้าที่และเป้าหมายของการจัดการศึกษาโดยตรงที่จะต้องสร้างสมาชิกที่ดีของสังคม สร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ หลักธรรมนวโกวาทจึงเป็นเรื่องเดียวกันกับการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์ อันเป็นแนวทางที่ถูกต้องตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน

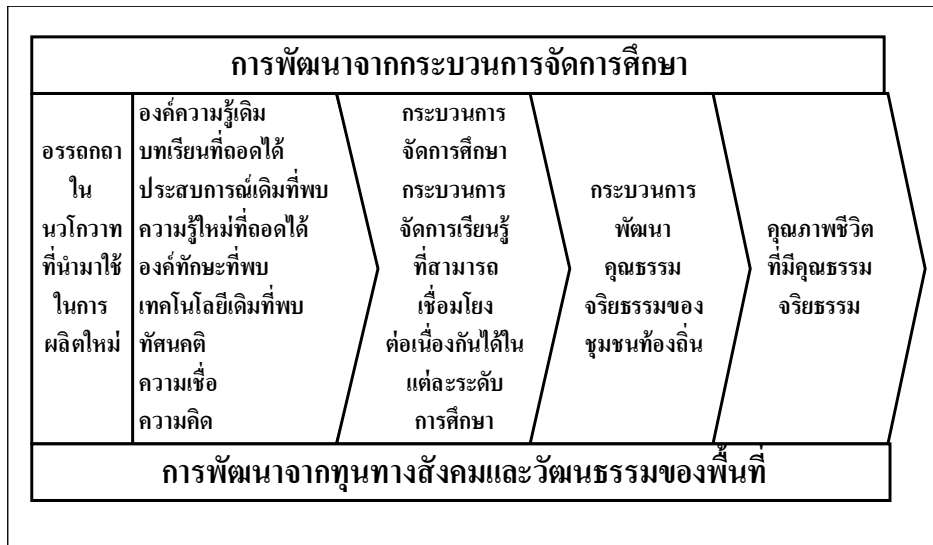
ในการนำหลักธรรมนวโกวาทลงสู่วิถีชีวิต ระบบการจัดการศึกษาจะต้องนำแนวคิดของพุทธศาสนามาใช้อย่างจริงจัง ผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่ต้องเน้นการพัฒนารอบด้านทั้งพุทธิศึกษา จริยศึกษา หัตถศึกษาและพลศึกษา เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทันโลกทันความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและในขณะเดียวกันก็เป็นทั้งผู้มีจรรยาบรรณมาหาในการอยู่ร่วมกันกับคนอื่นในสังคม เป็นผู้ดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ตลอดจนประกอบสัมมาอาชีพในการหารายได้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัว การศึกษาแบบนี้จึงจะเป็นการศึกษาที่แท้จริง เพราะสามารถสร้างผู้มีการศึกษาให้เป็น “ผู้ดี” ของสังคมได้จริง

ภาพ 14 แสดงนวโกวาทกับการสร้างผู้มีการศึกษาที่แท้จริง

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

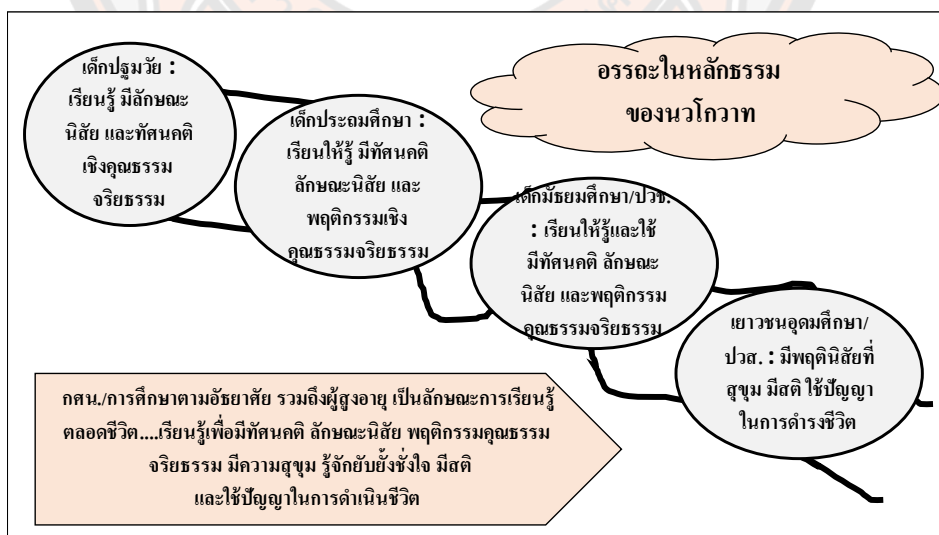
ความเข้าใจในอรรถสาระของข้อธรรมในนวโกวาทจึงเป็นหลักการและพื้นฐานสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ที่จะทำให้ผู้เรียนนำไปใช้เป็นแนวทางการฝึกตนให้มีพฤติกรรมดำเนินชีวิตในแบบของผู้ที่มีสติปัญญา มีจรรยา มารยาท มีความรู้ มีสัมมาอาชีพ และเป็นผู้ที่รู้จักและรักษาป้องกันตนเองได้ในทุกสถานการณ์ปัญหาที่ต้องเผชิญ การนำหลักธรรมนวโกวาทลงสู่กระบวนการจัดการศึกษาจึงมิใช่การสอนคำแปลหรือความหมายของภาษาบาลี แต่เป็นการนำเอาองค์ความรู้จากนัยสำคัญของหลักธรรมมาถอดบทเรียนหรือประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ทำให้ได้ค้นพบนัยความคิดความเชื่อทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่ลึกซึ้งและแตกต่างไปจากเดิม กระบวนการจัดการศึกษาจะต้องทำให้การถอดประสบการณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องกัน ในแต่ละระดับการศึกษาจึงจะทำให้เกิดเป็นกระบวนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่ฝังตัวลงในวิถีชีวิตตัวบุคคล จนกลายเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ได้ในท้ายที่สุด

ภาพ 15 แสดงธรรมนวกวาทกับการพัฒนาทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

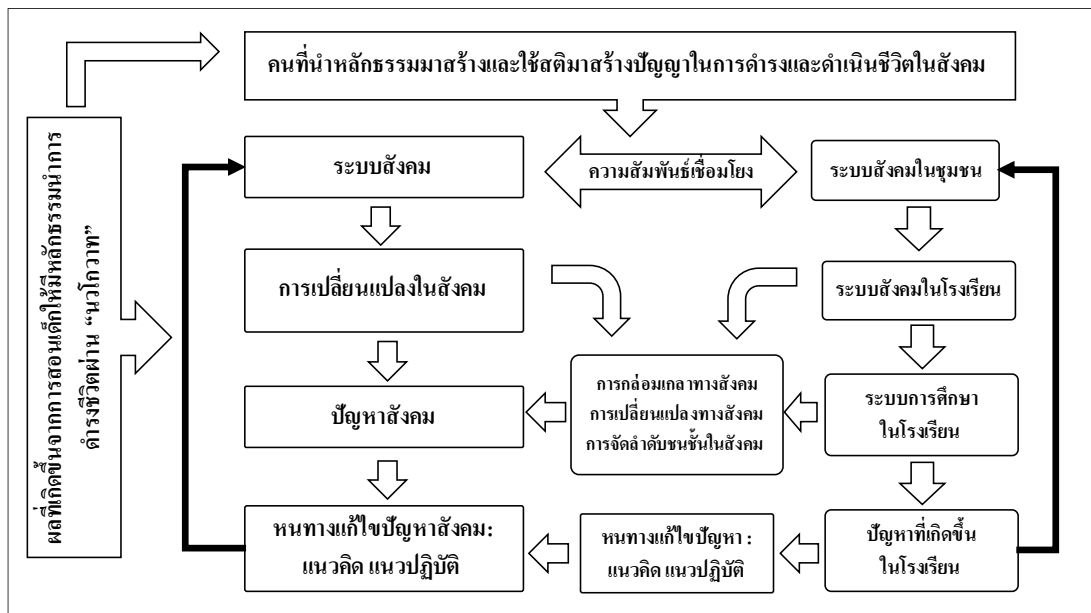
ดังนั้น โดยอรรถะในหลักธรรมนวกวาทในวิถีชีวิตแท้จริงนั้นเป็นเรื่องของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยที่มีจุดเน้นที่แตกต่างกันไปตามช่วงวัย และระดับการศึกษาตามภาพ

ภาพ 16 แสดงเป้าหมายนัยธรรมกับระดับการจัดการศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

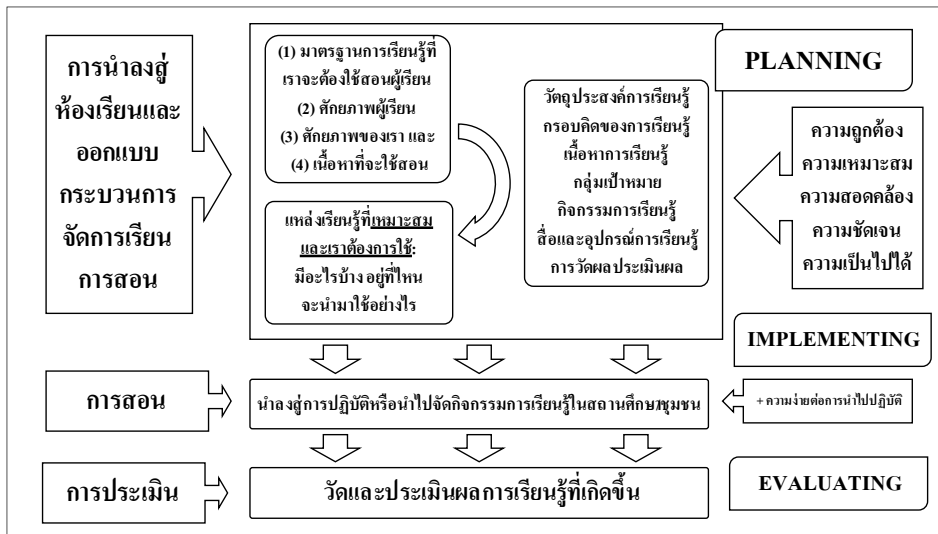
โดยที่ คำอธิบายในอรรถของข้อธรรมหรือหลักธรรมใน “นวโกวาท” จะต้องไม่ใช่การนำเอา ภาษาบาลีหรือภาษาธรรมมาอธิบายโดยตรง หากต้องเป็นการนำสาระสำคัญหรือนัยของธรรมนั้น มาใช้สร้าง “สติ” “ปัญญา” ในการดำรงและดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งปัญหาส่วนตัว ปัญหาเชิงสังคม หรือแม้แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับโรงเรียน

ภาพ 17 แสดงหลักธรรมนวโกวาทกับการใช้ปัญญา

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

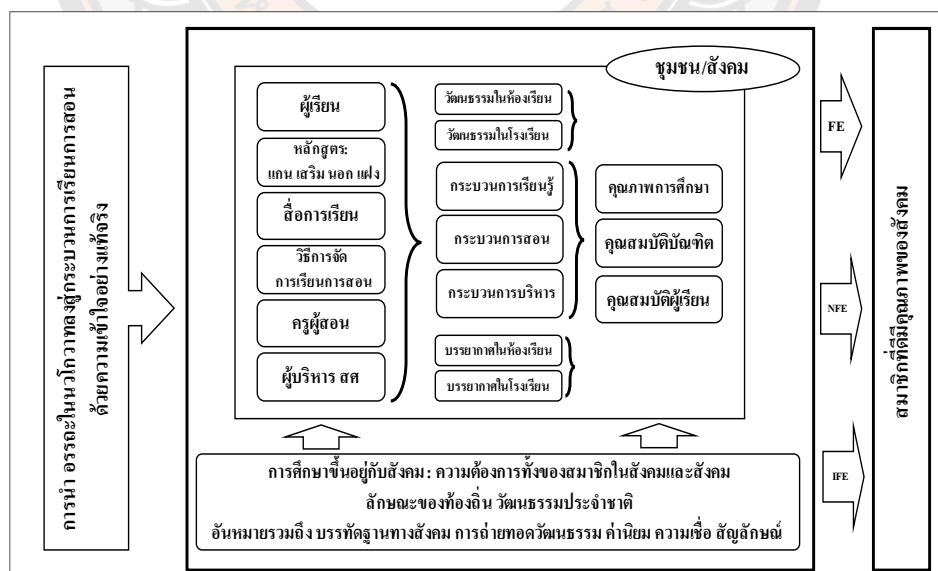
การนำเอาอรรถในหลักธรรมของนวโกวาท ลงสู่ห้องเรียน จึงประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ ขั้นการวางแผนหรือการออกแบบกระบวนการจัดการเรียนการสอน ขั้นลงมือปฏิบัติการหรือทำการสอน และขั้นการประเมิน รายละเอียดดังภาพ

ภาพ 18 แสดงขั้นตอนการนำเอาอรรถในหลักธรรมของนวกอวาท ลงสู่ห้องเรียน

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

มีแต่การนำเอาอรรถในนวกอวาทลงสู่กระบวนการเรียนการสอนไม่ว่าจะเป็นไปได้ในรูปแบบ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ หรือ การศึกษาตามอัธยาศัย ที่เป็นไปด้วยความเข้าใจอย่าง แท้จริงเท่านั้น จึงจะทำให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ดี รายละเอียดดังภาพ

ภาพ 19 แสดงการนำนวกอวาทลงสู่องค์ประกอบของจัดการศึกษาทุกระบบ

ที่มา: ผู้วิจัยสรุปความตามความเข้าใจของตน

การนำเอาหลักธรรมนวกวาทลงสู่วิถีชีวิตผ่านระบบการศึกษาตามรายละเอียดที่กล่าวมาทั้งหมดแต่ต้นนั้น กล่าวได้ว่าจะทำได้สำเร็จนั้นจะต้องทั้งการพัฒนาผู้เรียน พัฒนาครู พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตร พัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้และพัฒนาสื่อการเรียนรู้ทั้งหมดไปพร้อม ๆ กัน โดยที่มีเงื่อนไขหรือรายละเอียดในการพัฒนาแต่ละด้าน ดังนี้

การพัฒนาผู้เรียน ต้องสร้างทัศนคติเชิงบวกในการเรียนรู้หลักธรรมทางพุทธศาสนาว่า ไม่ใช่การเรียนภาษาบาลีหรือคำแปลภาษาบาลี แต่เป็นการนำสาระของข้อธรรมมาใช้ในการทำความเข้าใจในการดำรงและดำเนินชีวิต เป็นการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ชีวิตจริงที่เป็นเรื่องของรูปธรรมทางโลกบนพื้นฐานความคิดทางด้านศาสนาหรือทางด้านจิตใจควบคู่ไปพร้อมกัน

การพัฒนาครู ต้องสร้างให้มีความเข้าใจในอรรถของหลักธรรมและนำสาระสำคัญของหลักธรรมมาใช้ในการบวกรจัดการเรียนรู้ที่ต้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกับประสบการณ์จริงของชีวิตของผู้เรียน ไม่ใช่การสอนเพียงเพื่อท่องจำความหมายของหลักธรรมได้เท่านั้น

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตร ต้องสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างอรรถในธรรมกับกิจกรรมจริงในชีวิตประจำวัน ทั้งในลักษณะที่เป็นหลักสูตรแกนหลักสูตรเสริม และหลักสูตรแฝง

พัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ ต้องเน้นในลักษณะของความเป็นตะวันออก คือ ความเชื่อมโยงของทุกสรรพสิ่งในโลกนี้ ความรักความเมตตา ความเป็นองค์รวม ให้เพิ่มมากขึ้นเพื่อไปสร้าง ความสมดุลกับแนวคิดกระแสหลักที่เน้นความเป็นตะวันตก

พัฒนาสื่อการเรียนรู้ ต้องสร้างสื่อที่ช่วยเสริมการทำความเข้าใจในการนำสาระหรืออรรถของข้อธรรมไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้จริง

ขั้นตอนที่ 3 ผลการตรวจสอบร่างแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

สามารถสรุปผลการตรวจสอบร่างแนวทางทางการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท ทั้งในเชิงทฤษฎีและการนำลงสู่การปฏิบัติ ได้ดังนี้

ร่างแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

1. ความหมายและวัตถุประสงค์ของแนวทาง

1.1 ความหมาย ของ “แนวทาง” หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท คำอธิบาย การนำหลักการหรือวิธีคิดของการปฏิบัติได้จากการวิเคราะห์หลักธรรมในหนังสือนวกวาท ซึ่งนิพนธ์ โดยสมเด็จพระมหา สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ไปใช้สำหรับประพฤติปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพตามความเป็นจริงของบริบทความเป็นสังคมยุคใหม่ เมื่อปฏิบัติตามแนวทางที่สร้างไว้จะส่งผลทำให้บุคคลเกิดความสุข และสังคมเกิดสันติสุข

1.2 วัตถุประสงค์ของแนวทาง คือ เพื่อให้คนในสังคมสามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมกับบริบทและศักยภาพของตนเอง อันจะส่งผลถึงความสงบสุขในชีวิตของตนและสังคม

2. แนวคิดพื้นฐานในการกำหนด “แนวทาง” ผู้วิจัยใช้กรอบคิดเหล่านี้เป็นกรอบในการกำหนด กรอบคิดดังกล่าว ประกอบด้วย

1. ข้อธรรมหลัก คือ โปชฌงค์
2. หลักธรรมทั้งสิบหมวด โดยยึดความหมายของข้อธรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติตามวิถีโลก ไม่ใช่วิถีธรรม และเน้นที่การปฏิบัติของกลุ่มคนที่เป็นโลกียชน

หลักธรรมของนวกวาทมียู่ด้วยกัน 10 ธรรมบท แต่ละบทมีอรรถะที่ชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมและหลักในการดำรงชีวิตและการดำเนินชีวิต

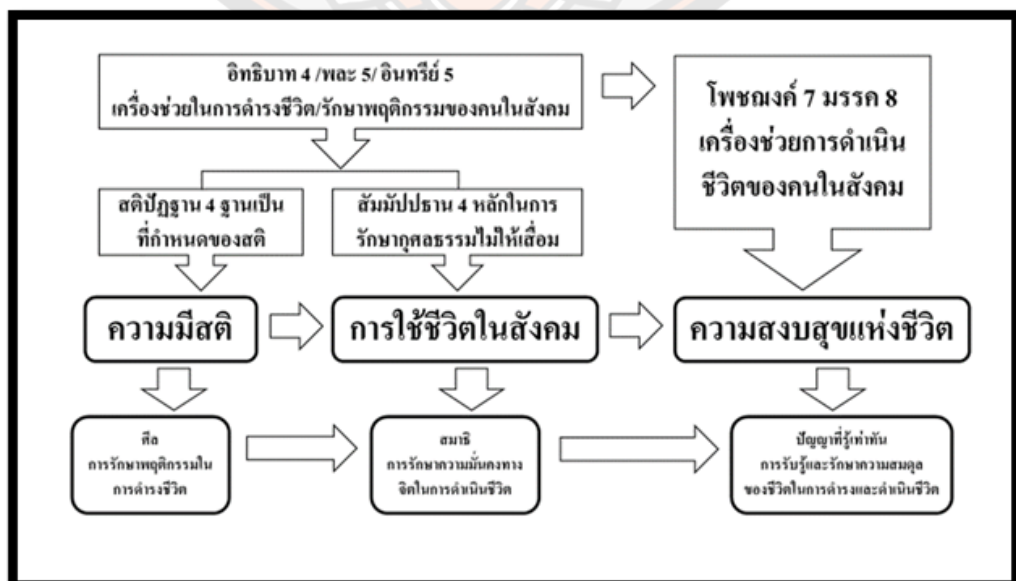
หัวใจสำคัญของหลักในการดำรงและดำเนินชีวิตจากนวกวาทอยู่ที่คำว่า “สติ”

1. แนวทางการดำรงชีวิตอยู่ที่หลัก “โปชฌงค์” หรือการดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันตัวเอง นั่นคือ “การรู้สภาพแห่งตน-รู้จิตของตน-รู้ธรรมในการรักษาตน-รู้การกระทำให้ตน”

2. แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาทอยู่ที่การดำเนินชีวิตที่ “มีและใช้” สติ สัมปชัญญะ กับ หิริ โอตตัปปะ โดยใช้เป็นกลไกของทุกกิจกรรมในการใช้ชีวิตประจำวัน ด้วยลักษณะของการตระหนักรู้เท่าทันเหตุปัจจัย ใช้ปัญญาในการจัดการชีวิต และดำเนินชีวิตแบบ “เรียนให้รู้-ดูให้ทัน-ผันให้เป็น-เย็นให้ได้” อันเป็นการดำเนินชีวิตที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรู้และมีสติ

3. แนวทางในการนำหลักนวกวาทลงสู่การดำรงและดำเนินชีวิต ตั้งอยู่บนฐานการจัดการศึกษาที่แท้จริง” ที่ทำให้ “ธรรม” เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน

3. โครงสร้างของ “แนวทาง” ปรากฏดังนี้

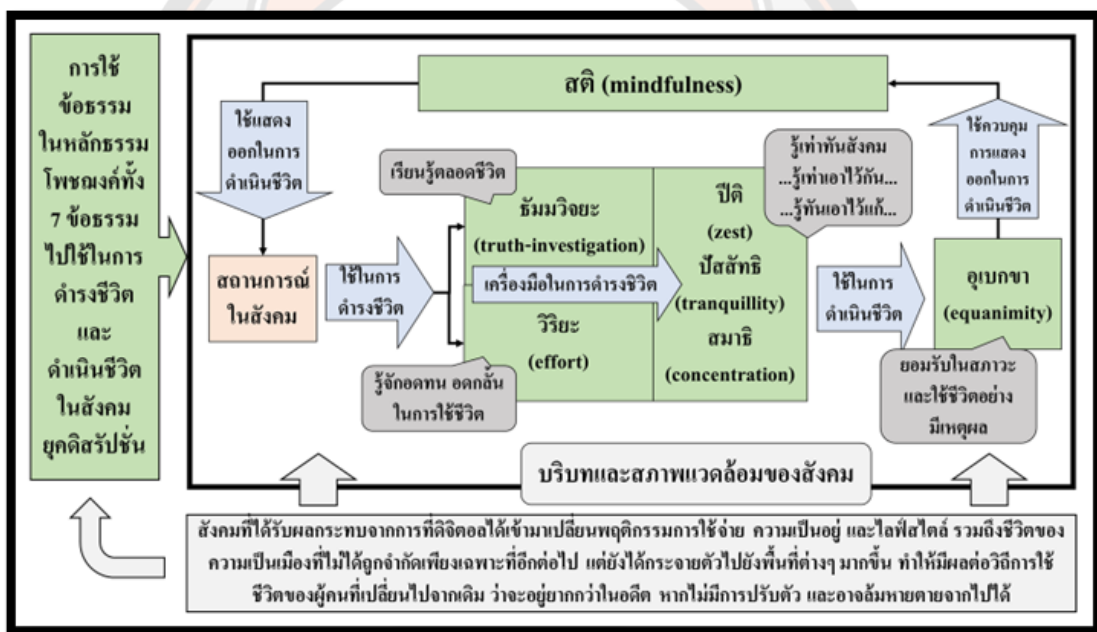

แนวทาง ดังกล่าว เป็นการนำหลักธรรมในนวกวาทไปสู่การปฏิบัติในสังคมยุคใหม่ ซึ่งเป็นสังคมที่มีความซับซ้อนทั้งในความคิดและในทางปฏิบัติ จึงเป็นสังคมที่ต้องการการมีสติสัมปชัญญะในการดำรงชีพและการดำเนินชีวิตเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น การนำหลักธรรมทั้ง 10 หมวดที่มีความเป็นระบบและมีการจัดระเบียบเชิงพฤติกรรม เข้าไว้แล้วมาแปรสภาพและนำไปสู่การกระทำปฏิบัติในวิถีชีวิต จะนำไปสู่การสร้างความสุขในชีวิตตามอรรถภาพได้ โดยมีกรอบของข้อธรรมโพชฌงค์เป็นกรอบหลักของการดำเนินวิถีชีวิต และมีหลักสติสัมปชัญญะเป็นเครื่องควบคุมการดำรงชีวิต กับมีหลักธรรมในนวกวาทเป็นเครื่องประกอบการใช้ชีวิต ผ่านหลักศีล สมาธิ และปัญญา

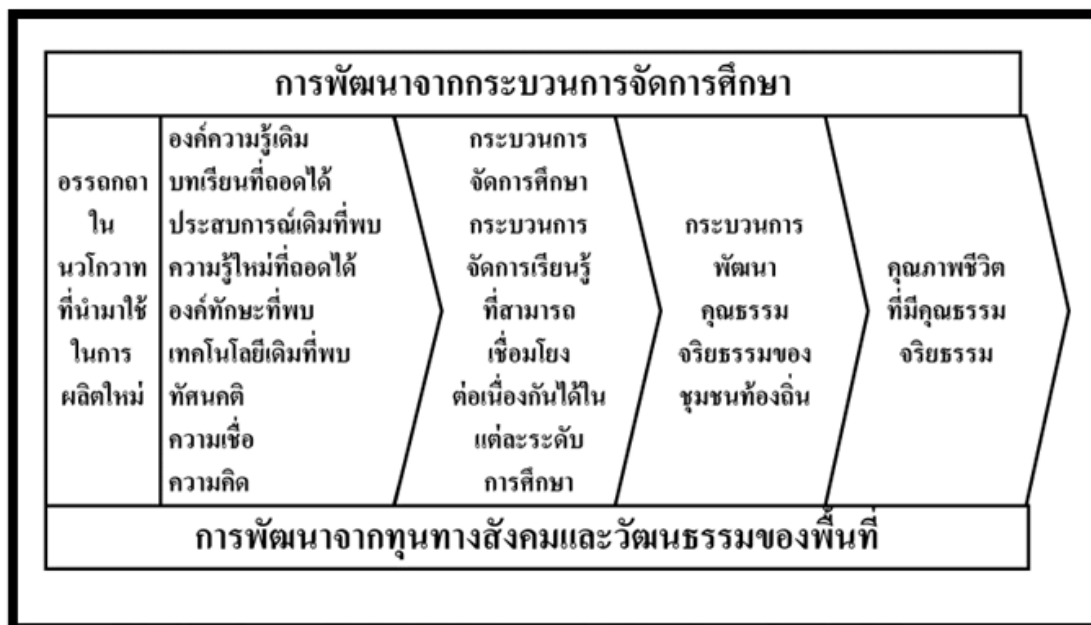
4. ยุทธศาสตร์หรือวิธีการนำแนวทาง ไปใช้ ประกอบด้วย

4.1 โครงสร้างของความคิด ปรากฏดังนี้

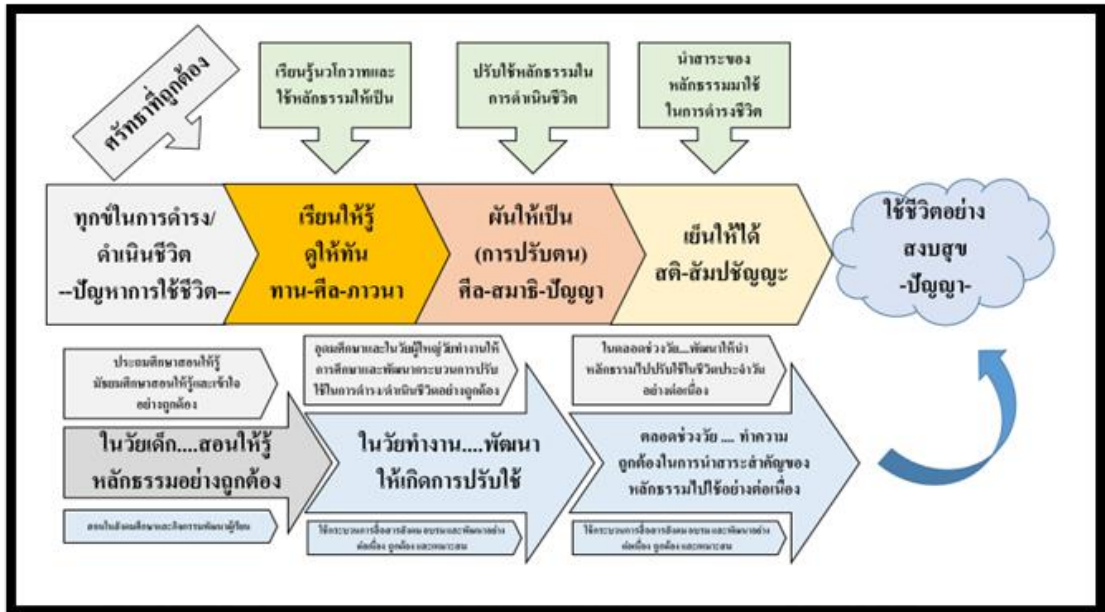
คำอธิบาย: เมื่อคนในสังคมเผชิญหน้ากับทุกซ์ประเภทต่าง ๆ ที่โหมเข้ามาในวงจรของชีวิตแล้ว คนจะใช้หลักสติสัมปชัญญะในการดำรงชีพ ใช้หลักหิริ โอตตัปปะในการดำเนินชีวิตผ่านกระบวนการทางไตรสิกขา และกระบวนการทางไตรลักษณ์ เพื่อมุ่งเข้าสู่ความสุขในชีวิตด้วยการรู้เท่าทันกับชีวิตในสังคม และใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างเปี่ยมสุข

4.2 ปรัชญาของการจัดการศึกษาเพื่อการขยายผลตามแนวทาง ดังกล่าว ปรากฏ ดังนี้

คำอธิบาย: การทำให้ “ธรรม” เป็น หนึ่งเดียวกับ “การดำเนินชีวิต” จึงเป็นเรื่องสำคัญที่มาเติมเต็มและสร้างสมดุลให้การดำเนินชีวิต หลักการทำให้ “ธรรม” เป็นหนึ่งเดียวกับการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องที่มีหลักการอยู่ข้อเดียวคือ การดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท ซึ่งหมายถึงการไม่ประมาทในการประกอบอาชีพ ในการศึกษา ในการทำความดี หรือกิจกรรมอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน โดยจัดสาระการเรียนรู้หรือการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

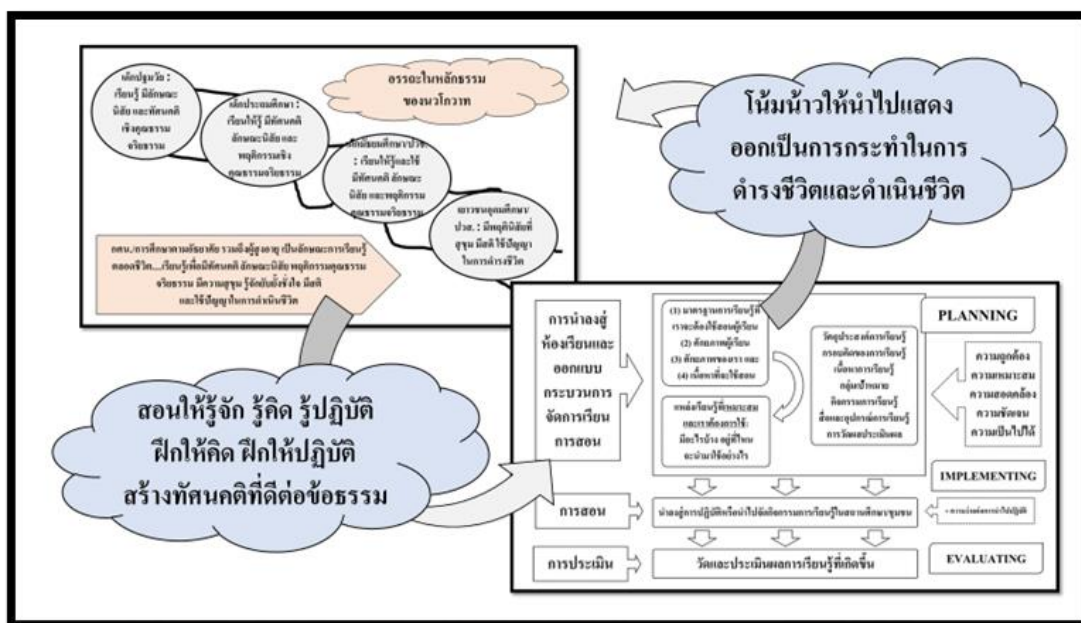
4.3 ยุทธศาสตร์ในการจัดการศึกษา คือ การใช้การศึกษาเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ในลักษณะที่เป็นการศึกษาตลอดชีวิต

คำอธิบาย: หลักการนี้เป็นที่รวมของหลักการต่างในหนังสือนวนิโวกาถ เป็นองค์ความรู้ของนวนิโวกาถทำให้เกิดความเท่าทันความจริงของชีวิตในฐานะ “มนุษย์” คือ การเรียนรู้ให้เข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติในโลกตามหลักการธรรมนิยาม และยอมรับความจริงตามหลักการนั้น ไม่ปฏิเสธความจริงของโลกที่เราได้รับ การศึกษาจึงทำให้มนุษย์สามารถกำกับควบคุมพฤติกรรม การกระทำของตนต่อคนอื่นในฐานะสมาชิกในสังคม ตามบทบาทหน้าที่ โดยการจัดการศึกษาหรือการฝึกจิตมนุษย์ในแต่ละระดับ ย่อมมีความแตกต่างกันตามศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละวัย หากแต่เมื่อกว่าจะเติบโตเต็มที่แล้ว การฝึกมนุษย์จากหลักธรรมย่อมก่อให้เกิดความเป็นมนุษย์ในสังคมได้อย่างสูงสุด

4.4 กลยุทธ์ในการออกแบบการจัดการศึกษาหรือการจัดการเรียนรู้ สามารถกระทำได้

ดังนี้

คำอธิบาย: หลักการนี้ สามารถออกแบบกิจกรรม นำไปฝึกฝนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตจากหลักธรรมนวกวาทอันเป็นการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกที่เน้นมองสถานะองค์ความรู้ภายในมองออกไปในโลกภายนอก ภายในสังคม และเลือกใช้สิ่งที่ดีมาพัฒนาตนเอง ละเว้นการทำในสิ่งที่ไม่ดี และรักษาใจของตนเองให้ปกติ และทั้งหมดนี้ เป็นสิ่งที่ทำได้ด้วยการฝึกฝนและใช้ “สติ สัมปชัญญะ และhiri โอตัมปะ” เป็นฐานในการดำรงชีวิตและดำเนินชีวิต ตามลักษณะและกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและ/หรือการจัดการเรียนรู้

5. การนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย 2 กลวิธีหลัก คือ

5.1 การพัฒนาและปรับปรุง ประกอบด้วย การพัฒนาองค์ประกอบทางการศึกษา ให้ประการ ได้แก่

พัฒนาผู้เรียน โดยการสร้าง Mindset หรือทัศนคติเชิงบวกในการเรียนการสอน หลักธรรมทางพุทธศาสนาว่า ไม่ใช่การสอนบาลีที่ยากและห่างไกลต่อการทำความเข้าใจในการใช้ชีวิต แต่เป็นการสอนการใช้ชีวิตผ่านสาระของข้อธรรม

พัฒนาครู ให้มีความเข้าใจในอรรถของหลักธรรม และนำสาระสำคัญของหลักธรรม มาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ไม่ใช่หลักธรรมมาสอนโดยตรง

พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตร ทั้งในเชิงกิจกรรมการเรียนรู้โดยตรงและ กิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน ทั้งในลักษณะที่เป็นหลักสูตรแกน หลักสูตรเสริม และหลักสูตรแฝง

พัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ ที่เน้นในลักษณะของความเป็นตัวออกมากกว่า การใช้ทิศทางของตัวออกมาเป็นแกนหลักในการจัดการเรียนรู้ เพราะหลักคิดของการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกัน

พัฒนาสื่อการเรียนรู้ ที่เป็นการช่วยเสริมการทำความเข้าใจในการนำเสนอหรือ อรรถของข้อธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่สอนอรรถบาลีของข้อธรรมและเข้าใจว่าไม่สามารถนำไปใช้ได้จริง

5.2 การสนับสนุนและส่งเสริม ประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

5.2.1 ให้องค์กรภายนอกโรงเรียนได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริม และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในทุกมิติ

5.2.2 ให้บุคลากรทางการศึกษาได้พัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ (สื่อ หลักสูตร วิธีการจัดกิจกรรม) สำหรับการจัดการศึกษาและเรียนรู้ให้กับเด็กต่างวัฒนธรรมในพื้นที่แนวชายแดน

5.2.3 การทำวิจัยเพื่อหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษาเรียนรู้ของเด็กต่างวัฒนธรรม

6. ประเด็นการพัฒนาที่ควรดำเนินการต่อไป ประกอบด้วย

กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงอุดมศึกษาฯ ควรพัฒนาหลักสูตรหรือออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนร่วมกับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งในการนำข้อธรรมในแนวโกวาทมาเป็นเครื่องมือหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน

มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีการวิจัยความหมายของข้อธรรมในพระไตรปิฎก และแปลความหมายของข้อธรรมเหล่า นั้น ออกมาในระดับโลกียชน เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจและนำไปใช้ในสังคมปัจจุบัน

กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานทางการศึกษา ควรศึกษาและเรียนรู้หลักแนวโกวาท และแปลลงสู่กระป๋องปฏิบัติผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ระบบการศึกษาทั้งสามเป็นเครื่องมือ

หน่วยงานทางการศึกษาสงฆ์ ควรศึกษาหลักการทางพุทธศาสนา และแปลออกมาเป็นภาษาทางโลกที่โลกียชนสามารถสดับได้และนำไปใช้ประโยชน์ได้ พร้อมกับนำไปเผยแพร่ให้สามารถนำไปใช้ได้จริง

หน่วยงานทางการศึกษาควรศึกษาหลักธรรมในหลักมงคล 38 ประการ ในฐานะเป็นหลักการพัฒนาตนจากโลกียะชนสู่การเป็นอริยชน

นักวิจัยทางการศึกษาควรศึกษาแก่นทางพุทธศาสตร์ และนำอรรถอธิบายมาเผยแพร่ให้กับคนในสังคมยุคใหม่ได้ทราบอย่างเป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่อธิบายในมิติมหัศจรรย์ที่เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ (ความเป็นจริง) ไม่สามารถอธิบายได้ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในหลักการทางศาสนา

ผลการประเมินร่างแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

ผลสรุปการประเมินร่างแนวทางจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้จากการทำการประเมินออนไลน์อย่างไม่เป็นทางการ พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความคิดเห็นในเชิงเห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้เห็นได้ว่าแนวทาง ดังกล่าว สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างค่อนข้างชัดเจน และมีความเป็นไปได้ค่อนข้างมากในทางปฏิบัติ ซึ่งทำให้เห็นได้ว่า แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่โดยใช้หลักธรรมนวกวาทเป็นฐาน ปรากฏตามผลการประเมินข้างต้น

บทที่ 5

บทสรุป

วัตถุประสงค์ของการวิจัยแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท คือ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักธรรมจากนวกวาท โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาสำรวจ และวิเคราะห์หลักธรรมจากนวกวาท และนำมาประยุกต์สร้างเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต โดยใช้สภาพความเป็นจริงของความเป็นสังคมยุคใหม่เป็นฐาน

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. หลักธรรมของนวกวาทมีอยู่ด้วยกัน 10 ธรรมบท แต่ละบทมีอรรถของความหมาย ที่ชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมและหลักในการดำรงชีวิตและการดำเนินชีวิต และมองว่า หัวใจสำคัญของหลัก ในการดำรงและดำเนินชีวิตจากนวกวาทอยู่ที่คำว่า “สติ”
2. แนวทางการดำรงชีวิตอยู่ที่หลัก “โพชฌงค์” หรือการดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันตัวเอง นั่นคือ “การรู้สภาพแห่งตน-รู้จิตของตน-รู้ธรรมในการรักษาตน-รู้การกระทำให้ตน” โดยมีแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาทอยู่ที่การดำเนินชีวิตที่ “มีและใช้” สติ สัมปชัญญะ กับหิริ โอตตัปปะ เป็นกลไกทุกกิจกรรมของการใช้ชีวิตประจำวัน ในลักษณะของการตระหนักรู้เท่าทัน เหตุปัจจัยใช้ปัญญาในการจัดการชีวิต และดำเนินชีวิตแบบ “เรียนให้รู้-ดูให้ทัน-ผันให้เป็น-เย็นให้ได้” อันเป็นการดำเนินชีวิตที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรู้และมีสติ กับมีแนวทาง ในการนำหลักนวกวาทลงสู่การดำรงและดำเนินชีวิตด้วยหลักโพชฌงค์ ด้วยการนำลงสู่สังคมในลักษณะ การจัด “การศึกษาที่แท้จริง” ที่ทำให้ “ธรรม” เป็นหลักและแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน และหรือคนในสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

ธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมและกำกับพฤติกรรมของตนเอง ในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่ปัญหาความทุกข์ในชีวิตก็จะยังคงเป็นปัญหาแบบเดิม ๆ เป็นปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมที่ตนกระทำต่อตนเองหรือเรียกว่าพฤติกรรมที่ตนเองเลือกกระทำ ในการดำรงชีวิต และพฤติกรรมที่ตนเองกระทำต่อคนอื่น สิ่งอื่น หรือเรียกว่าเป็นพฤติกรรมในการดำเนิน ชีวิตมีต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ ยิ่งสังคมมีความทันสมัยมากขึ้นเท่าไร การมีธรรมเป็นเครื่องกำกับ

พฤติกรรมและการกระทำของตนก็ยิ่งสำคัญมากขึ้นเท่านั้น เพราะธรรมที่แท้จริงเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมกับบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ ความเป็นจริงของชีวิตและความเป็นจริงของบริบทสถานการณ์ของสังคม ไปพร้อม ๆ กัน การนำธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตจึงไม่ใช่เรื่องของการท่องจำค้ำองค้ำความรู้ ไม่ใช่เรื่องพิธีกรรม และไม่ใช่เรื่องของภาษาธรรมที่ฟังไม่เข้าใจ แต่ธรรมเป็นเรื่องเดียวกันกับการดำเนินชีวิตอย่างรู้ตัวเท่าทันตัวเอง นั่นคือ “การรู้สภาพแห่งตน-รู้จิตของตน-รู้ธรรมในการรักษาตน-รู้การกระทำให้ตน” ดังนั้น การดำเนินชีวิตจากหลักธรรม จึงเป็นการดำเนินชีวิตอย่างที่มีและใช้สติ สัมปชัญญะ หิริ โอตตัปปะ เป็นกลไกในการใช้ชีวิต

การนำธรรมลงสู่วิถีการดำเนินชีวิต จึงเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตที่มองเห็นความเป็นมนุษย์ เข้าใจความเป็นมนุษย์ และปฏิบัติต่อกันอย่างเคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่เหมือนกัน ทุกกิจกรรมทุกการกระทำในชีวิตประจำวัน จึงเป็นการตระหนักรู้เท่าทันเหตุปัจจัยและใช้ปัญญาในการบริหารจัดการ กลายเป็นวงจรการดำเนินชีวิตแบบ “เรียนให้รู้-รู้ให้ทัน-ผันให้เป็น-เย็นให้ได้” อันเป็นการดำเนินชีวิตที่รับมือกับความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้น

การจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นในระบบ นอกระบบ หรือตามอัธยาศัย แท้จริงจึงต้องเป็นการจัดการศึกษาที่ทำให้ธรรมเป็นการดำเนินชีวิตของผู้เรียน

ความสำคัญของนวโกวาท

นวโกวาทเป็นองค์ความรู้ของความเป็นจริงของชีวิต เริ่มตั้งแต่หลักธรรมในข้อธาตุ 6 ชั้น 5 อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 สัมผัส 6 วิญญาณ 6 เวทนา 6 ที่ทำให้มนุษย์ทุกคนได้รู้จักเกี่ยวกับตนเอง ได้เข้าใจตนเองตามความเป็นจริงทางธรรมชาติ ทั้งยังเป็นบ่อเกิดหรือพื้นฐานในความเข้าใจถึงการกระทำหรือ การดำเนินชีวิตที่ตนเองกระทำว่าจะนำสุขหรือนำทุกข์มาให้แก่ตน อาทิ สติ สัมปชัญญะ หิริ โอตตัปปะ กตัญญู กตเวทิต จักร 4 วุฒิ 4 พละ 5 อินทรีย์ 5 นิรวรณ 5 อริยทรัพย์ 7 เป็นต้น นวโกวาทยังช่วยทำให้มนุษย์มองเห็นความเป็นจริงที่ว่าชีวิตของตนเองสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชีวิตผู้อื่น ไม่ว่าจะโดยเจตนาหรือไม่เจตนาและโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม อาทิเช่น อกุศลมูล 3 กุศลมูล 3 พุจริต 3 สุจริต 3 อคติ 4 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 อนันตริยกรรม 5 คาราวะ 6 สาราณียธรรม 6 เป็นต้น การกระทำของตนนั้นย่อมส่งผลหรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตของผู้อื่น

ซึ่งหากตนปฏิบัติไม่ถูกต้องไม่เหมาะสมกับฐานะภาพ บทบาทความรับผิดชอบ ย่อมนำมาซึ่งความเสียหายกลายเป็นความทุกข์เป็นปัญหาทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การรู้และตระหนักในความจริงของชีวิตนี้เป็นฐานสำคัญของการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นสังคม เพราะทำให้เห็นคุณค่าที่สำคัญที่สุดของชีวิต นั่นคือคุณค่าของ “ความเป็นมนุษย์” และที่สำคัญยิ่งนัยสำคัญของข้อหลักธรรมต่าง ๆ ในนวโกวาท ล้วนแสดงให้เห็นว่า “ตนเอง” นั้นแหละสำคัญที่สุดที่จะสร้างทุกข์หรือสุขในชีวิต เพราะตนเองเป็นผู้เลือกเป็นผู้กระทำ มิใช่เป็นผู้ถูกกระทำหรือไม่มีทางเลือก ดังนั้นแม้สังคมมนุษย์จะพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ของโลกภายนอกไปอย่างไร เพียงไหนก็ตาม ธรรมหรือความเป็นจริงของชีวิตนี้ก็ยังคงเป็นจริง

อยู่เหมือนเดิม เพียงแต่โลกยุคใหม่อาจทำให้มนุษย์ส่วนหนึ่งหลงลืมธรรมหรือความเป็นจริงของชีวิตไปได้ เพราะยิ่งสังคมมนุษย์มีความรู้มากขึ้น มีนวัตกรรมเทคโนโลยีมากขึ้น ทำให้ความต้องการของชีวิตเพิ่มมากขึ้นและซับซ้อนมากขึ้นตามไปด้วย ความต้องการที่ขาดธรรมหรือขาดความเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตนี้เอง ที่จะกลายมาเป็น “สาเหตุ” ของความทุกข์หรือปัญหาในการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ เพราะรู้ไม่เท่าทันว่าเป็นความต้องการที่แท้จริงต่อการดำเนินชีวิตในฐานะความเป็นมนุษย์หรือไม่

ในขณะที่เดียวกันหลักธรรมในนวโกวาทก็ได้ให้เครื่องมือให้วิธีการการจัดทุกข์หรือปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่ขาดธรรม หรือเป็นความต้องการที่เกิดจากตัณหา ความโลภ โกรธ หลง ไว้ด้วย ซึ่งทำได้หลายระดับหลายวิธีการตั้งแต่ป้องกันไม่ให้เกิด หรือ เกิดแล้วจะลด ละ เลิก หรือขจัดทุกข์ปัญหานั้น ๆ อาทิ อริยสัจ 4 สัปปริสธรรม 7 โพชฌงค์ 7 โลกธรรม 8 เป็นต้น องค์กรธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้มนุษย์สามารถทำความเข้าใจในเหตุแห่งทุกข์และหนทางแห่งการดับทุกข์ ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

ซึ่งองค์ความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องตระหนักรู้และใช้อยู่ในวิถีชีวิตปกติประจำวัน ยกตัวอย่าง เช่น หลักธรรม เรื่องโลกธรรม 8 การเข้าใจใน การมีสุข การมีทุกข์ การมีลาภ การเสื่อมลาภ การได้ยศ การเสื่อมยศ การได้รับสรรเสริญ และการถูกนินทา ว่าเป็นสิ่งปกติของสังคัมมนุษย์ ยอมรับได้ทั้งในส่วนที่เป็นสิ่งที่เราต้องการ และรับได้ในสิ่งไม่ต้องการ แต่ต้องได้รับ ด้วยจิตใจที่เป็นปกติ ด้วยจิตใจที่เต็มไปด้วยความรู้ และยอมรับความเป็นจริง มนุษย์ทุกคนต้องได้รับเหมือนกัน แต่มนุษย์ในสังคัมมักจะยอมรับแต่ในส่วนที่ตนต้องการ คือ การมีความสุข การได้ลาภ การได้ยศ ได้รับ การสรรเสริญ และมักไม่ยอมรับในสิ่งที่ตนเองไม่ต้องการ คือ ความทุกข์ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา เมื่อไม่ยอมรับว่าเป็นสิ่งธรรมดาของสังคัมมนุษย์ ย่อมเป็นการคิดฝืนต่อความเป็นธรรมดาของสังคัมมนุษย์ ก็ได้รับความบีบคั้น ความเดือดร้อนใจ และความทุกข์ในการดำรงชีวิต ดังนั้น การที่มนุษย์จะอยู่กับความเป็นธรรมดาของโลกได้อย่างเป็นสุข ย่อมต้องมีกระบวนการพัฒนาตนเองให้เข้าใจความเป็นจริงของโลก อย่างถ่องแท้ คือ การฝึกคิดว่า การที่เรามีสุขในวันนี้ วันพรุ่งนี้เราก็อาจมีทุกข์ได้ การที่เรามีลาภในวันนี้ ชั่วโมงต่อไปเราก็อาจเสื่อมจากลาภนี้ได้ การที่เราได้ยศ ได้ตำแหน่งในวันนี้ วันพรุ่งนี้เราอาจจะถูกถอดยศ ถอดตำแหน่งได้ หรือวันนี้เราได้รับการสรรเสริญ วันพรุ่งนี้เราอาจถูกนินทาได้ การฝึกคิดเยี่ยงนี้ เป็นการพัฒนาตนเองให้ยอมรับว่าโลกธรรม 8 เป็นสิ่งที่เราจะต้องได้รับ เมื่อถึงเวลาที่เรารับจริง ๆ แล้ว จะทำให้จิตใจเราเป็นปกติ ไม่เป็นทุกข์ เนื่องจากฝึกใจยอมรับไว้แล้วนั่นเอง

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า “ธรรม” ก็คือ พฤติกรรม การกระทำที่มนุษย์ใช้ในการดำรงและดำเนินชีวิตนั่นเอง การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมจากนวโกวาทจึงเป็นเรื่องที่ “ตนเอง” เป็นผู้สร้างสุขหรือทุกข์ ให้กับตนเองอย่างแท้จริง ทั้งนี้การตระหนักรู้เท่าทันธรรมหรือความเป็นจริงของชีวิตทั้งหมดทั้งมวลจากนวโกวาทนั้น อาศัยธรรมสำคัญ 2 ข้อธรรม คือ สติ และสัมปชัญญะ

เป็นตัวนำหรือเป็นกลไกขับเคลื่อนการดำเนินชีวิต การมีสติ สัมปชัญญะ เป็นเหมือนการติดเบรกชีวิต ให้คิดก่อนทำ ให้ตระหนักว่ารอบด้านก่อนตัดสินใจทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ทั้งนี้การดำเนินชีวิตของมนุษย์

ในสังคมยุคใหม่นี้ เปรียบเสมือนได้ว่าเป็นการเดินทางอยู่บนปากเหวที่ทอดยาวไกลไปตลอดชีวิต ที่หากก้าวพลาดพลั้งเพียงก้าวเดียวก็อาจไม่มีโอกาสได้กลับมาเดินอยู่ที่ปากเหวดังเดิมได้ จึงต้องมีเครื่องมือช่วยพยุงชีวิตไว้ เครื่องมือนั้น คือ สติ สัมปชัญญะ อธิบายให้เข้าใจโดยละเอียดได้ว่า มนุษย์ที่ตกเหวชีวิต คือ คนที่วู่วาม ไม่รู้จักคิด ปล่อยความนึกคิดไปตามความรู้สึกที่ตนเองชอบใจหรือไม่ชอบใจ ทำให้ตัดสินใจผิดพลาด ส่วนมนุษย์ที่เดินบนปากเหว แต่เป็นผู้ที่รู้จักระลึกรู้สึกได้ก่อนที่จะทำอะไร จะคิดอย่างไรจึงจะถูกต้อง ไม่หลงลืมตัวโดยมีดุลยพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนจึงปฏิบัติ หรือแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา เรียกว่า มนุษย์มีสติ เป็นเครื่องมือพยุงชีวิต และในขณะที่มนุษย์ผู้นี้ กำลังเดินอยู่บนขอบเหวนั้น ต้องมีความคิดอยู่ตลอดเวลาว่ากำลังก้าวเดินไปบนขอบเหว และควรก้าวเท้าใดก่อน เท้าใดหลัง ควรให้น้ำหนักในการวางเท้าขนาดใด ลักษณะที่รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา นี้เรียกว่า มนุษย์มีสัมปชัญญะ เป็นเครื่องมือพยุงชีวิต เพราะเป็นหลักการควบคุมเส้นทางดำเนินชีวิตไม่ให้พลั้งเผลอทำในสิ่งที่ไม่สมควร เปรียบเหมือนทางเสือ ที่คอยกำหนดทิศทางไม่ให้เรือแล่นไปเกยตื้น เป็นเครื่องปลูกเรือให้เป็นคนมีเหตุผล รู้จักไตร่ตรองด้วยปัญญา และสนับสนุนธรรมคือการรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล เหมือนคนที่มีพ่อแม่คอยห้ามลูกไม่ให้ทำความชั่ว แนะนำให้ทำในเรื่องที่ดี การพัฒนาตนเองให้เป็นคนมีสติ สัมปชัญญะ ในชีวิตประจำวัน ฝึกได้โดยง่าย เป็นการฝึกที่เรียบง่ายที่สุด คือ การฝึกคิด ฝึกรู้สึก อยู่กับสิ่งที่ตนเองกำลังกระทำอยู่ทุกขณะ โดยเริ่มต้นจากการฝึกคิด ฝึกรู้สึก ในสิ่งที่กำลังกระทำจากเวลาน้อย ๆ 1 นาที 2 นาที 5 นาที ไปจนกระทั่งอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้กระบวนการฝึกสตินั้น ผู้ที่ไม่เคยฝึกอาจคิดว่ายาก ฝึกไม่ได้ แต่ขอยกเปรียบเทียบกับกระบวนการนำลิงป่า มาฝึกให้เล่นละครสัตว์ ขั้นตอนแรก จะนำลิงมาผูกเชือกและล่ามไว้ที่หลัก ในช่วงแรก ๆ เมื่อลิงป่าไม่เคยถูกล่าม จะดิ้นรนและวิ่งออกไปจากหลักจนสุดเชือกที่ล่ามไว้ เมื่อสุดเชือกแล้วไปไม่ได้ ลิงจะกลับมาที่หลักเดิม แล้วจะวิ่งออกไปอีกจนสุดเชือก ทำอย่างนี้จนหมดแรง เมื่อหมดแรงแล้วจะนอน เมื่อมีแรงก็จะลุกขึ้นมาเดินต่อไปอีก แต่เมื่อหลายวันเข้า ลิงจะเริ่มเรียนรู้ว่า จะเดินอย่างไรก็ไม่มีความห่างจากเชือกที่ล่ามไว้ได้ ก็จะค่อยกลับมาเชื่องฟังคำสั่งสอนของครูฝึกที่เป็นมนุษย์ จิตของมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน ต้องฝึกให้จิตหยุดนิ่งให้ได้ก่อน จึงจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการกำกับควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสมและเป็นประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ยิ่งในสังคมยุคใหม่ ในขณะนี้ เป็นสังคมที่การเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเกิดขึ้นรวดเร็วและรุนแรง สติและสัมปชัญญะ จึงยิ่งมีความสำคัญและจำเป็นกับการรับมือหรือเผชิญหน้ากับผลของการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ถ้าทุกคนในสังคม มีและใช้สติ สัมปชัญญะ เป็นเครื่องมือเป็นกลไกขับเคลื่อนการดำเนินชีวิต ในชีวิตประจำวันเหมือนกันจะส่งผลให้เกิดความสงบสุขในระดับบุคคล และเกิดสันติภาพในระดับสังคมได้อย่างแท้จริง เพราะกระบวนการดำเนินชีวิตจะกลายเป็นวงจรของการเรียนรู้ รมัดระวัง

พฤติกรรมของคนที่จะไม่สร้างปัญหาหรือทุกข์ให้แก่ตนเองและสังคม แต่จะกลายเป็นสังคมที่คนอยู่ร่วมกันอย่างเห็นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ของกันและกัน แต่ถ้าหากสติ สัมปชัญญะ ของมนุษย์อ่อนแอ การดำเนินชีวิตก็จะตกเป็นทาสของกิเลสที่มาในรูปของความทันสมัยของเทคโนโลยี จนทำให้สามารถกระทำทุกอย่างแม้แต่มองข้ามคุณค่าความเป็นมนุษย์ของตัวเอง เพียงเพื่อให้ได้ครอบครองหรือเสพบริโภคในสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านั้น จนเกิดเป็นวิกฤตทางสังคมแล้วย้อนกลับมาทำร้ายทำลายชีวิตตนเอง

กล่าวสรุปในที่สุดได้ว่า “ธรรม” กับ “การใช้ชีวิต” กับ “การกระทำทุกอย่างในชีวิตประจำวัน” เป็นเรื่องเดียวกัน นั่นคือต้องมีความเข้าใจในชีวิตหรือเข้าใจในความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องเป็นพื้นฐาน เมื่อตระหนักว่าชีวิตหรือความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด และปัจจัยภายนอกเป็นเพียงสิ่งที่มาอำนวยความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับคุณค่าความเป็นมนุษย์เท่านั้น

สภาพสังคมในอนาคต

นวัตกรรมและเทคโนโลยีจะยิ่งเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไปอย่างไม่สามารถคาดการณ์ได้ถึงผลกระทบที่ตามมา ดังนั้นในสถานการณ์ที่ต้องดำเนินชีวิตของตนเองท่ามกลางนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นนี้ “สัปปุริสธรรม 7” จึงเป็นธรรมที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตอย่างยิ่ง เพราะเป็นหลักในการพิจารณาชีวิต คือ 1) การเป็นคนที่มีสติหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเองหรือคนอื่น 2) การเป็นคนที่มีสติว่าผลที่ตนเองได้รับ หรือที่คนอื่นได้รับ มีอะไรเป็นต้นเหตุ 3) การเป็นคนที่มีสติตัวเองคือรู้ว่าควรใช้ชีวิตอย่างไร 4) ความเป็นคนที่มีสติประมาณในการชีวิต 5) การเป็นคนที่มีสติเวลว่าควรทำหรือไม่ควรทำในกิจการงานต่าง ๆ 6) การเป็นคนที่มีสติพิจารณาเข้าหากลุ่มคน 7) การเป็นคนที่มีสติคบคน ดังนั้น การฝึกฝนตนเองก่อนที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันว่า เป็นสิ่งที่เหมาะสมด้วยเหตุ ด้วยผล เหมาะสมกับตน พอประมาณ ถูกเวลา เหมาะกับกลุ่มคน และเหมาะสมกับคนที่เกี่ยวข้องกับเราแล้วหรือยัง เป็นการสร้างวัคซีนให้กับตนเอง อยู่ในสังคมเทคโนโลยีปัจจุบันได้อย่างปกติสุข ดังนั้น ถึงแม้ว่ากิจกรรมปกติในชีวิตประจำวันจะต้องพึ่งพาและใช้เทคโนโลยีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขอเพียงแต่ให้มนุษย์มี หลักธรรม “สติ” อยู่กับตัว ก็จะสามารถนำธรรม หรือองค์ความรู้ความจริงของชีวิต มาใช้ได้ทันกับสถานการณ์ ซึ่งจะทำให้การใช้ชีวิตประจำวันที่ต้องเกี่ยวข้องกับพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้นั้น เกิดขึ้นอย่างเป็นประโยชน์ แท้จริงเพราะมนุษย์สามารถใช้เทคโนโลยีนั้นได้ด้วยสติ ไม่ได้ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี และใช้เท่าที่จำเป็น ตัวอย่างที่เห็นชัดพบได้ในทุก ๆ วัน เมื่อมนุษย์ขาดสติในการใช้เทคโนโลยีสร้างผลเสียหรือปัญหาให้เกิดขึ้นกับตนและสังคม ก็เช่นเรื่องการสื่อสารออนไลน์ การที่ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ได้จากทุกที่ ทุกเวลา ข้อมูลที่ทุกคนเข้าถึงได้ มีทั้งที่เป็นสาระ ไม่เป็นสาระ ไม่เป็นประโยชน์ และเป็นโทษ เด็ก ๆ เรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้จากสื่อออนไลน์ พ่อแม่ผู้ปกครอง ไม่มี

ความสามารถที่จะติดตามกำกับดูแลแนะนำ การรับรู้ของลูกตนเองได้เหมือนในอดีต เราจึงได้เสพข่าวจากสื่อต่าง ๆ แทบทุกวันว่า มนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ไม่อดทนต่อการทำงานหนัก เรียนหนัก ไม่อดทนต่อความต้องการในสิ่งยั่วยวนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอดทนต่ออำนาจความอยาก เช่น รับสินบน ผิดลูกเมียชาวบ้าน เห็นเงินตาโต ทำร้ายรังแกกันถึงตาย จากการมองหน้ากัน หรือการก่นด่ากันโต้ตอบกันในสังคมออนไลน์ ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยเจอหน้าตากันมาก่อนด้วยซ้ำ แสดงให้เห็นว่าสังคมมนุษย์ปัจจุบันขาด ขันติ อดทน อดกลั้น และโสรจจะ ความสงบเสงี่ยมของตนเอง หากแต่ถ้ามี “สติ” ระลึกรู้ทัน ก็จะสามารถอดทน อดกลั้น ต่อข้อความ ข่าวสารที่เสพอยู่ขณะนั้น ทำให้ตนกำกับพฤติกรรมของตนไม่ให้แสดงพฤติกรรมที่น่ารังเกียจหรือเป็นโทษออกมา อดทน อดกลั้น ความสงบเสงี่ยมเป็นการฝึกฝนจิตใจของตนเองให้อดทนเริ่มตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ได้ก่อน เช่น ฝึกอดทนต่ออากาศหนาวในห้องแอร์โดยไม่บ่นรำคาญ อดทนต่ออากาศร้อนเมื่อแอร์เสีย อาจเป็นเพียงเวลา 5 นาที 10 นาที ก่อน จากนั้นจึงฝึกอดทนในเรื่องที่ใหญ่ขึ้น มากขึ้น เช่น อดทนต่อคำทอต่อว่า ของเพื่อนของพี่น้อง และของคนอื่น ๆ โดยมีหลักคิดว่า เหตุการณ์ หรือเรื่องที่เราได้พบเจอนั้น เป็นเรื่องมีสาระ มีคุณประโยชน์ ต่อชีวิตเราหรือไม่ หากมีเราก็ยินดีอดทนรับฟัง หากเป็นเรื่องไม่มีสาระ ก็ไม่นำมาเก็บไว้ในใจตนเองให้เป็นขยะในใจ กระบวนการคิด การฝึกเขียนนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันชีวิตให้อยู่ในสังคมปกติ หรือสังคมออนไลน์ ได้อย่างปกติสุข

ดังนั้น ถึงแม้ว่าเทคโนโลยีจะกระตุ้นและเร่งให้คนเกิดความต้องการในการเสพบริโภคจนเกินความจำเป็นที่แท้จริงของชีวิต แต่การดำเนินชีวิตก็จะเป็นทุกข์ ไม่พบกับปัญหาอันเนื่องจากเทคโนโลยีนั้น ๆ เพราะมีหลักธรรมที่ช่วยให้รู้เท่าทันในสถานการณ์ นั่นคือ หลักธรรม ควรไม่ประมาท ในที่ 4 สถาน คือ 1) ระวางใจไม่ให้ยินดีในอารมณ์ที่ยั่วยวนให้ลุ่มหลง 2) ระวางใจไม่ให้จมปลักอยู่กับความแค้นเคือง 3) ระวางใจไม่ให้ลุ่มหลงในสิ่งที่ทำให้ลุ่มหลง 4) ระวางใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์ที่ทำให้มัวเมา การพิจารณาทุกขณะต่อการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน ถึงแม้ว่าจะมีสิ่งยั่วยวนมากมายก็ตาม แต่หากฝึกตนเองให้มีสติระลึกรู้ก่อนใช้ว่าจะใช้เท่าที่จำเป็น ไม่ใช่เพราะติดความลุ่มหลง และถึงแม้ว่ามนุษย์จะยังต้องดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างไม่รู้ว่าจุดสิ้นสุดมีหรือไม่ที่ไหนเมื่อไหร่ แต่มนุษย์ก็สามารถที่จะอยู่ท่ามกลางสถานการณ์นี้ได้โดยไม่เป็นทุกข์และไม่สร้างทุกข์ให้กับทั้งตนเองและสังคมด้วยทำตาม หลักธรรม เวสัชชกรณธรรม คือหลักธรรมที่ทำให้เกิดความกล้าหาญ คือ 1) ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักการที่ตนเองยึดถือ และความดีที่ตนเองกระทำ 2) มีความประพฤติกฎต้องดีงาม ไม่ผิดระเบียบวินัย ไม่ผิดศีลผิดธรรม 3) เป็นคนคงแก่เรียน ได้แก่เรียนมาก และรู้มาก 4) มีความเพียรพยายามในการทำงาน 5) มีความรอบรู้เข้าใจในเหตุและผล ดี ชั่ว สิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ อีกทั้ง ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ จากนโวกาพ ที่ช่วยให้การดำเนินชีวิตหลุดพ้นจากวงจรความทุกข์ ความสุขของชีวิตได้ ด้วยการช่วยปรับเปลี่ยนวงจรการดำเนินชีวิตจากการพึ่งพาการเสพการบริโภคตามความต้องการ กลายเป็นวงจรของการใช้

ปัญญาในการดำเนินชีวิตเกิดความเป็นอิสระ ลดละการพึ่งพาการเสพการบริโภคนิยมที่เกินความจำเป็นของชีวิตได้ เช่น จักร 4 ซึ่งเป็นหลักธรรม 4 ประการที่นำบุคคลไปสู่ความเจริญ ประกอบด้วย 1) การอยู่ในพื้นที่อันเหมาะสม 2) การเข้าไปคบกับคนดี 3) การรักษาตนให้อยู่ในความดี ได้แก่การทำดี การพูดดี การคิดดี และ 4) การเป็นคนเคยทำความดีมาก่อน การรู้จักเลือกการดำเนินชีวิตในพื้นที่ที่เหมาะสม การรู้จักเลือกคบคนดี การรู้จักเลือกทำดี พูดดี คิดดี และการเป็นคนที่เคยทำความดีมาก่อน จะเป็นหลักการที่ทำให้การชีวิตของมนุษย์เป็นอิสระได้ ลดความพึ่งพิงเพื่อได้ เพราะมีความดีภายในตนเอง และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมนวกวาทจึงเป็นการดำเนินชีวิตที่เอาชีวิตเป็นตัวตั้งเป็นการใช้ชีวิตที่เห็นคุณค่าความหมายที่แท้จริงของชีวิต และอยู่กับโลกตามความเป็นจริงของโลกตามหลักธรรม สามัญลักษณะ หรือ กฎธรรมดาหรือข้อกำหนดที่แน่นอนของทุกสิ่งในโลก คือ 1) ความเปลี่ยนแปลง 2) ความไม่สามารถคงทนอยู่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว 3) เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ของใคร ไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร การฝึกคิด ฝึกทบทวนในกฎธรรมดาของโลก 3 อย่างนี้อยู่เป็นประจำทุกวัน จะทำให้เราใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท หรือกล่าวอีกแง่หนึ่ง ก็คือ การมีสติ สัมผัสปัญญาในการดำเนินชีวิตนั่นเอง ซึ่งถ้าปฏิบัติจนเป็นปกติก็จะส่งผลให้เกิดตระหนักรู้เท่าทันตน และสามารถกำกับควบคุมพฤติกรรมกรดำเนินชีวิตประจำวันของตนได้ดียิ่งขึ้น

การดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยีนั้น จึงต้องหมั่นพิจารณาความจริงของโลกอยู่เนื่อง ๆ ทุกวันตามหลักธรรม อภินิหารปัจเจกชน 5 ได้แก่ 1) การพิจารณาทุกวัน ๆ ว่าเรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความแก่ไปได้ 2) การพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้ 3) พิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความตายไปได้ 4) การพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น 5) การพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว ฝึกคิดอย่างนี้ทุก ๆ วัน จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรดำเนินชีวิตของเราให้ไม่ประมาท และเมื่อทุกคนทำได้แบบนี้ ก็จะทำให้กลายเป็นวิถีของพฤติกรรมทางบวกของคนในสังคมได้ในที่สุด และแน่นอนว่า การสร้างวิถีชีวิตของคนในสังคมให้เป็นพฤติกรรมทางบวกย่อมไม่ใช่เรื่องง่าย จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมอื่น ๆ มาช่วย ไม่ให้ทอดยหรือหวั่นไหวจนยอมแพ้เลิกทำ ในการนี้หลักธรรม พละ 5 เป็นหลักธรรมที่นำให้เราพลังในการทำกิจการงานให้สำเร็จ เพราะหลักธรรมพละ 5 นั้น ประกอบด้วย 1) ความเชื่อ ความศรัทธา มีกำลังในการควบคุม ความวิตก ความสงสัยต่าง ๆ เมื่อเรามีความศรัทธาในสิ่งใด เราจะมีใจความพอใจ ความขยันตามมา เห็นประโยชน์ในสิ่งที่ทำ และทำภารกิจนั้นให้สำเร็จ 2) ความเพียรพยายาม มีกำลังควบคุมความเกียจคร้าน มีความเพียร บากบั่น ไม่ย่อท้อในการทำงาน 3) การมีจิตตั้งมั่น มีสมาธิ มีกำลังในการควบคุมความฟุ้งซ่าน การงานที่ทำนั้นก็สำเร็จด้วยดี สำเร็จเร็ว 5) ความรอบรู้ การรับรู้การเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ การย่อยสลายของสิ่งต่าง ๆ และยอมรับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เราก็จะองได้รับเช่นกัน เป็นการฝึกคิดให้เรามีความเพียรพยายามทำงานทุกอย่างให้สำเร็จอย่างรวดเร็ว

นอกจากพฤติกรรมทางบวกที่มนุษย์ควรต้องกระทำแล้ว ในนวโกวาทยังได้ให้ธรรมสำหรับการใช้ชีวิตที่ต้องระมัดระวังไม่กระทำพฤติกรรมที่ได้ชื่อว่าเป็นพฤติกรรมทางลบ ยกตัวอย่างเช่น ทุจริต 3 เป็นหมวดธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความชั่ว 3 อย่าง 1) กายทุจริต หมายถึง ความประพฤติกว้างทางกาย เช่น ข่าสัตว์มนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉาน รวมทั้งการเบียดเบียนให้ได้รับบาดเจ็บ ลักฉ้อรวมทั้งฉก ชิง ปล้นประพฤติดิถีในกาม 2) วจิตุจริต หมายถึง ความประพฤติกว้างทางวาจา เช่น พูดเท็จ พูดโกหก พูดยุยงประสงคิ์ให้บุคคลแตกความสามัคคี พูดเสียดแทงประสงคิ์ให้ผู้อื่นเจ็บใจ พูดจาเหลวไหลไร้สาระ 3) มโนทุจริต หมายถึง ความประพฤติกว้างทางใจ เช่น โลภอยากได้ของเขา คิดจ้องล้างจ้องผลาญเขา คิดเห็นผิดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ในสังคม

ปัจจุบัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เราสามารถพบเห็นได้ในทุกสื่อ ทุก ๆ เวลาจะมีเรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นให้เราได้เห็น จนเป็นเรื่องปกติ เห็นจนชินชชิน เกิดเป็นความคิดว่าใคร ๆ เขาก็ทำกัน จนเป็นการกล่อมเกลாதทางสังคมไปในทิศทางที่เสื่อม จึงเป็นเหตุสำคัญที่จะต้องนำหลักธรรมในนวโกวาทไปให้คนในสังคมได้ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นการพัฒนาสังคมไปโดยตรง

บทเรียนและความรู้ใหม่ของการวิจัยครั้งนี้

“ธรรม” และ “การดำเนินชีวิต” เป็นเรื่องเดียวกัน แต่มนุษย์ในโลก จะเลือกยอมรับเพียงสิ่งที่ตนเองพอใจ และปฏิเสธสิ่งที่ตนเองไม่พอใจ จึงเกิดเป็นความสุข ความทุกข์ ตัวอย่าง เช่น หลักธรรมดาของโลกรู้จักว่า โลกธรรม 8 คือ การมีสุข มีทุกข์ การมีลาภ เสื่อมลาภ การมียศ การเสื่อมยศ การได้รับสรรเสริญ การถูกนิินทา ทั้ง 8 ข้อนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ต้องได้รับเหมือนกัน มากบ้างน้อยบ้าง แต่มนุษย์ส่วนใหญ่จะเลือกยอมรับแต่ การมีสุข การมีลาภ การมียศ การได้รับสรรเสริญ และปฏิเสธ การมีทุกข์ การเสื่อมยศ การเสื่อมลาภ และการถูกนิินทา การคิดอย่างนี้เป็นการศึกษาให้ใจไม่ปกติ ทำให้เมื่อได้รับในด้านที่ตนเองพอใจก็เกิดความสุข แต่เมื่อได้รับสิ่งที่ตนเองไม่พอใจ ก็เกิดเป็นความทุกข์ เป็นวิธีคิดที่ผิดธรรมชาติ วิธีการคิดที่ถูกต้อง คือ การคิดว่า โลกธรรมทั้ง 8 เป็นเรื่องปกติของโลกมนุษย์ เมื่อเราได้รับอย่างใด ก็ทำให้ใจให้เป็นปกติ เพราะเราคิดว่าเป็นเรื่องปกติ ไม่นานมันก็จะผ่านเราไป แล้วไปอยู่กับคนอื่น ดังนั้นไม่ว่าสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ความเป็นจริงของสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่า “มนุษย์” ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป เพราะทุกชีวิตที่เกิดมาล้วนแสดงพฤติกรรม การกระทำที่เหมือน ๆ กัน เพียง 2 อย่าง คือ เพื่อให้ชีวิตอยู่รอดหรือเรียกว่า ความจำเป็น และอยู่ได้ดี หรือเรียกว่าเป็นความต้องการ ในสังคมยุคใหม่จึงต้อง ธรรม ที่มาช่วยทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการอยู่ดีว่าแท้จริงแล้วคือ อย่างไรกันแน่ ซึ่งในการนี้จะเห็นได้มี หลักธรรมที่ช่วยให้เกิดความกระจ่างในด้านนี้นั้นคือ หลักธรรม อริยทรัพย์ 7 ประการ อันประกอบด้วย 1) ศรัทธา คือ ให้เชื่อมั่นในความดี ในการทำดี 2) ศีล ให้ประพฤติดีงาม มีวินัย รักษากาย รักษาใจ ให้สุจริต ไม่ประพฤดิเบียด เบียดผู้อื่น 3) ทิริ มีความละอายต่อบาป ละอายต่อการทำชั่ว 4) โอตตปปะ มีความเกรงกลัวต่อผลของบาป กลัวต่อผลของการประพฤดิไม่ดี 5) พาหุสัจจะ หมั่นศึกษาหาความรู้

เพื่อให้เข้าใจ รอบรู้อย่างลึกซึ้งในสิ่งที่ทำ 6) จาคะ คือ การเสียสละ มีน้ำใจ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม และต้องมี 7) ปัญญา รู้จักคิด มีเหตุผล รู้เท่าทันโลก ใช้ชีวิตตามความจริง ไม่หลงไปตามอารมณ์หรือสิ่งเย้ายวนรอบตัว นอกจากนี้แล้ว อริยทรัพย์ 7 ยังเป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นว่า การเป็นมนุษย์นั้น มีความแตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่น ๆ คือ 1) การอยู่เพื่อให้มีชีวิตรอด ชื่อนี้มนุษย์มี สัตว์ก็มี แต่ข้อ 2) อยู่ได้ดี ชื่อนี้มนุษย์มี แต่สัตว์ไม่มี ซึ่งข้อ การอยู่ได้ดีนี้ หากมนุษย์ไม่มีก็ไม่แตกต่างอะไรกับสัตว์ที่ดำรงชีวิตตามสัญชาตญาณเอาตัวรอดเท่านั้น ดังนั้นหลักการ อริยทรัพย์ 7 ประการจึงเป็นหลักการที่พัฒนามนุษย์ให้แตกต่างจากสัตว์ คือการอยู่ได้ดีในสังคมปัจจุบัน และพัฒนาตนให้อยู่ได้ดีในโลกหน้าด้วย ดังนั้น หลักอริยทรัพย์ 7 ประการ จึงเป็นหลักการวางแผนพัฒนาชีวิตของมนุษย์ที่ควรนำมาเป็นหลักในการวางแผนพัฒนามนุษย์ทั้งในระบบการศึกษา นอกกระบบ หรือตามอัยาศัย เพื่อพัฒนามนุษย์ในโลกนี้ให้แตกต่างจากสัตว์ทั่วไป ต่อเนื่องจากหลักธรรม อริยทรัพย์ 7 ประการ เราสามารถนำมาพัฒนามนุษย์ในสังคม คือ 1) ฝึกให้เชื่อมั่นในความดี ในการทำดี 2) ฝึกให้ประพฤติดีงาม มีวินัย รักษากาย รักษาใจให้สุจริต ไม่ประพฤติเบียดเบียนผู้อื่น 3) ฝึกให้มีความละเอียดรอบคอบ ละอายต่อการทำชั่ว 4) ฝึกให้มีความเกรงกลัวต่อผลของบาป กลัวต่อผลของการประพฤติไม่ดี 5) ฝึกให้หมั่นศึกษาหาความรู้ เพื่อให้เข้าใจ รอบรู้อย่างลึกซึ้งในสิ่งที่ทำ 6) ฝึกให้มีการเสียสละ มีน้ำใจ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม และ 7) ฝึกให้รู้จักคิด มีเหตุผล รู้เท่าทันโลก ใช้ชีวิตตามความจริง ไม่หลงไปตามอารมณ์หรือสิ่งเย้ายวนรอบตัว เป็นหลักการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ของสังคม ไม่ว่าจะมนุษย์จะอยู่ในสังคมใดหรือความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตจะมากมายอย่างไร ถ้าหากสังคมได้พัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ตามบันได 7 ขั้นนี้แล้ว สังคมมนุษย์จะไม่เข้าสู่สังคมวิกฤตอย่างแน่นอน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัญหาหรือวิกฤตต่าง ๆ ที่สังคมกำลังเผชิญอยู่นี้ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม หรือธรรมชาติ สามารถพิจารณาสาเหตุออกเป็น 3 ความคิดหลัก คือ 1) หลักการบริหารจัดการสิ่งภายนอกตัวเอง 2) หลักการบริหารจัดการสิ่งภายในตัวเอง 3) หลักการธรรมเนียม อธิบายได้ความแตกต่างแต่ละข้อได้ ดังนี้

1. หลักการบริหารจะจัดการสิ่งภายนอกตัวเอง เป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่มีหลักคิดว่าทุกอย่างรอบตัวมนุษย์นี้วิทยาศาสตร์สามารถจัดการได้ เช่น อากาศร้อนก็สร้างแอร์มาปรับอากาศ อากาศเย็นก็ทำฮีตเตอร์ปรับอากาศให้ร้อน แต่เมื่อวันหนึ่งเมื่อเจอเหตุการณ์ที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนธรรมชาติได้ วิทยาศาสตร์ก็ตกอยู่ในภาวะเงียบบัง ไม่สามารถยอมรับกับสังคมได้ว่าหายนะที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ ตัวอย่างเช่น ภาวะเรือนกระจกของโลก เป็นต้น

2. หลักการบริหารจัดการสิ่งภายในตัวเอง เป็นหลักการจากแนวคิดตะวันออก ที่มองว่าทุกสิ่งสามารถจัดการได้ด้วยภายในคือจิตใจ เช่น นักบวชในประเทศอินเดีย ที่ทรมานตนเองด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้จิตใจหลุดพ้นจากความยึดติดในร่างกาย ซึ่งในที่สุดก็ตายเปล่า เพราะการแก้ปัญหาที่สุดโต่ง

3. หลักการธรรมนิยาม คือ หลักการแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้มีความเป็นธรรมดาของตัวเอง ไม่มีผู้ใดจัดสรรปั้นแต่งขึ้น มี 4 ข้อ คือ

3.1 พีชนิยาม คือ หลักธรรมตาของพืช เช่น มะพร้าวต้องออกลูกมากมาย ไม่ต้องมีใครกลิ้งหน่อไม้งอกออกมาต้องแหลมไม่ต้องมีใครเสียม พริกออกลูกมาต้องเผ็ด อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งเป็นธรรมชาติของพืชอยู่แล้ว

3.2 อุตุนิยาม คือ หลักธรรมตาของอากาศ เช่น ฟ้าผ่าก็ไม่มีใครขว้างขวาน ฟ้าร้องก็ไม่มีใครทำ ฝนตกก็เป็นไปตามธรรมชาติที่เหมาะสมไม่มีใครเหน้าลงมาให้ เป็นธรรมชาติของมัน มนุษย์ทำได้อย่างเดียว คือ การจัดการธรรมชาติให้เหมาะสมที่จะให้เกิดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ หรือหากไม่ต้องการให้เกิดก็จัดการธรรมชาติไม่ให้มีภาวะที่เหมาะสม

3.3 กรรมนิยาม คือ หลักธรรมตาของกรรม หรือการกระทำ เช่นการทำดี ย่อมได้รับผลดี เด็กชาย ก ขยันอ่านหนังสือ ย่อมมีความรู้มากขึ้น มีความรู้มาก สามารถสอบได้เรียนในสถานบันการศึกษาที่ดี จบมามีงานทำที่ดี ได้รับเงินตอบแทนมากขึ้น อย่างนี้เป็นกระบวนการของกรรมดีในปัจจุบัน แต่มีบางกรณีที่ทำดีแล้วคิดว่ายังไม่ได้รับผลของกรรมดี ก็มีสาเหตุที่เกิดจากการทำกรรมดีไม่ถูกจุด หรือมีการทำความชั่วในอดีตมาบั่นทอน

3.4 ธรรมนิยาม คือ เป็นหลักธรรมตาของธรรมชาติ เป็นการแสดงรวมว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ กับสังคมมีสาเหตุมาจาก ข้อ พีชนิยาม บ้าง อุตุนิยามบ้าง กรรมนิยามบ้าง พีชนิยามร่วมกับอุตุนิยามบ้าง หรืออุตุนิยามร่วมกับกรรมนิยามบ้าง ผู้ที่จะแก้ปัญหาหรืออธิบายปัญหาให้ผู้อื่นเข้าใจต้องวิเคราะห์สาเหตุให้ถูกต้อง เปรียบเสมือนแพทย์วินิจฉัยโรค มีอาการของโรคเหมือนกัน แต่สาเหตุที่ทำให้เกิดโรคนั้นไม่เหมือนกัน จึงต้องวินิจฉัยสาเหตุให้ถูกต้องด้วย จึงจะรักษาถูก

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าที่สังคมวิกฤติเหมือนในทุกวันนี้ มีสาเหตุหลักมาจากหลักการคิดแบบแยกส่วน สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง ไม่ได้คิดแบบองค์รวมเหมือนหลักการข้อที่ 4 คือ หลักธรรมนิยาม

ดังนั้น การพัฒนาความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นกลไกในปัจจุบันหรือเป็นกระแสหลักขับเคลื่อนสังคมในปัจจุบัน สถาบันการศึกษาที่เปรียบเสมือนวิศวกรของสังคมต้องมีหลักการในการออกแบบการพัฒนาคนในสังคม โดยใช้หลักธรรมในนวโกวาทเป็นหลักในการพัฒนาคนผ่านการศึกษาในระบบ นอกกระบบ หรือตามอัธยาศัย

การทำให้ “ธรรม” เป็น หนึ่งเดียวกับ “การดำเนินชีวิต” จึงเป็นเรื่องสำคัญที่มาเติมเต็ม และสร้างสมดุลให้กับการดำเนินชีวิต หลักการทำให้ธรรม เป็นหนึ่งเดียวกับการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องที่ไม่ได้มีหลักการมากมายเลย มีหลักการอยู่ข้อเดียว คือ การดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท ซึ่งเป็นหมายถึงการไม่ประมาทในการประกอบอาชีพ ในการศึกษา ในการทำความดี หรือกิจกรรมอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งหลักการนี้เป็นที่รวมของหลักธรรมต่างในหนังสือนวโกวาท เปรียบเสมือนรอยเท้าสัตว์ต่าง ๆ ในโลกนี้ก็ไม่มียรอยเท้าสัตว์ใดใหญ่กว่ารอยเท้าช้าง ดังนั้นหลักการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ หากดำเนินการด้วยความประมาทแล้ว ย่อมไม่ประสบความสำเร็จอย่างแน่นอน

องค์ความรู้ของนวโกวาททำให้เกิดความเท่าทันความจริงของชีวิตในฐานะ “มนุษย์” คือ การเรียนรู้ให้เข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติในโลกตามหลักการธรรมนิยาม และยอมรับความจริงตามหลักการณ์นั้น ไม่ปฏิเสธความจริงของโลกที่เราได้รับ มนุษย์สามารถกำกับควบคุมพฤติกรรม การกระทำของตนต่อคนอื่นในฐานะสมาชิกในสังคม ตามบทบาทหน้าที่ การฝึกฝนพฤติกรรมของตนเองให้อยู่ในกรอบของหลักธรรมนวโกวาท การดำเนินชีวิตจากหลักธรรมนวโกวาทจึงเป็นการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกที่เน้นมองสภาวะองค์ความรู้ภายในมองออกไปในโลกภายนอก ภายในสังคม และเลือกใช้สิ่งที่ดีมาพัฒนาตนเอง ละเว้นการทำในสิ่งที่ไม่ดี และรักษาใจของตนเองให้ปกติ และทั้งหมดนี้ เป็นสิ่งที่ทำได้ด้วยการฝึกฝนและใช้สติ สัมปชัญญะ และทิริ โอตบปะ เป็นฐานในการดำรงชีวิตและดำเนินชีวิต โดยหลักการฝึกฝนที่สำคัญ คือ การศึกษาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งให้ชัดเจนถึงประโยชน์ที่จะได้รับ และโทษที่จะมีหากไม่มีการฝึกฝนหลักการเหล่านี้ในการดำรงชีวิต มีคำถามว่าต้องฝึกฝนระดับใดจึงจะประสบผลสำเร็จ ต้องฝึกฝนให้มีการรับรู้ถึงระดับสัมผัส เช่น เด็กที่ไม่รู้จักไฟว่าร้อนเมื่อมีประสบการณ์จากการถูกไฟลวก หรือไฟไหม้ เด็กคนนั้นจะไม่ไปจับไฟอีกเลย ไม่ว่าจะในที่ลับหรือที่แจ้ง การฝึกฝนตนเองก็เช่นเดียวกัน ต้องฝึกฝนตนเอง ให้อายชั่ว กลัวบาปทั้งในที่ลับหรือที่แจ้ง จึงจะประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตและดำเนินชีวิตอย่างสมบูรณ์แบบตามหลักการในหนังสือนวโกวาท

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานทางการศึกษา ควรศึกษาและเรียนรู้หลักนวโกวาท และแปลลงสู่กระปฏิบัติผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ระบบการศึกษาทั้งสามเป็นเครื่องมือ

1.2 กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงอุดมศึกษาฯ ควรพัฒนาหลักสูตรหรือออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนร่วมกับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งในการนำข้อธรรมในนวโกวาทมาเป็นเครื่องมือหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน

1.3 นักวิจัยทางการศึกษาควรศึกษาแก่นทางพุทธศาสตร์ และนำอรรถาธิบายมาเผยแพร่ให้กับคนในสังคมยุคใหม่ได้ทราบอย่างเป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่อธิบายในมิติมหัศจรรย์ที่เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ (ความเป็นจริง) ไม่สามารถอธิบายได้ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในหลักการทางศาสนา โดยเฉพาะการนำหลักโพชฌงค์มาใช้ในการดำเนินชีวิตบนฐานสติสัมปชัญญะ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาหลักธรรมในหลักมงคล 38 ประการ ในฐานะหลักการพัฒนาตนจากโลกียะชนสู่การเป็นอริยชน

2.2 ควรมีการวิจัยความหมายของข้อธรรมในพระไตรปิฎก และแปลความหมายออกมาในระดับโลกียชน เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจและนำไปใช้ในสังคมปัจจุบัน

2.3 ควรศึกษาหลักการทางพุทธศาสน์ และแปลออกมาเป็นภาษาทางโลกที่โลกียชนสามารถสดับได้และนำไปใช้ประโยชน์ได้ พร้อมกับนำไปเผยแพร่ให้สามารถนำไปใช้ได้จริง

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยสุรินทร์

บรรณานุกรม

- กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (ม.ป.ป.). *ถึงธรรมนุญชีวิตของพระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต)*.
สืบค้น 25 มกราคม 2563, จาก <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/3966>
- กรมการศาสนาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์. (2542). *เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับ
การวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). *ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์*.
กรุงเทพฯ: วิ.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น.
- คณาจารย์แห่งโรงพยาบาลเชียงใหม่. (2535). *นวกวาท ฉบับมาตรฐาน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ:
เชียงใหม่.
- ชนิตา รัชชพลเมือง. (2557). *กระบวนการทัศน์พัฒนศึกษา*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ชมพู โกติรัมย์. (2547). *ไทยในกระแสโลกาภิวัตน์: การปรับจุดยืนที่ยั่งยืน*. ศรีปทุมปริทัศน์,
4(2), 53-63.
- ตีรณ พงศ์มพัฒน์ (2020). *ปัญญาของโพชฌงค์*. สืบค้น 25 มกราคม 2563,
จาก <http://doh.hpc.go.th/bs/topicDisplay.php?id=391>
- ทวีป อภิสิทธิ์. (2554). *การศึกษาตามอัธยาศัย: การศึกษาของโลกยุคใหม่ที่มาแรง*. กรุงเทพฯ:
วี พรีนซ์ (1991).
- ธณณ ฐิติภากิตติรัตน์. (ม.ป.ป.). *คู่มือชาวพุทธในสังคมไทยสมัยใหม่: จากนวกวาท
ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ประเวศ วะสี. (2547). *การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *การพัฒนาที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 10)*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
โกมลคีมทอง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2553). *พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2557). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (พิมพ์ครั้งที่ 14)*. นครปฐม:
เจริญ อินเตอร์พรีน (ประเทศไทย).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*.
สืบค้น 25 มกราคม 2563, จาก [https://www.watnyanaves.net/uploads/File/
books/pdf/dictionary_of_buddhism_pra-muan-dhaama.pdf](https://www.watnyanaves.net/uploads/File/books/pdf/dictionary_of_buddhism_pra-muan-dhaama.pdf)
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2559). *โพชฌงค์: พุทธวิธีเสริมสุขภาพ*. กรุงเทพฯ: เจริญดี
มั่นคงการพิมพ์.

- พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). (ม.ป.ป.). *วัฒนธรรมกับการพัฒนา*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). (2532). *พุทธธรรมกับชีวิตในสังคมเทคโนโลยี*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). (2547). *อารยธรรมไทย ทางเลือกทางออกจากยุคพัฒนา*.
ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ภาณุวัฒน์ ภัคติวังศ์, และกฤษณ วรณกลาง (2563). นวัตกรรมกับการเป็นเครื่องมือในการใช้ชีวิต
ของคนในยุคสังคมพลิกผัน (Disrupt Society). *การบริหารและนวัตกรรมการศึกษา*, 3(1),
91-112.
- ไม่ปรากฏผู้แต่ง. (2018). *เรียนรู้ที่จะอยู่รอด หรือ Disruptive Technology คือ ทางออกสุดท้าย*.
สืบค้น 25 มกราคม 2563, จาก <https://blog.pttexpresso.com/disruptive-technology/>
- ไม่ปรากฏผู้แต่ง. (2018). *Fintech และเทคโนโลยีสมัยใหม่: ต้อนรับโอกาสพร้อมทั้งเข้าใจความเสี่ยง
กับกรณีศึกษาประเทศสิงคโปร์*. สืบค้น 25 มกราคม 2563, จาก <http://www.brandage.com/article/8902/Deloitte>
- ไม่ปรากฏผู้แต่ง. (2019). *GEN Y ติดกับดัก “ของมันต้องมี” ใช้จ่ายตามเทรนด์กลัวเอาต์ย้อมสร้างหนี้ท่วม*.
สืบค้น 21 มกราคม 2563, จาก <https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/1727036>
- ไม่ปรากฏผู้แต่ง. (2019). *เปิดที่มาของมันต้องมีก่อน 40 แคมเปญกระตุ้นต่อม GEN Y*.
สืบค้น 21 มกราคม 2563, จาก <https://www.marketingoops.com/campaigns/local-campaigns/tmb-wisesight/>
- วิทยากร เชียงกูล. (2541). *ปฏิวัติภูมิปัญญาใหม่ ต้านภัยวิกฤติ IMF*. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.
- วิทยากร เชียงกูล. (2543). *ธรรมะแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประชาชนได้อย่างไร*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- วิทยากร เชียงกูล. (2545). *เศรษฐกิจไทย เศรษฐกิจโลก*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- วิทยากร เชียงกูล. (2551). *แก้วิกฤติ เศรษฐกิจแนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2557). *คู่มือฉุกคิด ความล้มเหลวในการศึกษาของชาติ* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2557). *คู่มือฉุกคิด ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและ
สำนึกของท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สมภพ มานะรังสรรค์. (2562). *คนไทยเตรียมรับมือ 6 Super Disruption*. สืบค้น 25 มกราคม
2563, จาก <http://www.cp-eneews.com/news/details/cptalk/2898>
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (ม.ป.ป.). *หลักธรรม
แห่งความพอเพียง*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (ม.ป.ป.). *นวกอวาท (ฉบับประชาชน)*.

สืบค้น 25 ธันวาคม 2562, จาก http://www.doisaengdham.org/images/column_1388754756/Nawakovat.pdf

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส นวกอวาท. (2557). *หลักสูตรนักรธรรมชั้นตรี* (พิมพ์ครั้งที่ 83). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สังคม ประกิต, และสิทธิโชค วรานุสันติกุล. (2549). *จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

สิทธิโชค วรานุสันติกุล. (2549). *จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและการประยุกต์*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

สุวัฒน์ จันทระจาง. (2546). *แก่นพุทธธรรม ฉบับอังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

ไสว บุญมา. (2543). *เศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาชาติไทย*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

ไสว บุญมา. (2549). *ได้กลิ่น*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

ไสว บุญมา. (2556). *กะลาวิวัฒน์*. กรุงเทพฯ: โอ๋มายก็อด.

ไสว บุญมา. (2559). *ฝากภูมิปัญญาชาติไทยไว้กับครู*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

อภิชัย พันธเสน. (2549). *พุทธเศรษฐศาสตร์ฉบับนิสิต นักศึกษาและประชาชน*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้าวิชาการ.

อภิชัย พันธเสน. (2558). *พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

อภิชัย พันธเสน. (2559). พระพุทธศาสนาจะดำรงความสำคัญได้อย่างไรในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน. *วารสารพุทธศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 23(1).

อานันท์ เกียรติสารพิภพ. (2562). *Disruptive Technology การดำรงชีวิตจะเปลี่ยนไป*.

สืบค้น 24 มกราคม 2563, จาก https://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2562/feb2562-4.pdf

Alfred. (2019). *แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา (พระราชสุทธินามมงคล)*. สืบค้น 24 มกราคม 2563, จาก <http://www.dhammathai.org/monktalk/dbview.php?No=1140>

Coraline Team. (2019). *Disruption คืออะไรกันแน่?* สืบค้น 25 มกราคม 2563, จาก <https://www.coraline.co.th/single-post/2019/08/19/What-is-Disruption>

PASSIONGEN. (2018). *เตรียม mindset อย่างไรให้ทันยุค disruption*. สืบค้น 25 มกราคม 2563, จาก <https://www.passiongen.com/2018/11/get-ready-mindset-for-disruption-era/>

Praormpit Katchwattana. (2020). *The Future 100: 2020 รายงานฉบับเดียว บอกได้ถึง*

“เทรนด์พฤติกรรม และผู้บริโภค” ในทศวรรษนี้. สืบค้น 24 มกราคม 2563,

จาก <https://www.salika.co/2020/01/25/review-the-future-100-2020/>

- Salika. (2019). *ไถด์ไลน์ 10 โซลูชันส์ ที่ “ภาคการศึกษา” ต้องทำเพื่อพลิกโฉมการเรียนรู้*.
สืบค้น 24 มกราคม 2563, จาก <https://www.salika.co/2019/05/12/10-solution-must-do-for-thailand-education/>
- Zane, Ma Rhea. (2013). *Buddhist wisdom and modernization: Finding the balance in globalized Thailand*. Clayton, Australia: Monash University.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยนครพนม

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินแนวทางการใช้ชีวิตในสังคมสมัยใหม่จากหลักธรรมนวกวาท

ที่	ชื่อ-สกุล	วุฒิการศึกษา
1.	พระราชสิทธิเวที, รศ. ดร.	รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) กศ.ม. (การบริหารการศึกษา) ค.บ. (ครุศาสตรบัณฑิต)
2.	พระครูพิสุทธิปัญญา, ดร.	พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ) รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) พธ.บ. (ปรัชญา)
3.	พระครูพิฑูรนคราภิรักษ์, ดร.	พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ) รป.ม. (พระพุทธศาสนา) พธ.บ. (ปรัชญา)
4.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดลพัฒน์ ยศธร	ปร.ด. (พัฒนศึกษา) ศษ.ม. (การบริหารการศึกษา) อ.บ. (ภาษาไทย)
5.	รองศาสตราจารย์ ดร.สุณี บุญพิทักษ์	ปร.ด. (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางการศึกษา) กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย) ค.บ. (การศึกษาปฐมวัย)

แบบประเมินความเป็นไปได้เชิงทฤษฎี

ของการวิจัย

หลักการในนวัตกาทกับการนำไปใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่

วัตถุประสงค์ของการประเมินในครั้งนี้

เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้เชิงปฏิบัติของการกำหนดแนวทางดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ ผ่านการนำหลักการในนวัตกาทไปใช้เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตของปวงชนท่ามกลางกระแสสังคมในยุคใหม่

คำชี้แจง

ในการประเมินครั้งนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของกรอบคิดการนำหลักการในนวัตกาทกับการนำไปใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ดังกล่าวที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นจากข้อมูลการวิจัย โดยขอความอนุเคราะห์ได้โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องระดับความคิดเห็นของท่าน และเขียนข้อเสนอแนะในพัฒนารูปแบบแนวทางฯ ที่กำหนด เพื่อประโยชน์ในทางการบริหารจัดการและประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ทั้งนี้ ผู้วิจัยจำแนกระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับกล่าว คือ

มากที่สุด หมายถึง เห็นด้วยกับประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากที่สุด

มาก หมายถึง เห็นด้วยกับประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมาก

ปานกลาง หมายถึง เห็นด้วยกับประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับปานกลาง

น้อย หมายถึง เห็นด้วยกับประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับน้อย

น้อยที่สุด หมายถึง เห็นด้วยกับประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอว่ามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความอนุเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

1. ปัญหาของการวิจัย

เพราะการดำเนินชีวิตของคนในยุคใหม่ มีความสับสนวุ่นวาย เนื่องมาจาก สภาพของสังคมที่มีความเร็วมากในการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยสำคัญคือ การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีทางการสื่อสาร และผลจากการเปลี่ยนแปลงนั้นก็ไม่สามารถหวนคืนสภาพของสังคมให้กลับคืนมาดังเดิมได้โดยง่าย หรือ ไม่กลับมาเลย ในลักษณะที่เรียกว่า Disruption อันเป็นผลทำให้การดำรงชีพของคนและการดำเนินชีวิตของคนในสังคมจำต้องมีสภาพที่แปรเปลี่ยนไปตามกระแสของสังคมและกระแสแห่งการใช้ชีวิตแบบ Disrupt ที่....ไม่สามารถหวนคืนกลับมาได้โดยง่าย หรือไม่กลับมาเลย.....เฉกเช่นเดียวกับกระแสสังคมดังกล่าว และมีเครื่องมือในการการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของ “มนุษย์” คือ นวัตกรรมใหม่ๆ ที่สร้างประโยชน์ให้คนกลุ่มหนึ่ง และอาจจะทำให้คนอื่นอีกกลุ่มหนึ่งเสียประโยชน์ไป

สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นได้ว่า คนในยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่ขาดหลักยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีพและดำเนินชีวิต หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ขาดหลักธรรมที่ถูกต้องในการดำรงชีพดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม นั่นเอง

ผลกระทบจากการใช้ชีวิตในสภาพดังกล่าว “คน” จึงต้องการเครื่องมือที่เหมาะสมในการควบคุมพฤติกรรมแห่งตน ซึ่งสังคมไทยมีเครื่องมืออื่นๆ อยู่แล้ว แต่มิได้มีการนำมาใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม หากแต่ละเลยและลืมน้อยอย่างจงใจจนเห็นได้ชัด ซึ่งนั่นคือ การบวชเรียนของเพศชายหรือแม้แต่การศึกษาในหลักสูตรธรรมศึกษาของเพศหญิงเพื่อศึกษาหลักธรรมในพระไตรปิฎกและนำมาใช้อย่างจริงจังในสังคมหลังจากได้ลาสิกขาบทหรือสำเร็จการศึกษาแล้ว

ต่อมาพระเดชพระคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงประมวลหัวข้อธรรมจากพระไตรปิฎกสำหรับสั่งสอนอบรมและศึกษาเล่าเรียนของพระบวชใหม่หรือพระนวกะโดยเฉพาะ เพื่อให้เรียนรู้และเข้าใจได้ง่าย เรียกว่า หนังสือ “นวโกวาท” มีองค์ประกอบ 3 ส่วน โดยส่วนต้นเป็น วินัยบัญญัติ หรือศีลของภิกษุ ส่วนกลางเป็น ธรรมวิภาค คือ ธรรมที่ต้องแยกคัดจัดไว้เป็นหมวดหมู่ เช่น ธรรมที่มี 2 ข้อย่อย รวมไว้หมวดหนึ่ง มี 3 ข้อย่อยรวมไว้หมวดหนึ่ง เป็นต้น และส่วนหลังเป็น คติปฏิบัติ คือ หลักปฏิบัติและหลักควรเว้นสำหรับภคฤหัสถ์หรือชาวบ้านทั่วไป เช่น อบายมุข เป็นต้น

ในปัจจุบัน นอกจากจะมีฉบับของสงฆ์หรือนักบวชแล้ว ยังมีฉบับที่จัดพิมพ์เป็นของประชาชนโดยเป็นการจัดหมวดหมู่ข้อธรรม และแยกย่อยแปลความของคำในหลักธรรมข้อต่างๆ เข้าไว้เพื่อการศึกษาเรียนรู้และแปรไปสู่การปฏิบัติในวิถีชีวิตต่อไป

กรณีดังกล่าวนี้ เมื่อพิจารณาถ้อยคำในหนังสือฉบับดังกล่าวแล้ว กล่าวได้ว่า เป็นข้อธรรมหรือหลักธรรมที่กล่าวถึง พฤติกรรมของคนในสังคม หลักในการใช้ชีวิตของคนในสังคมและเป็นเครื่องมือที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ตลอดจนถึงให้เห็นถึงผลและเหตุของพฤติกรรมคนในสังคม

การนี้ หากได้มีการกระตุกคิดและย้อนคิด กับมีความเป็นไปได้ที่จะนำ “สิ่ง” นั้นกลับ คืน มาสู่สังคม ไทยได้ ก็จะมีคุณูปการแก่คนในสังคมได้เป็นอย่างดี เพราะ “นวโกวาท” เป็นเครื่องมือ ทางสังคมที่เคยส่งผลให้กุลบุตรไทยได้เป็นผู้นำในสังคมในฐานะ “บัณฑิต” ของสังคมมาแล้ว หากนำมาคลี่ให้เห็นภาพความจริงที่ถูกต้อง และดึงมาใช้อย่างเหมาะสม สิ่งปรากฏในหนังสือ ดังกล่าวก็จะช่วยปลุกความคิด ปลุกสติ ให้คนยุคใหม่รู้เท่าทันกระแสเทคโนโลยีที่ disrupt เราอยู่ ซึ่งหากคนในสังคมไทย disrupt เทคโนโลยีได้ ก็น่าที่จะทำให้สังคมไทยย้อนกลับมาสู่เส้นทางที่ดีได้ เช่นกัน ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยในประเด็นนี้

โดยมีปัญหาการวิจัย ได้แก่

1. เนื้อหาจากหลักธรรมนวโกวาทมีอะไรบ้าง และเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ในการสร้าง กรอบแนวทางการดำเนินชีวิตตามสภาพความเป็นจริงของความเป็นสังคมยุคใหม่เป็นฐาน มีอะไรบ้าง และจะนำไปใช้ได้อย่างไร
2. แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวโกวาทเป็นอย่างไร ขยายผล ลงสู่วิถีชีวิตของสามัญชนได้อย่างไร

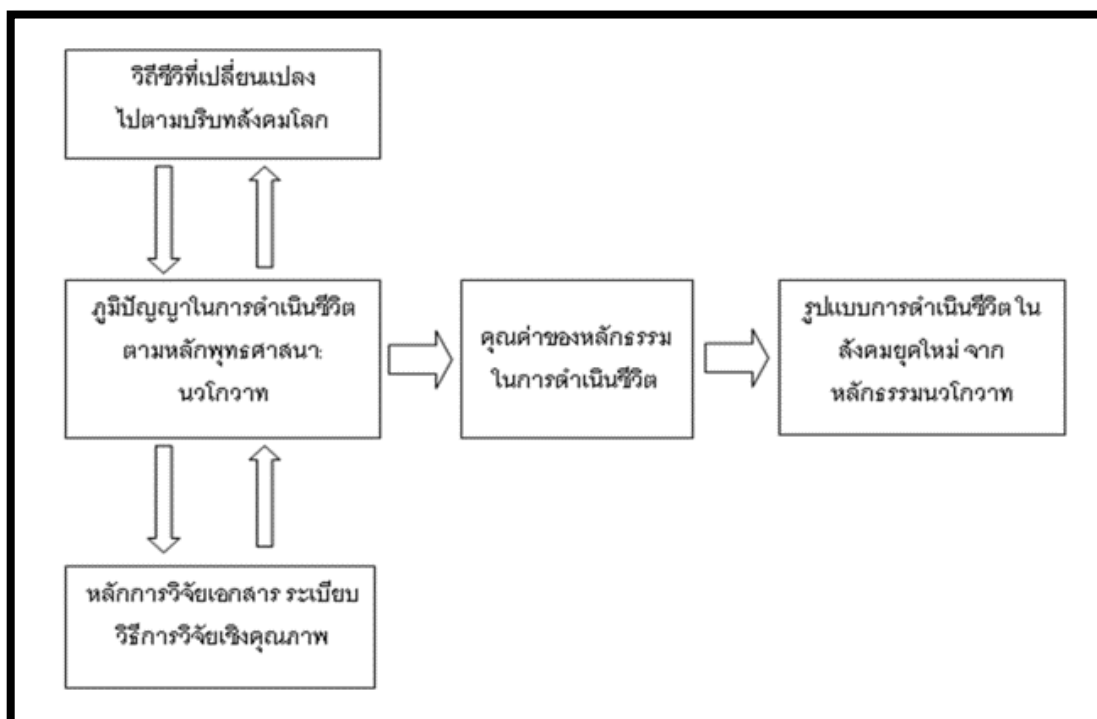
2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 ศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาจากหลักธรรมนวโกวาท โดยใช้สภาพความเป็นจริงของ ความเป็นสังคมยุคใหม่เป็นฐาน
- 2.2 เสนอแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวโกวาท

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ด้วยการวิจัยครั้งนี้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ การนำหลักธรรมนวโกวาทมาประยุกต์ใช้เป็น แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยเทคนิคการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นเทคนิคหลัก จากนั้น จึงวิเคราะห์ข้อมูลโดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีนัยสำคัญของคำหรือ Thematic Unit เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้เทคนิค การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ทั้งจากเอกสารและบุคคล จากนั้นจึงนำเสนอโดยใช้เทคนิค การพรรณนาวิเคราะห์

4. กรอบความคิดในการวิจัย ปรากฏดังนี้

5. ผลการวิจัย พบว่า

5.1 หลักธรรมของนวโกวาทมีอยู่ด้วยกัน 10 ธรรมบท แต่ละบทมีอรรถะชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมและหลักในการดำรงชีวิตและการดำเนินชีวิต และมองว่า หัวใจสำคัญของหลักในการดำรงและดำเนินชีวิตจากนวโกวาทอยู่ที่คำว่า “สติ”

5.2 แนวทางการดำรงชีวิตอยู่ที่หลัก “โพชฌงค์” หรือการดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันตัวเอง นั่นคือ “การรู้สภาพแห่งตน-รู้จิตของตน-รู้ธรรมในการรักษาตน-รู้การกระทำให้ตน”

5.3 แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวโกวาทอยู่ที่การดำเนินชีวิตที่ “มีและใช้” สติ สัมปชัญญะ กับ ทิธี โอตฺตปปะ โดยใช้เป็นกลไกของทุกกิจกรรมในการใช้ชีวิตประจำวัน ด้วยลักษณะของการตระหนักรู้เท่าทันเหตุปัจจัย ใช้ปัญญาในการจัดการชีวิต และดำเนินชีวิตแบบ “เรียนให้รู้-ดูให้ทัน-ผันให้เป็น-เย็นให้ได้” อันเป็นการดำเนินชีวิตที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรู้และมีสติ

5.4 แนวทางในการนำหลักนวโกวาทลงสู่การดำรงและดำเนินชีวิต ตั้งอยู่บนฐานการจัด “การศึกษาที่แท้จริง” ที่ทำให้ “ธรรม” เป็นหลักและแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน

6. สิ่งที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้

องค์ความรู้ของนวกวาททำให้เกิดการเรียนรู้ในความเท่าทันความจริงของชีวิตในฐานะ “มนุษย์” คือ การเรียนรู้ให้เข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติในโลกตามหลักการธรรมนิยาม และยอมรับความจริงตามหลักการนั้น ไม่ปฏิเสธความจริงของโลกที่เราได้รับ มนุษย์สามารถกำกับควบคุมพฤติกรรมกระทำของตนต่อคนอื่นในฐานะสมาชิกในสังคม ตามบทบาทหน้าที่

การฝึกฝนพฤติกรรมของตนเองให้อยู่ในกรอบของหลักธรรมนวกวาท การดำเนินชีวิตจากหลักธรรมนวกวาทจึงเป็นการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกที่เน้นมองสภาวะองค์ความรู้ภายในมองออกไปในโลกภายนอก ภายในสังคม และเลือกใช้สิ่งที่ดีมาพัฒนาตนเอง ละเว้นการทำให้ในสิ่งที่ไม่ดี และรักษาใจของตนเองให้ปกติ

หลักธรรม “สติ” อยู่กับตัว ก็จะสามารถนำ “ธรรม หรือองค์ความรู้ความจริงของชีวิต” มาใช้ได้ทันกับสถานการณ์ ซึ่งจะทำให้การใช้ชีวิตประจำวันที่ต้องเกี่ยวข้องกับพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้นั้นเกิดขึ้นอย่างเป็นประโยชน์แท้จริงเพราะมนุษย์สามารถใช้เทคโนโลยีนั้นได้ด้วยความพอดี ไม่ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี และใช้เท่าที่จำเป็น กับใช้ชีวิตตามหลักธรรมในข้อที่ว่า “โพฆมงค์ 7” นั่นเอง

ประเด็นการประเมิน

1. ความหมายและวัตถุประสงค์ของ “แนวทางฯ”

1.1 ความหมายของ “แนวทางฯ” หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรม นวโกวาท

คำอธิบาย	ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
การนำหลักการหรือวิธีคิดของการปฏิบัติได้ จากการวิเคราะห์หลักธรรมในหนังสือ นวโกวาท ซึ่งนิพนธ์ โดยสมเด็จพระมหา สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ไปใช้สำหรับประพฤติปฏิบัติจริงในชีวิต ประจำวันให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพ ตามความเป็นจริงของบริบทความเป็น สังคมยุคใหม่ เมื่อปฏิบัติตามแนวทาง ที่สร้างไว้จะส่งผลทำให้บุคคลเกิด ความสุขและสังคมเกิดสันติสุข					

1.2 วัตถุประสงค์ของแนวทางฯ คือ

คำอธิบาย	ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
วัตถุประสงค์ของแนวทางฯ คือ เพื่อให้คนในสังคมสามารถนำไปใช้ได้ อย่างเหมาะสมกับบริบทและศักยภาพ ของตนเอง อันจะส่งผลไปถึงความสงบสุข ในชีวิตของตนและสังคม					

2. แนวคิดพื้นฐานในการกำหนด “แนวทางฯ” ผู้วิจัยใช้กรอบคิดเหล่านี้เป็นกรอบในการกำหนดกรอบคิดดังกล่าว ประกอบด้วย

2.1 ข้อธรรมหลักคือ โปชฌงค์

2.2 หลักธรรมทั้งสิบหมวด โดยยึดความหมายของข้อธรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติตามวิถีโลกไม่ใช่วิถีธรรม และเน้นที่การปฏิบัติของกลุ่มคนที่เป็นโลกิยชน หลักธรรมของนวกวาทมียู่ด้วยกัน 10 ธรรมบท แต่ละบทมีอรรถะที่ชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมและหลักในการดำรงชีวิตและการดำเนินชีวิต หัวใจสำคัญของหลักในการดำรงและดำเนินชีวิตจากนวกวาทอยู่ที่คำว่า “สติ”

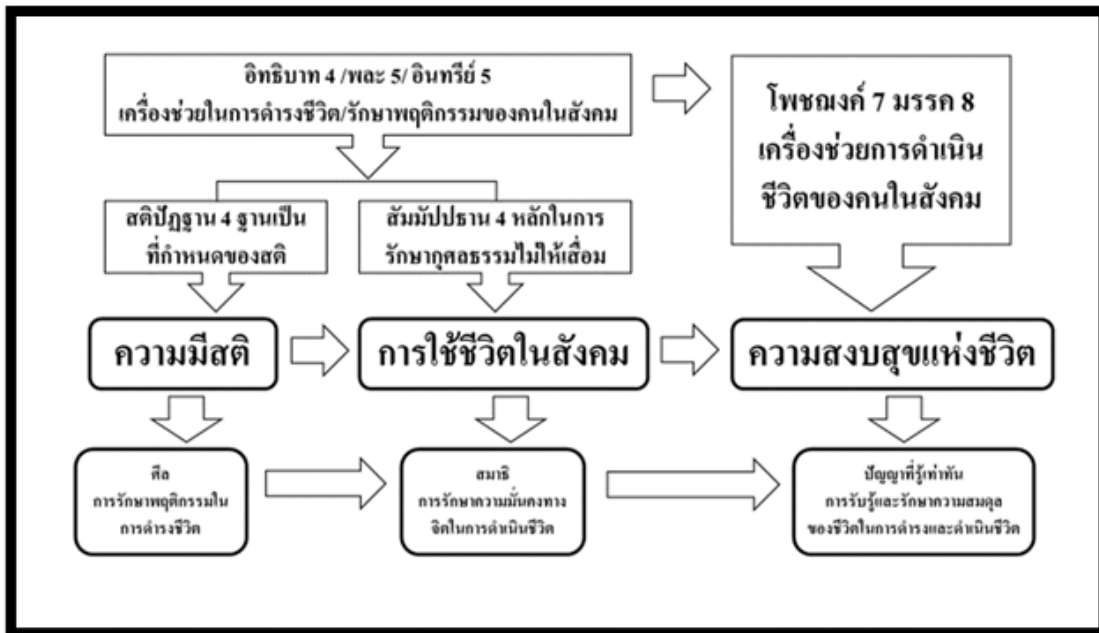
2.3 แนวทางการดำรงชีวิตอยู่ที่หลัก “โปชฌงค์” หรือการดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทันตัวเอง นั่นคือ “การรู้สภาพแห่งตน-รู้จักของตน-รู้ธรรมในการรักษาตน-รู้การกระทำให้ตน”

2.4 แนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่จากหลักธรรมนวกวาทอยู่ที่การดำเนินชีวิตที่ “มีและใช้” สติ สัมปชัญญะ กับ ทิริ โอตปปะ โดยใช้เป็นกลไกของทุกกิจกรรมในการใช้ชีวิตประจำวัน ด้วยลักษณะของการตระหนักรู้เท่าทันเหตุปัจจัย ใช้ปัญญาในการจัดการชีวิต และดำเนินชีวิตแบบ “เรียนให้รู้-ดูให้ทัน-ผันให้เป็น-เย็นให้ได้” อันเป็นการดำเนินชีวิตที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรู้และมีสติ

2.5 แนวทางในการนำหลักนวกวาทลงสู่การดำรงและดำเนินชีวิต ตั้งอยู่บนฐานการจัด “การศึกษาที่แท้จริง” ที่ทำให้ “ธรรม” เป็นหลักและแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน ระดับความคิดเห็นของท่านในประเด็นนี้

ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด

3. โครงสร้างของ “แนวทางฯ” ปรากฏดังนี้

แนวทางฯ ดังกล่าว เป็นการนำหลักธรรมในนวโกวาทไปสู่การปฏิบัติในสังคมยุคใหม่ ซึ่งเป็นสังคมที่มีความซับซ้อนทั้งในความคิดและในทางปฏิบัติ จึงเป็นสังคมที่ต้องการการมีสติสัมปชัญญะในการดำรงชีพและการดำเนินชีวิตเป็นอย่างยิ่ง

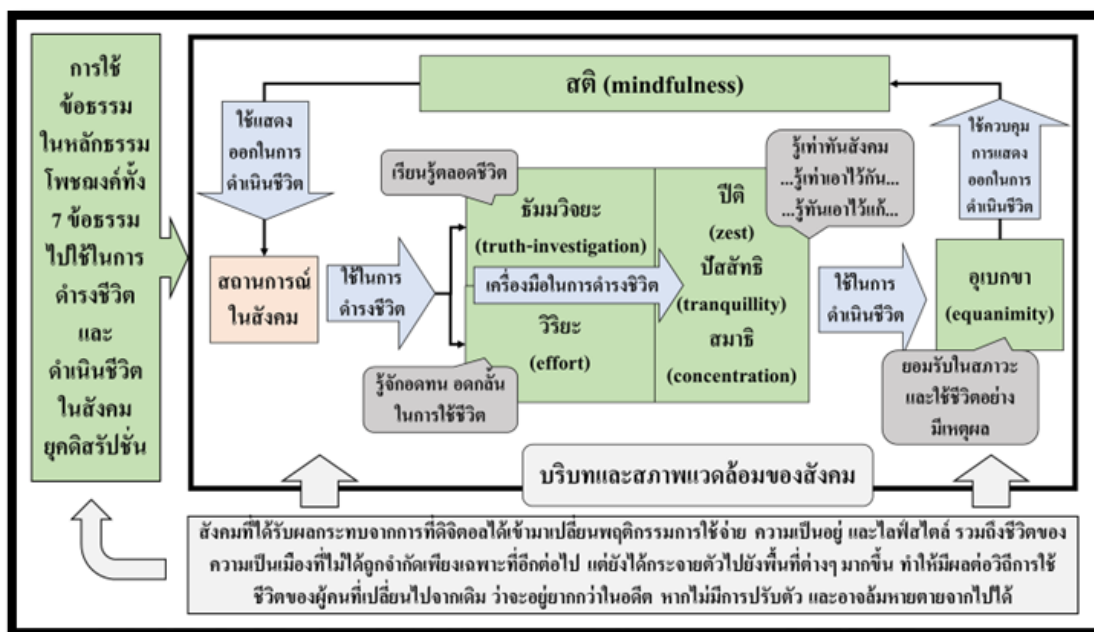
ดังนั้น การนำหลักธรรมทั้ง 10 หมวดที่มีความเป็นระบบและมีการจัดระเบียบเชิงพฤติกรรม เข้าไว้แล้วมาแปรสภาพและนำไป สู่การกระพริตปฏิบัติในวิถีชีวิต จะนำไปสู่การสร้างความสุขในชีวิตตามอัตภาพได้ โดยมีกรอบของข้อธรรมโทษณงค์เป็นกรอบหลักของการดำเนินวิถีชีวิต และมีหลักสติสัมปชัญญะเป็นเครื่องควบคุมการดำรงชีวิต กับมีหลักธรรมในนวโกวาทเป็นเครื่องประกอบการใช้ชีวิต ผ่านหลักศีล สมาธิ และปัญญา

ระดับความคิดเห็นของท่านในประเด็นนี้

ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด

4. ยุทธศาสตร์หรือวิธีการนำแนวทางฯ ไปใช้ ประกอบด้วย

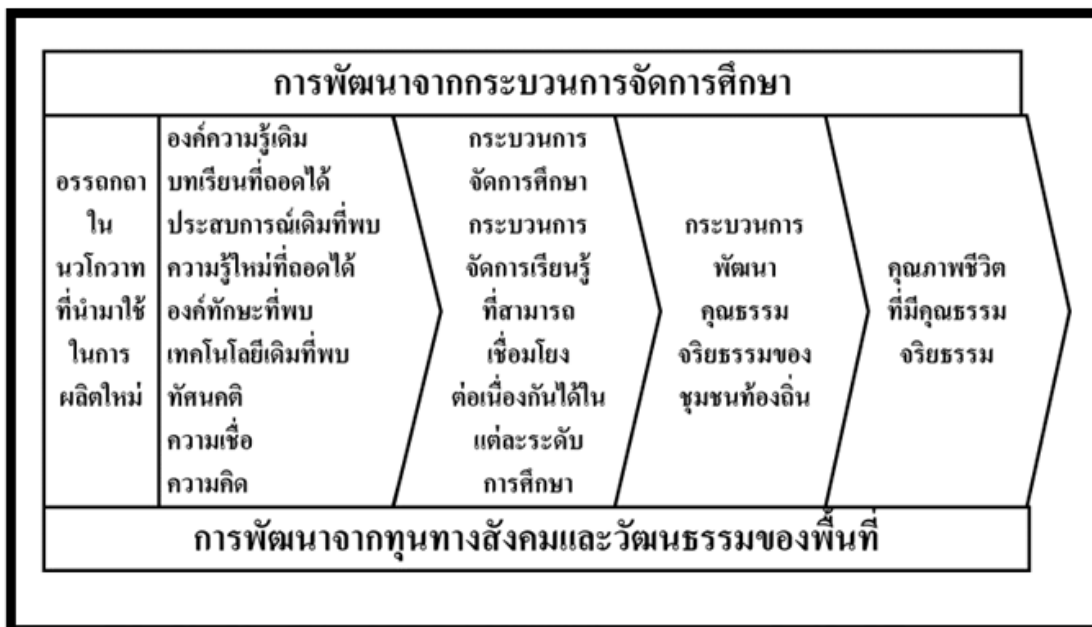
4.1 โครงสร้างของความคิด ปรากฎดังนี้

ระดับความคิดเห็นของท่านในประเด็นนี้

คำอธิบาย	ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
เมื่อคนในสังคมเผชิญหน้ากับทุกซ์ประเภทต่างๆ ที่โหมเข้ามาในวงจรของชีวิตแล้ว คนจะใช้หลักสติสัมปชัญญะในการดำรงชีพ ใช้หลักหิริ โอตตปปะในการดำเนินชีวิต ผ่านกระบวนการทางไตรสิกขา และกระบวนการทางไตรลักษณ์ เพื่อมุ่งเข้าสู่ความสงบสุขในชีวิต ด้วยการรู้เท่าทันกับชีวิตในสังคม และใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างเปี่ยมสุข					

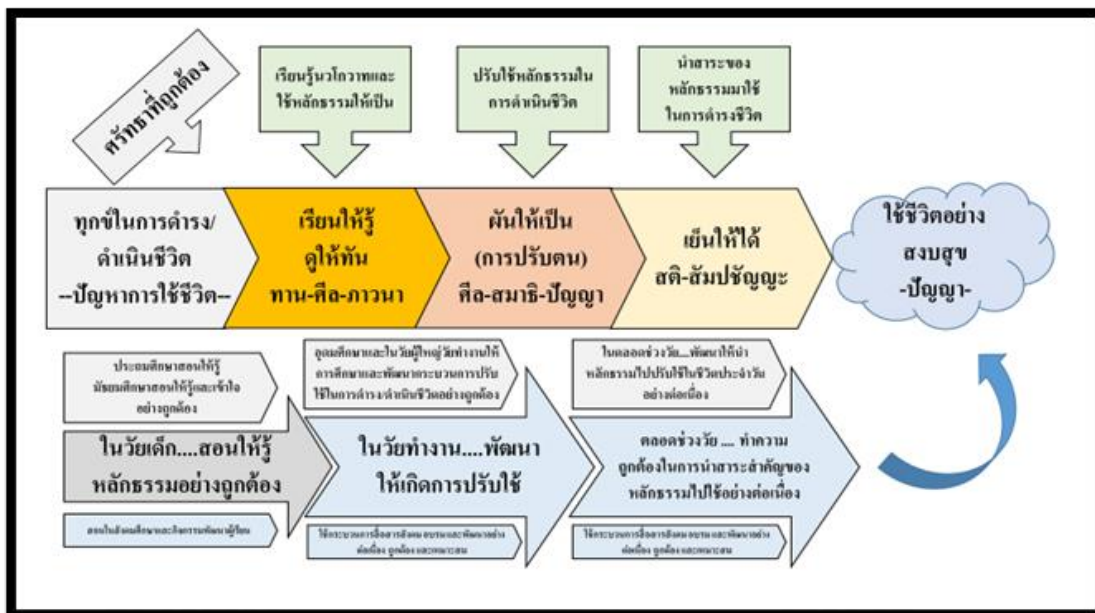
4.2 ปรัชญาของการจัดการศึกษาเพื่อการขยายผลตามแนวทางฯ ดังกล่าว ปราบกฏดังนี้

ระดับความคิดเห็นของท่านในประเด็นนี้

คำอธิบาย	ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
การทำให้ “ธรรม” เป็น หนึ่งเดียวกับ “การดำเนินชีวิต” จึงเป็นเรื่องสำคัญที่มาเติมเต็มและสร้างสมดุลให้การดำเนินชีวิต หลักการทำให้ “ธรรม” เป็นหนึ่งเดียวกับการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องที่มีหลักการอยู่ข้อเดียวคือ การดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท ซึ่งหมายถึงการไม่ประมาทในการประกอบอาชีพในการศึกษา ในการทำความดี หรือกิจกรรมอื่นๆ ในชีวิตประจำวัน โดยจัดสรรการเรียนรู้หรือการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน					

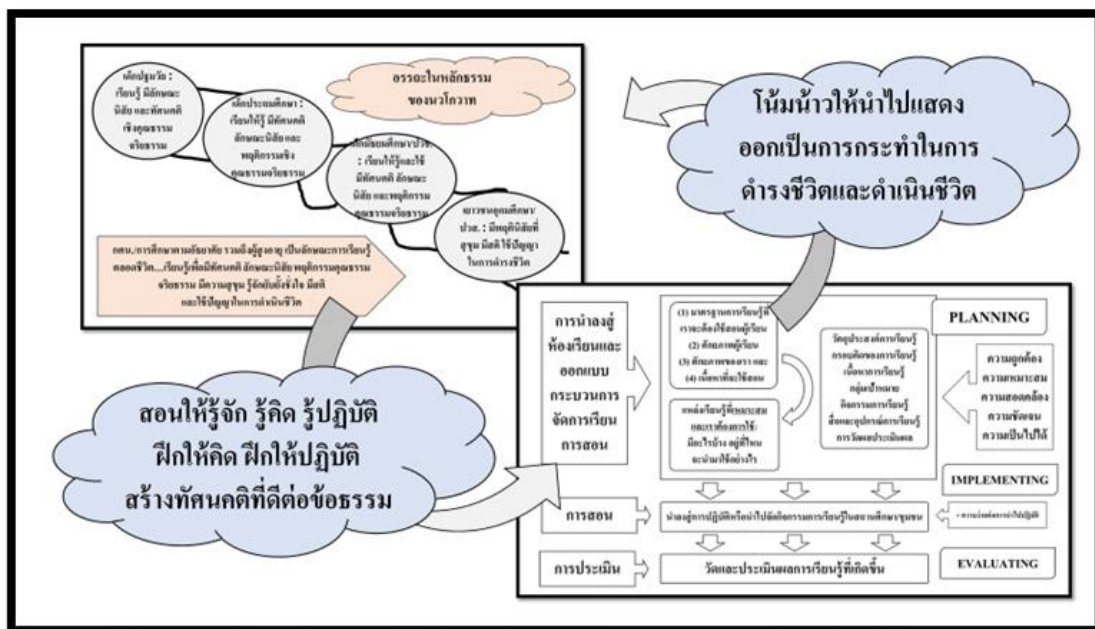
4.3 ยุทธศาสตร์ในการจัดการศึกษา คือ การใช้การศึกษาเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ในลักษณะที่เป็นการศึกษาตลอดชีวิต

ระดับความคิดเห็นของท่านในประเด็นนี้

คำอธิบาย	ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
หลักการนี้เป็นที่รวมของหลักธรรมต่างในหนังสือ นวโกวาท เป็นองค์ความรู้ของนวโกวาททำให้เกิดความเท่าทันความจริงของชีวิตในฐานะ “มนุษย์” คือ การเรียนรู้ให้เข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติในโลก ตามหลักการธรรมนิยาม และยอมรับความจริงตามหลักการนั้น ไม่ปฏิเสธความจริงของโลกที่เราได้รับการศึกษาจึงทำให้มนุษย์สามารถกำกับควบคุมพฤติกรรมกระทำของตนต่อคนอื่นในฐานะสมาชิกในสังคม ตามบทบาทหน้าที่ โดยการจัดการศึกษาหรือการฝึกจิตมนุษย์ในแต่ละระดับ ย่อมมีความแตกต่างกันตามศักยภาพของมนุษย์ในแต่ละวัย หากแต่เมื่อกว่าจะเติบโตเต็มที่แล้ว การฝึกมนุษย์จากหลักธรรมย่อมก่อให้เกิดความเป็นมนุษย์ในสังคมได้อย่างสูงสุด	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด

4.4 กลยุทธ์ในการออกแบบการจัดการศึกษาหรือการจัดการเรียนรู้ สามารถกระทำได้นี้

ระดับความคิดเห็นของท่านในประเด็นนี้

คำอธิบาย	ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
หลักการนี้ สามารถออกแบบกิจกรรม นำไปฝึกฝนพฤติกรรมกรดำเนินชีวิตจากหลักธรรม นวโกวทอันเป็นการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกที่เน้นมองสภาวะองค์ความรู้ภายในมองออกไปในโลกภายนอกภายในสังคม และเลือกใช้สิ่งที่ตีมาพัฒนาตนเอง ละเว้นกรทำในสิ่งที่ไม่ดี และรักษาใจของตนเองให้ปกติ และทั้งหมดนี้ เป็นสิ่งที่ทำได้ด้วยการฝึกฝนและใช้ “สติ สัมปชัญญะ และหิริ โอตตัปปะ” เป็นฐานในการดำรงชีวิตและดำเนินชีวิต ตามลักษณะและกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและ/หรือการจัดการเรียนรู้	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด

5. การนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย 2 กลวิธีหลัก คือ

5.1 การพัฒนาและปรับปรุง ประกอบด้วย การพัฒนาองค์ประกอบทางการศึกษาห้าประการ ได้แก่ พัฒนาผู้เรียน โดยการสร้าง Mindset หรือทัศนคติเชิงบวกในการเรียนการสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนาว่า ไม่ใช่การสอนบาลีที่ยากและห่างไกลต่อการทำ ความเข้าใจในการใช้ชีวิต แต่เป็นการสอนการใช้ชีวิตผ่านสาระของข้อธรรม

พัฒนาครู ให้มีความเข้าใจในอรรถของหลักธรรม และนำสาระสำคัญของหลักธรรมมาใช้ ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ไม่ใช่นำหลักธรรมมาสอนโดยตรง

พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตร ทั้งในเชิงกิจกรรมการเรียนรู้โดยตรงและกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน ทั้งในลักษณะที่เป็นหลักสูตรแกน หลักสูตรเสริม และหลักสูตรแฝง

พัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ ที่เน้นในลักษณะของความเป็นตะวันออกมากกว่าการใช้ ทิศทางของตะวันตกมาเป็นแกนหลักในการจัดการเรียนรู้ เพราะหลักคิดของการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน

พัฒนาสื่อการเรียนรู้ ที่เป็นการช่วยเสริมการทำความเข้าใจในการนำสาระหรืออรรถของ ข้อธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่สอนอรรถบาลีของข้อธรรมและเข้าใจว่าไม่สามารถนำไปใช้ได้จริง ระดับความคิดเห็นของท่านในประเด็นนี้

ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด

5.2 การสนับสนุนและส่งเสริม ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้

5.2.1 ให้ห้องครุภาวนอกโรงเรียนได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริม และจัด กิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในทุกมิติ

5.2.2 ให้บุคลากรทางการศึกษาได้พัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ (สื่อ หลักสูตร วิธีการจัดกิจกรรม) สำหรับการจัดการศึกษาและเรียนรู้ให้กับเด็กต่างวัฒนธรรมในพื้นที่แนวชายแดน

5.2.3 การทำวิจัยเพื่อหาองค์ความรู้ใหม่ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษาเรียนรู้ของเด็กต่างวัฒนธรรม

ระดับความคิดเห็นของท่านในประเด็นนี้

ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด

6. ประเด็นการพัฒนาที่ควรดำเนินการต่อไป ประกอบด้วย

6.1 กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงอุดมศึกษาฯ ควรพัฒนาหลักสูตรหรือออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนร่วมกับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งในการนำข้อธรรมในนวโกวาทมาเป็นเครื่องมือหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตของผู้เรียน

6.2 มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรมีการวิจัยความหมายของข้อธรรมในพระไตรปิฎก และแปลความหมายของข้อธรรมเหล่านั้น ออกมาในระดับโลกียชน เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจและนำไปใช้ในสังคมปัจจุบัน

6.3 กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานทางการศึกษา ควรศึกษาและเรียนรู้หลักนวโกวาท และแปลรสู่กระปฏิบัติผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ระบบการศึกษาทั้งสามเป็นเครื่องมือ

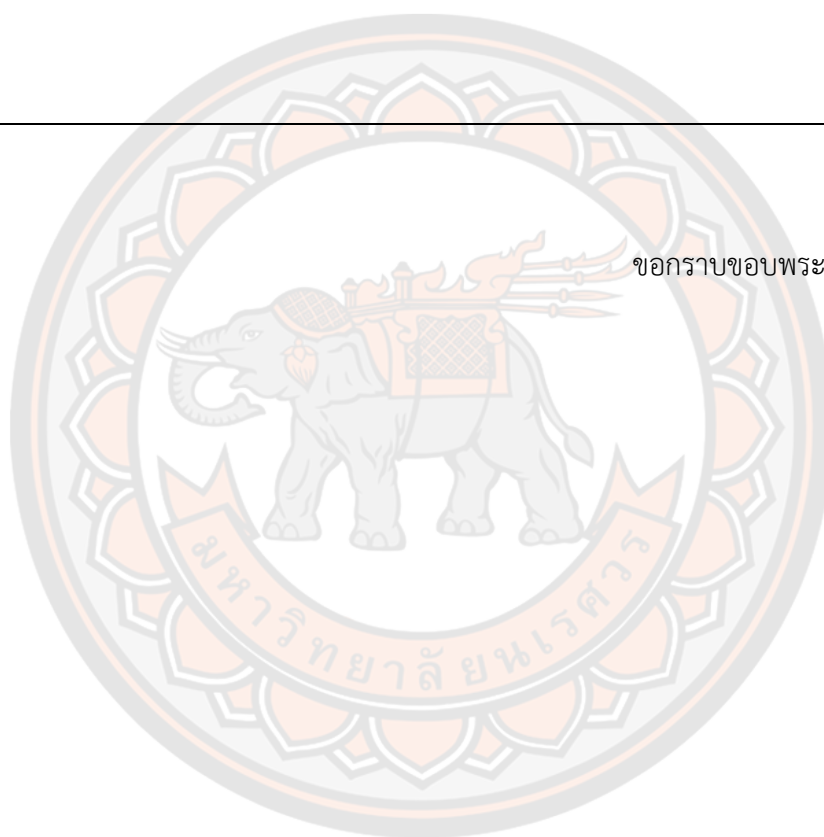
6.4 หน่วยงานทางการศึกษาสงฆ์ ควรศึกษาหลักการทางพุทธศาสนา และแปลออกมาเป็นภาษาทางโลกที่โลกียชนสามารถสดับได้และนำไปใช้ประโยชน์ได้ พร้อมกับนำไปเผยแพร่ให้สามารถนำไปใช้ได้จริง

6.5 หน่วยงานทางการศึกษาควรศึกษาหลักธรรมในหลักมงคล 38 ประการ ในฐานะเป็นหลักการพัฒนาตนจากโลกียะชนสู่การเป็นอริยชน

6.6 นักวิจัยทางการศึกษาควรศึกษาแก่นทางพุทธศาสตร์ และนำอรรถาธิบายมาเผยแพร่ให้กับคนในสังคมยุคใหม่ได้ทราบอย่างเป็นเหตุเป็นผล ไม่ใช่อธิบายในมิติมหัศจรรย์ที่เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ (ความเป็นจริง) ไม่สามารถอธิบายได้ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในหลักการทางศาสนา

ระดับความคิดเห็นของท่านในประเด็นนี้

ระดับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ				
มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด

ขอกราบขอบพระคุณในความกรุณา

แบบประเมินความเป็นไปได้เชิงปฏิบัติการวิจัย

หลักการในแนวทฤษฎีการนำไปใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตในสังคมยุคดิจิทัล

วัตถุประสงค์ของการประเมินในครั้งนี้

เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้เชิงปฏิบัติของการกำหนดแนวทางดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ผ่านการนำหลักการในแนวทฤษฎีการนำไปใช้เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมยุคใหม่

คำชี้แจง ในการประเมินครั้งนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของการนำหลักการในแนวทฤษฎีการนำไปใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ดังกล่าวที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นจากข้อมูลการวิจัย โดยขอความอนุเคราะห์ได้โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องระดับความคิดเห็นของท่าน และเขียนข้อเสนอแนะในพัฒนาารูปแบบแนวทางฯ ที่กำหนด เพื่อประโยชน์ในทางการบริหารจัดการและประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

ทั้งนี้ ผู้วิจัยจำแนกระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ กล่าวดังนี้

หมายเลข	ความหมาย	คำแปล
5	มากที่สุด	เห็นด้วยกับประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอว่าอยู่ในระดับมากที่สุด
4	มาก	เห็นด้วยกับประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอว่าอยู่ในระดับมาก
6	ปานกลาง	เห็นด้วยกับประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอว่าอยู่ในระดับปานกลาง
2	น้อย	เห็นด้วยกับประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอว่าอยู่ในระดับน้อย
1	น้อยที่สุด	เห็นด้วยกับประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยนำเสนอว่าอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความอนุเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากท่าน มา ณ โอกาสนี้ด้วย

ประเด็นในแนวทางฯ ที่ปรากฏในเอกสารข้อมูล	ประเด็นการประเมินแนวทางฯ																								
	ความเหมาะสม					ความถูกต้อง					ความเป็นประโยชน์					ความเป็นไปได้					ความง่ายต่อการนำไปใช้				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
4.4 กลยุทธ์ในการออก แบบการจัด การศึกษาหรือการจัดการเรียนรู้																									
5.1 การนำรูปแบบไปใช้ กรณี การพัฒนาและปรับปรุง																									
5.2 การนำรูปแบบไปใช้ กรณี การสนับสนุนและส่งเสริม																									
6. ประเด็นการพัฒนาที่ควร ดำเนินการต่อไป																									

ขอกราบขอบพระคุณ

ประวัติสุรวิทย

มหาวิทยาลัยสุรวิทย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล กฤษณา วรรณกลาง
วัน เดือน ปี เกิด
ที่อยู่ปัจจุบัน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
ที่ทำงานปัจจุบัน ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน อาจารย์
ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2532 กศ.ม. (สุขศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ. 2528 วท.บ. (สุขศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พลศึกษา
ผลงานตีพิมพ์ กฤษณา วรรณกลาง, และภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์. (2565).
หลักธรรมในนวกวาทกับการนำไปใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิต
ในสังคมยุคดิจิทัล. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22(3).